

Vaasan yliopisto
UNIVERSITY OF VAASA

Aurora van den Belt

Kansainvälisen oikeuden keinot Ukrainan sodassa

Johtamisen akateeminen yksikkö
Julkisoikeus
Pro gradu -tutkielma
Hallintotieteiden maisteriohjelma

Vaasa 2025

VAASAN YLIOPISTO**Johtamisen akateeminen yksikkö**

Tekijä:	Aurora van den Belt		
Tutkielman nimi:	Kansainvälisen oikeuden keinot Ukrainan sodassa		
Tutkinto:	Hallintotieteiden maisteri		
Oppiaine:	Julkisoikeus		
Työn ohjaaja:	Niina Mäntylä		
Valmistumisvuosi:	2025	Sivumäärä:	87

TIIVISTELMÄ:

Tässä tutkielmassa tarkastellaan kansainvälisen oikeuden keinoja Ukrainan sodan yhteydessä, erityisesti painottaen Euroopan unionin ottamia pakotteita sekä kansainvälisen rikosoikeuden toimivalta- ja vastuukysymyksiä. Tutkimuksen tavoitteena on systematisoida ja jäsentää kansainvälisen oikeuden sääntöjä ja periaatteita, jotka liittyvät muun muassa valtion ja yksilön vastuuseen sodassa tapahtuneista kansainvälisen oikeuden vastaisista teoista. Työ keskittyy oikeusdogmaattiseen tarkasteluun ja pyrkii selventämään, kuinka kansainvälinen oikeus käsittelee ja soveltaa näitä oikeudellisia keinoja sotatilanteessa.

Tutkimuksen keskeisiä käsitteitä ovat pakotteet, kansainvälinen rikosoikeus ja toimivaltakysymykset. Kansainvälinen rikosoikeus käsittää oikeusnormit, jotka koskevat vakavien rikosten, kuten sotarikosten ja joukkotuhonnan seuraamuksia sekä oikeudellista käsittelyä kansainvälisellä tasolla. Pakotteet ovat kansainvälisesti annettuja rajoittavia toimenpiteitä, joita käytetään rajoittamaan valtion tai yksilön toimintaa, kun tämä rikkoo kansainvälistä oikeutta. Pakotteet voivat olla esimerkiksi taloudellisia tai diplomaattisia. Toimivallalla tarkoitetaan tässä yhteydessä kansainvälisen rikosoikeuden mahdollisuutta käyttää oikeudellisia keinoja yksilöiden saattamiseksi vastuuseen kansainvälisistä rikoksista. Toimivalta voi perustua kansalliseen tuomiovaltaan, kansainvälisiin sopimuksiin tai erityisiin kansainvälisiin tuomioistuimiin, kuten kansainväliseen rikostuomioistuimeen (ICC). Toimivallan ulottuvuus ja sen soveltaminen herättää erityisesti valtioiden välisten konfliktien yhteydessä kysymyksiä sen oikeudellisesta legitimiudesta, rajoista ja mahdollisista poliittisista vaikutteista.

Mainittujen käsitteiden kautta tutkielmassa tarkastellaan, miten kansainvälisen oikeuden järjestelmä pyrkii vastaamaan Ukrainan sotaan ja mahdollisten oikeudenloukkausten seuraamuksiin. Käsitteiden jäsentäminen auttaa ymmärtämään kansainvälisen oikeuden kokonaisuutta sekä sen rajoitteita että mahdollisuuksia.

Tutkimustulokset osoittavat, miten kansainvälisen oikeuden normit ja sopimukset toimivat käytännössä ja miten niitä on sovellettu Ukrainan sodassa sekä vastaavissa konflikteissa. Kansainvälinen oikeus tarjoaa useita keinoja puuttua vakaviin kansainvälisen oikeuden loukkauksiin, mutta niiden tehokas soveltaminen on usein poliittisesti ja institutionaalisesti haastavaa. Tutkimus selkiyttää kansainvälisen oikeuden keinojen oikeudellista perustaa ja nostaa esiin sen sekä tulkinnallisia että käytännöllisiä haasteita. Samalla se korostaa tarvetta vahvemmalle ja johdonmukaisemmalle kansainväliselle yhteistyölle vakavien kansainvälisen oikeuden rikkomusten yhteydessä.

AVAINSANAT: Ukrainan sota, kansainvälinen rikosoikeus, pakotteet, kansainvälinen rikostuomioistuin, kansainvälinen tuomioistuin, toimivalta.

Sisällys

1	Johdanto	5
1.1	Tutkimuksen taustaa	5
1.2	Tutkimusongelma, rajaus ja keskeiset käsitteet	7
1.3	Tutkimusmetodi	10
1.4	Yleistä pakotteista ja Ukrainan sodan tilanteesta	13
2	Kansainväliset pakotteet	17
2.1	YK:n ja EU:n asettamat pakotteet vastatoimena Ukrainan sodalle	17
2.1.1	EU:n Venäjälle asettamat pakotteet	20
2.1.2	Pakotteiden oikeudellinen ulottuvuus	23
2.2	Pakotteisiin liittyvät haasteet ja riskit	24
2.2.1	Yksilön oikeussuoja pakotteiden kansainvälisellä vaikutusalueella	26
2.2.2	Pakotteiden täytäntöönpanon haasteet	28
2.3	Henkilöpakotteet ja perusoikeuskyskennät	29
2.4	No claims-säännös ja no liability-säännös	33
2.5	Pakotteiden noudattamisen valvonta	36
2.5.1	Kansallinen valvonta pakotteiden täytäntöönpanossa	36
2.5.2	Pakotteiden valvonta kansainvälisellä tasolla	39
2.5.3	Kantelut ja ennakkoratkaisupyynnöt EU-tuomioistuimelle	40
3	Kansainvälinen rikosoikeus	42
3.1	YK:n merkitys kansainvälisessä rikosoikeudessa	42
3.2	Kansainvälinen tuomioistuin (ICJ)	45
3.3	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (EIT)	48
3.4	Kansainvälinen rikostuomioistuin (ICC)	53
3.4.1	Yksilönvastuu tuomioistuimessa	55
3.4.2	Voittajien oikeus ja sen riskit Ukrainan sodan yhteydessä	57
3.4.3	ICC:n toimivaltakysymykset	58
3.5	Sotarikos ja rikokset ihmisyyttä vastaan kansainvälisessä rikosoikeudessa	60
3.6	ICC:n pidätysmääräyksen merkitys	64
3.7	Joukkotuhonta rikosnimikkeenä	68

4	Johtopäätökset	74
	Lähteet	79

Lyhenteet

EIS	Euroopan ihmisoikeussopimus
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
EU	Euroopan unioni
EUT	Euroopan unionin tuomioistuin
HAO	Hallinto-oikeus
ICC	International Criminal Court
ICJ	International Court of Justice
IHL	International Humanitarian Law
ILC	International Law Commission
ICTR	International Criminal Tribunal for Rwanda
ICTY	International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia
NATO	North Atlantic Treaty Organization
OFAC	Office of Foreign Assets Control
SEU	Euroopan unionista tehty sopimus
SEUT	Euroopan unionin toiminnasta tehty sopimus
YK	Yhdistyneet kansakunnat

1 Johdanto

1.1 Tutkimuksen taustaa

Venäjän 24.2.2022 aloittama suurhyökkäys Ukrainaan on yksi aikamme merkittävimmistä geopoliittisista kriiseistä nyky-Euroopassa. Tutkielmaa kirjoittaessa sota on edelleen käynnissä, mutta sen kulussa on havaittavissa muutoksia. Vaikka sodan pitkäaikaisten seurausten tutkiminen vie aikaa, sen vaikutukset esimerkiksi Euroopan ja Suomen turvallisuuspolitiikkaan ovat ilmeisiä. Yhtenä merkittävänä esimerkkinä voimme kuvata Suomen päätöstä liittyä Pohjois-Atlantin puolustusliittoon (NATO).¹

Euroopan unioni (EU) vastasi Venäjän hyökkäyssotaan asettamalla sitä vastaan ennennäkemättömät ja laajamittaiset pakotteet. Euroopan unionin neuvoston asetuksella (2024/1745) on määrätty rajoittavia toimenpiteitä Venäjää vastaan.² Yhdistyneiden kansakuntien (YK) turvallisuusneuvostolla on tärkeä rooli yleisesti pakotteita asettaessa. YK:n turvallisuusneuvoston antamat päätöslauselmat sitovat suoraan oikeudellisesti YK:n jäsenvaltioita. Turvallisuusneuvoston oikeusperusta asettaa pakotteita perustuu YK:n peruskirjan (SopS 1/1956) 39 ja 41 artikloihin. Sen päätökset sitovat jäsenvaltioita peruskirjan 25 ja 48 artiklan nojalla. EU voi lisäksi asettaa itsenäisesti pakotteita ilman YK:n turvallisuusneuvoston hyväksyntää. Kansainväliset pakotteet voivat vaikuttaa rajoittavasti muun muassa henkilöihin, talouteen, diplomaattisiin toimiin, yhteisöihin ja viisumeihin.³

Pakotteiden yhtenä tavoitteena on aiheuttaa Venäjälle vakavia seurauksia aloittamansa hyökkäyssodan vuoksi. Tarkoituksena on heikentää Venäjän edellytyksiä jatkaa sodankäyntiä. Venäjän hyökkäyssodan seurauksena EU on lisännyt pakotteita myös

¹ Kari, 2023, s. 724.

² Neuvoston asetukset (EU) N:o 2024/1745.

³ Pakotteiden asettaminen perustuu YK:n peruskirjan (SopS 1/1956) VII lukuun.

Venäjää sotilaallisesti tukeville tahoille.⁴ Tällä hetkellä pakotelistalla on yli 2300 henkilöä ja yhteisöä. Valko-Venäjää on myös asetettu pakotteiden kohteeksi sen hallinnon Venäjälle osoittaman tuen vuoksi sodassa.⁵

Sota Euroopassa vaikuttaa monella eri tapaa ja herättää laajempia kysymyksiä liittyen muun muassa kansainväliseen oikeuteen ja rikosoikeuteen. Kansainvälisen rikosoikeuden tarve on kasvanut viime vuosina, sillä valtioiden väliset sidonnaisuudet ja yhteistyötarpeet ovat lisääntyneet. Globalisaatio, ihmisoikeudet ja humanitaarinen oikeus korostavat tarvetta suojella yksilöitä valtion omalta vallankäytöltä. Sota linkittyy vahvasti kansainväliseen rikosoikeuteen, sillä se pyrkii asettamaan yksilöt, kuten valtion johtajat rikosoikeudelliseen vastuuseen. Vastuuseen asettaminen on kuitenkin haastavaa ja herättää kysymyksiä kansainvälisen rikosoikeuden toimivallasta ja samalla tehokkuudesta.⁶

Kansainvälisen rikosoikeuden kehitys on lähtenyt siitä, että tietyistä rikoksista on katsottu rangaistavuuden olevan mahdollista ilman sidosta tekopaikan valtioon tai sen oikeuteen. Tällaista tuomiovaltaa voi käyttää tietty valtio tai erikseen asetettu tuomioistuin. Esimerkki tällaisesta rikostuomioistuimesta on kansainvälinen rikostuomioistuin (ICC), jonka tehtävänä on tuomita yksilöitä kansainvälisistä rikoksista. On olemassa rikoksia, jotka määritellään rankaistavaksi kansainvälisesti ja sotarikokset kuuluvat muun muassa näihin.⁷

Ukrainan tilanteesta voisi nostaa tekijöitä, jotka rajoittavat kansainvälistä yhteistyötä. Ukraina ei ole ICC:n jäsen tai ratifioinut ICC:n perussääntöä⁸. Vaikka Ukrainalla ei olisi kansallisella tasolla mahdollisuuksia sotarikosten selvittämiseen tai ratkomiseen on hyökkäystekorikos Suomen rikoslaisissa (39/1889) 4 § ja kansainvälisesti tunnustettu sekä

⁴ Eurooppa-neuvosto ja Euroopan unionin neuvosto, 2024a.

⁵ Neuvoston asetus (EU) N:o 2024/1745.

⁶ Nuotio ja muut, 2022, s. 221 ja 230.

⁷ Nuotio ja muut, 2022, s. 225–226.

⁸ Rome statute of the International Criminal Court, 17 July 1998, 2187, U.N.T.S. 90, s. 6.

kriminalisoitu rikos⁹. Hyökkäysrikos on määritelty kansainvälisesti ICC:n perussäännössä (SopS 56/2002), mutta sen täytäntöönpano edellyttää tiettyjä ehtoja. YK:n turvallisuusneuvosto voi siirtää asian ICC:lle tai vaihtoehtoisesti valtio on ICC:n jäsenvaltio.¹⁰ Hybridituomioistuimet ovat ICC:n ohella keskeinen osa kansainvälistä oikeutta, erityisesti vakavien kansainvälisten rikosten käsittelyssä, joissa kansalliset oikeusjärjestelmät kohtaavat omat rajoitteensa. Kansainvälisen oikeuden ja tapaoikeuden kehittyminen osoittaa, että vaikka sopimukset ja tapaoikeus täydentävät toisiaan, niiden väliset eroavaisuudet voivat rajoittaa kansainvälisistä oikeudellista yhteistyötä¹¹. Tästä syystä tutkimustyö käsittelee keskeisesti mainitsemiani instituutioita ja niiden toimivaltaa, joihin perehdytään 3 luvussa tarkemmin.

Tutkimuksen tarkoituksena on lisäksi selvittää miten EU:n asettamat pakotteet ja kansainvälisen rikosoikeuden toimivalta pyrkivät vaikuttamaan Ukrainan sotaan sekä asettamaan vastuulliset tahot vastuuseen. Tutkimus tarkastelee kuinka kansainvälisen oikeuden ja kansainvälisen rikosoikeuden oikeusjärjestelmä, ja pakotteet voivat toimia tehokkaina välineinä kansainvälisen rauhan ja turvallisuuden ylläpitämisessä. Tarkoituksena on systematisoida nykyistä pakotelainsäädäntöä sekä selkiyttää oikeudellisten instrumenttien roolia ja keskinäistä suhdetta. Lisäksi toimivaltakysymykset kuten toimivaltuuksien selkeyden tai epäselvyyden vaikuttavuus sääntelyn tehokkuuteen ovat osa tutkimusta.

1.2 Tutkimusongelma, rajaus ja keskeiset käsitteet

Tutkimuksessa on tärkeä korostaa ja rajata aihetta oikeudelliseen tarkasteluun ja jättää yhteiskunnallisen vaikuttavuuden näkökulma ulkopuolelle. Tarkoitukseni on tutkia millä kansainvälisen oikeuden keinoilla voidaan puuttua Ukrainan sotaan. Tutkimuskysymykseni on, mitä kansainvälisen oikeuden keinoja on otettu käyttöön Ukrainan sodan kohdalla EU-tasolla ja, mitä haasteita liittyy kansainvälisen oikeuden

⁹ Hyökkäysrikos on kriminalisoitu kansainvälisesti Rooman perussäännössä (SopS 56/2002), 5 artikla.

¹⁰ Rooman perussääntö (SopS 56/2002) 13 artikla a kohta ja 13 artikla b kohta.

¹¹ Grant, 2010, s. 19–20 ja s.106–107.

soveltamiseen Ukrainan sodassa. Lisäksi tarkastelen toimivaltakysymyksiä osana kansainvälisen rikosoikeuden analyysia keskittyen siihen, miten kansainvälisen rikosoikeuden toimivalta rakentuu eri tuomioistuinten ja oikeudellisten normien vuorovaikutuksessa. Tämänkaltainen tutkimus voi johtaa oivalluksiin siitä, miten monimutkaisia juridisia kysymyksiä nousee sotatilanteessa kansainvälisen oikeuden ja rikosoikeuden näkökulmasta. Näihin kysymyksiin sisältyvät myös vastuun kohdentuminen ja oikeudenmukaisuuden toteutuminen.

Tutkimuksen tavoitteena on selkiyttää mahdollisia oikeudellisia ongelmakohtia ja haasteita tai vastavuoroisesti osoittaa millaisia oikeuden keinoja voi olla vaikuttavaa käyttää. On tärkeää huomioida aiheen rajoittuneisuus ajankohtaisuuden näkökulmasta, sillä todellisia seuraamuksia tai mahdollisuuksia voidaan arvioida vasta pidemmän ajan kuluttua. Tutkimustyön tulokset ja johtopäätökset eivät perustu vain olemassa olevan oikeuden analyysiin vaan myös oikeudellisten tulkintojen ja ratkaisujen perusteltuun kehittämiseen. Lainopillinen tarkastelu tuo esiin sekä vakiintuneet periaatteet että mahdolliset oikeudelliset epäselvyydet ja kehitystarpeet. Tutkimuksessa voidaan paitsi osoittaa toimivia oikeudellisia keinoja, mutta myös nostaa esiin epäkohtia, kuten ristiriitoja oikeudenmukaisuuden ja säädetyn lain välillä. Myös käytännön soveltamisen haasteiden esiin nostaminen kuuluu tähän tarkasteluun.¹²

Työssä keskeisenä sisältönä käsitellään kansainvälisiä ja EU:n asettamia pakotteita vastauksena Ukrainan sotaan. Kansainvälisen rauhan ja turvallisuuden ylläpitäminen on yksi YK:n turvallisuusneuvoston päätehtävistä. Turvallisuusneuvostolla on toimivalta asettaa pakotteita, joiden ydintarkoituksena on YK:n peruskirjan (SopS 1/1956) 1 artiklan mukaan ylläpitää ja tarvittaessa palauttaa kansainvälistä rauhaa sekä turvallisuutta.¹³ Pakotteet sisältävät erilaisia toimenpiteitä, kuten taloudellisia rajoituksia, ja niiden tarkoituksena on reagoida kansainvälisen rauhan ja turvallisuuden uhkiin sekä ohjata

¹² Niemi, 2002, s. 777–778.

¹³ YK:n peruskirja (SopS 1/1956), 1 artikla.

toimijoita noudattamaan kansainvälisiä normeja¹⁴. Venäjän hyökkäyssodan seurauksena Venäjään on kohdistettu näitä rajoittavia toimia eli pakotteita laajamittaisesti, muttei YK:n turvallisuusneuvoston toimesta. Tähän liittyviä syitä tarkastellaan pääluvussa kaksi tarkemmin.

EU on asettanut Venäjää vastaan merkittäviä ja historiallisen laajoja pakotteita. Venäjä on ollut EU:n suuri kauppakumppani muun muassa energiasektorilla ja EU on ollut riippuvainen venäläisestä kaasusta ja öljystä.¹⁵ Pakotteiden tarkoituksena on heikentää Venäjän taloutta ja vaikuttaa sen rahoitusmarkkinoihin. Poliittista puolta emme voi myöskään kokonaan poissulkea, sillä pakotteiden asettamisella lähetetään painava viesti Venäjälle ja koko maailmalle. Pakotteiden suoranaista tehokkuutta voidaan tarkastella vasta pidemmällä aikavälillä, mutta niiden ennennäkemättömästä laajuudesta voidaan päätellä, että niiden vaikutus voi olla merkittävä.¹⁶ Oikeudellisesta näkökulmasta Venäjään kohdistettuihin pakotteisiin ja taustalla oleviin toimenpiteisiin liittyy rajoitteita ja haasteita, joita tarkastelen tutkimuksessa tarkemmin.

Pakotelainsäädäntöön liittyy oikeudellisia haasteita. Sen tarkoituksena on tarjota yleisiä sääntöjä, mutta esimerkiksi yksittäisten henkilöiden listaaminen pakotelistalle herättää kysymyksiä lain yleisyydestä ja tasapuolisuudesta. Pakotelainsäädännön toimeenpano vaatii laajaa tulkintaa ja viranomaiset joutuvat jatkuvasti ratkaisemaan ja tarkentamaan tulkintakysymyksiä. Hallinnollisesta kuormituksesta voi aiheutua useita eri käytännön haasteita, kuten tehokkuuteen ja resursseihin liittyvää. Pakotelainsäädännön toimeenpanoon liittyy useita eri viranomaisia, mikä aiheuttaa mahdollisesti päällekkäisyyttä, epäselvyyksiä vastuunjaossa ja valvonnassa.¹⁷

Aiheen ympärillä merkittävänä näkökulmana toimii myös kansainvälinen rikostuomioistuin (ICC) ja kansainvälinen tuomioistuin (ICJ), kun tarkoituksena on tutkia

¹⁴ Pursiainen, 2021, s. 20–21.

¹⁵ Rainne, 2023, s. 648–649.

¹⁶ Pursiainen, 2022, s. 356–357 ja 362.

¹⁷ Rainne, 2023, s. 649–652.

miten kansainvälistä oikeutta, sovelletaan ja tehdäänkö sitä johdonmukaisesti. Kansainvälisen oikeuden ideana ja periaatteena on toiminut se, ettei valtion hallitsijan valta voi olla absoluuttinen. On tärkeää, että kansainvälisellä tasolla on olemassa kansalaisia suojaavia normeja, jotka muodostavat perustan ihmisoikeuslainsäädännölle.¹⁸

1.3 Tutkimusmetodi

Työ on tutkimusmetodiltaan oikeusdogmaattinen eli lainopillinen työ, jossa keskeisessä asemassa on oikeusnormien systematisointi. Lainopillisessa työssä selvitetään normien tulkintaa ja sisältöä sekä jäsenetään niitä johdonmukaiseksi kokonaisuudeksi. Tavoitteena on ymmärtää, miten oikeusnormit toimivat käytännössä ja miten niitä sovelletaan erilaisissa oikeudellisissa tilanteissa. Lainopillinen työ keskittyy uuden tiedon luomiseen syventämällä ymmärrystä voimassa olevasta oikeudesta sen rakenteita ja järjestelmällisyyttä korostaen.¹⁹

Lainopillisen tutkimustyön yhtenä tavoitteena on tuottaa tuloksia, joita viranomaiset voivat hyödyntää tulkintatoimissaan. Käytännössä tutkimus luo perusteluja ja tulkintaehdotuksia lainsoveltajille systematisoiden oikeusnormeja ja niiden soveltamista. Oikeusdogmaattisessa tutkimuksessa nousee usein esiin myös havaintoja lainsäädännön puutteista, mikä voi viitata tarpeeseen muuttaa tai täydentää lainsäädäntöä. Lainoppi voidaan määritellä argumentaatiotieteeksi, sillä sen sisältö perustuu uskottavalle ja vakuuttavalle argumentaatiolle.²⁰ Oikeuslähdeoppi on koko oikeudellisen argumentoinnin perusta, sillä se määrittelee käytännössä sen mitkä lähteet ovat oikeudellisesti sitovia. Toisin sanoen määrittelee sen mitä voidaan käyttää esimerkiksi oikeudellisessa perustelussa eli argumentaatiossa.²¹

¹⁸ Glasius, 2005, s. 2–3.

¹⁹ Hirvonen, 2011, s. 21–23.

²⁰ Määttä, 2016, s. 148–149.

²¹ Aarnio, 2006, s. 283.

Oikeuslähteiden tulkinta on keskeinen taito, joka auttaa ymmärtämään ja soveltamaan lainsäädäntöä tehokkaasti eri oikeuskysymyksissä. Aikaisemmin mainittujen oikeuslähteiden lisäksi oikeuskirjallisuudella on perinteisesti ollut merkitystä oikeuslähteenä. Se perustuu sen kykyyn hyödyntää muita oikeuslähteitä, kuten esimerkiksi lainsäädäntöä, oikeuskäytäntöä ja lainvalmisteluaineistoa.²² Tässä työssä oikeuskirjallisuus tulee näkymään runsaalla artikkeleiden määrällä työn ajankohtaisuuden vuoksi.

Lainopilliselle työlle ominaista on oikeusnormien tulkinta ja vertailu.²³ Tässä työssä se ilmenee kansainvälisten sopimusten, oikeuskäytännön ja oikeusperiaatteiden analysointina sekä systematisoinnilla. Kuten aikaisemmin mainitsin, myös kriittinen tarkastelu kuuluu osaksi lainopillista työtä. On mahdollista, että lainsäädännössä ja toimivallassa esiintyy seikkoja, jotka rajoittavat esimerkiksi tässä tilanteessa pakotteiden asettamista tai toteutumista. Myös ICC:n ja ICJ:n toimivallassa voi ilmetä esteitä, haasteita tai rajoittuneisuutta. Tällöin tehtäväni on tuoda ilmi näitä puutteita. Oikeusdogmaattinen tutkimusmetodi tunnistaa voimassa olevia sääntöjä ja normeja, mutta lisäksi arvioi niiden toimivuutta ja soveltuvuutta. Näin tutkimustulokset voivat luoda lainopilliselle työlle ominaista käytännönarvoa.²⁴

Tutkimukseni systemisoi laajasti kansainvälisen oikeuden ja rikosoikeuden ulottuvuuksia Ukrainan sodan näkökulmasta. Tarkoituksena on jäsentää kansainvälisten pakotteiden oikeudellisia perusteita ja valvontaa sekä tarkastella YK:n toimivaltakysymyksiä kansainvälisessä kriisinhallinnassa. Lisäksi systemisoin kansainvälisen rikosoikeuden näkökulmasta, miten sotarikokset, rikokset ihmisyyttä vastaan ja joukkotuhonta määritellään sekä sovelletaan kansainvälisessä rikosoikeudessa. Pyrin selkiyttämään kansainvälisen rikostuomioistuimen merkitystä ja sen asettamien pidätysmääräysten vaikutusta Ukrainan sodan kontekstissa.

²² Kolehmainen, 2015, s. 15–17.

²³ Aarnio, 2006, s. 237.

²⁴ Hirvonen, 2011, s. 24–26.

Työn systematisoiva luonne ei rajoitu vain eri oikeudenalojen mekanismien soveltamiskäytäntöjen kokoamiseen vaan keskeistä on myös käsitteiden ja oikeusperiaatteiden jäsentäminen²⁵. Tämä mahdollistaa kansainvälisen oikeuden ja rikosoikeuden keskeisten periaatteiden sekä normien kokonaisvaltaisen tarkastelun. Lisäksi on tarkoituksenmukaista analysoida keskeisten periaatteiden ja oikeusnormien keskinäistä suhdetta²⁶. Työ luo perustan tarkastella, millaisia kehityssuuntia ja uusia lähestymistapoja kansainvälisessä oikeudessa ja rikosoikeudessa saattaa nousta esiin tulevaisuudessa.

Tulen tutkimuksessani käyttämään monipuolisesti eri lähteitä. Tarkoituksena on ensisijaisesti keskittyä kansainväliseen oikeuteen sekä rikosoikeuteen ja sääntelyyn. EU:n asettamat pakotteet, tulevat olemaan työn kannalta merkittävää lähdeaineistoa. Yhdysvaltojen roolia ja asemaa tulen mahdollisesti sivuamaan sen merkityksensä vuoksi, mutten perehdy siihen erikseen syvällisellä tasolla. Käsittelen myös EU:n ja YK:n välistä suhdetta pakotteiden osalta.

Työn kannalta merkittävänä lähteenä ovat ICC:n ja ICJ:n oikeuskäytäntö tutkiessani kyseisten tuomioistuinten toimivaltakysymyksiä. Tämän lisäksi analysoin tuomioistuinten oikeusperustaa ja perussopimuksia. Käsittelen myös tuomioistuinten välistä suhdetta ja sitä, miten ne täydentävät toisensa toimivaltaa erityisesti sodan ja ihmisoikeuksien osalta. Lisäksi tarkastelen muita sotarikostuomioistuimia, kuten entisen Jugoslavian sotarikostuomioistuinta (ICTY), jotka ovat olleet keskeisiä kansainvälisen rikosoikeuden kehittymisen näkökulmasta. Tavoitteena on ymmärtää, kuinka nämä tuomioistuimet yhdessä vaikuttavat kansainvälisen rikosoikeuden kehitykseen ja sen soveltamiseen konflikteissa, kuten Ukrainan sodassa.

²⁵ Sajama, 2015, s. 2 ja 16.

²⁶ Kaisto, 2005, s. 352–353.

1.4 Yleistä pakotteista ja Ukrainan sodan tilanteesta

Ensimmäiset Venäjää kohdistuvat pakotteet asetettiin vuonna 2014 Ukrainan itsemääräämisoikeuden loukkaamisen seurauksena. Krimin niemimaa on ollut pitkälle historiassa Venäjän suurvallan kiinnostuksen kohteena muun muassa sen strategisen sijaintinsa vuoksi. Jo 1900-luvulta Ukraina ja Venäjä ovat kiistelleet Krimin, Sevastopolin ja Mustanmeren laivaston hallinnasta. Vuonna 2014 Krim oli autonominen osa Ukrainaa, mutta väestöstä enemmistö oli venäläisiä historiansa vuoksi.²⁷

Vaikka laajamittainen hyökkäys Venäjän toimesta Ukrainaan tapahtui 2022 helmikuussa on historian kulku osoittanut, että konflikti on jatkunut ja kehittynyt monin tavoin Krimin niemimaalla. Tässä tutkielmassa emme perehdy syvällisesti Krimin niemimaan historiaan, mutta mainittakoon alueen historian merkitys Ukrainan ja Venäjän välisissä jännitteissä. Krimin liittäminen Venäjään 2014 muutti Asovanmeren tilannetta. Ukrainalle alue on tärkeä, sillä sen useat satamat sijaitsevat tällä merialueella.²⁸ Huolestuttavana kehityskulkuna voidaan pitää autoritaarisen Venäjän²⁹ laitton tapa ottaa haltuun alue suvereniteetilta valtiolta uhaten kansainvälistä oikeutta. Tähän länsi vastasi laajamittaisilla pakotteilla, joiden tavoitteena on muun muassa pysäyttää Venäjän toimet Ukrainassa³⁰.

Pakotteiden käytön historia ulottuu kauas ennen toista maailmansotaa, mutta niiden käyttö kansainvälisissä suhteissa yleistyi merkittävästi sodan jälkeisinä vuosikymmeninä, erityisesti kylmän sodan aikana. Tällöin pakotteet nousivat keskeiseksi työkaluksi, kun suurvallat pyrkivät vaikuttamaan toistensa politiikkaan ja heikentämään toistensa alueellisesti merkittäviä etuja. Pakotteita käytettiin sotilaallisten toimien täydentämiseksi tai niiden estämiseksi. Erityisesti Yhdysvallat otti usein kansainvälisesti

²⁷ Lundstedt ja muut, 2016, s. 445–448.

²⁸ Lundstedt ja muut, 2016, s. 445–446.

²⁹ Venäjää on kuvattu autoritaariseksi valtioksi esimerkiksi useiden maiden ulkoministeriöiden ja kansanedustajien toimesta. Tällä viitataan Venäjän federaation hallinnon piirteisiin, kuten vallan keskittämiseen, sananvapauden rajoittamiseen sekä opposition tukahduttamiseen.

³⁰ Ks. Neuvoston asetus (EU) N:o 269/2014.

isoa roolia, käyttäen taloudellista painostusta saavuttaakseen strategisia tavoitteita ilman suoraa sotilaallista väliintuloa. Esimerkiksi 1956 Yhdysvallat painosti Ranskaa ja Britanniaa vetämään joukkonsa pois Suezin alueelta, ja 1960-luvun alussa Yhdysvallat sai Egyptin lopettamaan kapinallisten tukemisen Jemenissä ja Japanissa. Pakotteiden tarkoituksena oli usein estää alueelliset konfliktit, estää valtioita hankkimasta alueita tai keskeyttää sotilaalliset toimet.³¹

Nykyään pakotteet ovat vakiintunut ulkopolitiikan väline, joiden keskeiset periaatteet pätevät asiayhteydestä riippumatta. Uhka pakotteista on usein tehokkaampi kuin niiden määrääminen. Pakotteiden tehokkuus voidaan arvioida niiden tavoitteiden perusteella, jotka voivat sisältää esimerkiksi viestin lähettämisen, toiminnan rajoittamisen tai pakottaminen käyttäytymisen muuttamiseen. Pakotteet ovat tehokkaampia, mitä useampi valtio osallistuu niiden toteuttamiseen. Pakotteet toimivat usein pitkän ajan kuluessa, ja niiden vaikutukset ovat kumulatiivisia.³² Toisaalta pakotteet vaativat myös jatkuvaa tarkastelua ja mahdollisia lisätoimia, jotta niiden vaikuttavuus säilyy³³.

YK:n turvallisuusneuvostolla on valta määrätä peruskirjan (SopS 1/1956) VII luvun nojalla pakotteista, jotka ovat sitovia kaikille jäsenvaltioille. Pakotteiden täytäntöönpano taas tapahtuu jäsenvaltioiden toimesta.³⁴ 1990-luvulla YK:n turvallisuusneuvosto asetti kattavia talouspakotteita Irakia vastaan vastatoimena maan hyökkäykseen ja miehitykseen Kuwaitissa. Pakotteet sisälsivät muun muassa öljynvientikiellon ja rajoituksia humanitaariselle tavarantoimitukselle. Pakotteiden tarkoituksena oli painostaa Irakin hallintoa vetäytymään Kuwaitista. Pakotteiden pitkäaikaiset seuraukset aiheuttivat kuitenkin laajaa kansainvälistä keskustelua niiden tehokkuudesta ja epäinhimillisistä seurauksista. 1990-luvun jälkeen onkin panostettu täsmäpakotteiden asettamiseen laajojen pakotteiden sijaan. Täsmäpakotteilla pyritään kohdentamaan pakotteet tarkemmin, jolloin vältetään laajamittaiselta haitalta sivullisia kohtaan.

³¹ Hufbauer ja muut, 2007, s. 9–11.

³² Shagina, 2022, s. 3.

³³ Pursiainen, 2022, s. 362.

³⁴ Rosas, 2010, II Yleinen osa, luku 5. Perus- ja ihmisoikeudet EU-oikeudessa.

Täsmäpakotteissa on kuitenkin omat oikeudelliset ongelmansa. Esimerkiksi henkilöpakotteilla, jotka ovat täsmäpakotteiden yksi muoto voidaan puuttua yksilön perusoikeuksiin voimakkaasti.³⁵

Perusoikeuksiin puuttumisen tulee olla korkean kynnyksen takana, sillä ne ovat oikeusvaltion ja demokraattisen yhteiskunnan perusta³⁶. Euroopan ihmisoikeussopimus (EIS) ja Euroopan unionin perusoikeuskirja määrittelevät perusoikeuksien rajoituksen tietyin oikeudellisin perustein. Perusoikeuksia rajoittaessa tärkeänä oikeusperiaatteena on suhteellisuusperiaate, josta on säädetty erikseen esimerkiksi Euroopan unionin perusoikeuskirjan 52 artiklassa. Henkilöpakotteita asettaessa tulee perustella sen tarve huolellisesti ja ottaa huomioon pakotteiden oikeasuhtaisuus³⁷.

Pakotteiden tarkoituksena ei ole toimia rangaistusmuotona vaan ohjata kohdevaltiota tai yksilöitä muuttamaan käyttäytymistään kansainvälisten normien mukaiseksi³⁸. Vaikka pakotteiden tarkoituksena on ensisijaisesti ohjata ja vaikuttaa toimijoiden poliittiseen käyttäytymiseen ne voivat käytännötasolla saada rangaistusmaisen luonteen. Historiassa pakotteet ovat aiheuttaneet muun muassa pitkäaikaista haittaa kohdevaltion väestölle tai heikentävät maan taloudellisia ja sosiaalisia rakenteita. Esimerkiksi laajat talouspakotteet voivat aiheuttaa tällaista rangaistuksentuntua esimerkiksi kohdemaan siviiliväestössä.³⁹ Ottaen huomioon pakotteiden luonteen ja lähettäjämaiden halun vaikuttaa kohdevaltion taloudelliseen kykyyn jatkaa sotaa on väistämätöntä, että haittaa aiheutuu myös siviiliväestölle. Tämän vuoksi täsmäpakotteiden kehitykseen panostaminen ja pakotteiden uudelleen tarkastelulle on tärkeää, jotta pakotteet pysyvät tehokkaina ja oikeudenmukaisina välineinä. Pakotteiden vaikutukset ovat yhteiskunnallisia, mutta niiden oikeutus on oikeudellista. Oikeudellisesta näkökulmasta on tärkeää punnita täyttävätkö pakotteet suhteellisuuden ja tarkoituksenmukaisuuden

³⁵ Björklund, 2002. s. X-5 ja s. 82–83 ja Rainne, 2023. s. 649.

³⁶ Viljanen, 2010, II Yleinen osa, luku 3. Perusoikeuksien rajoittaminen.

³⁷ Rainne, 2023, s. 651.

³⁸ Pursiainen, 2021. s. 54–55.

³⁹ Björklund, 2002. s.84–86.

periaatteet. Olisi myös tärkeää arvioida noudatetaanko pakotteita määrätessä asianmukaisia menettelyjä muun muassa perus- ja ihmisoikeudet huomioiden.

2 Kansainväliset pakotteet

Tarkastellessa kansainvälisen oikeuden keinoja puuttua Ukrainan sotaan, EU-oikeus nousee esiin, vaikka se ei ole perinteistä kansainvälistä oikeutta. EU:n pakotteet ovat osa kansainvälisen oikeuden toimeenpanoa.⁴⁰ Erilaiset pakotteet ovat keino puolustaa kansainvälisen oikeuden periaatteita, kuten YK:n peruskirjan mukaisia perusoikeuksia⁴¹.

2.1 YK:n ja EU:n asettamat pakotteet vastatoimena Ukrainan sodalle

Euroopan unionin pakotteet perustuvat EU:n neuvoston yhteiseen ulko- ja turvallisuuspolitiikan osana tehtyihin päätöksiin. Euroopan neuvoston valtuuttamana Euroopan komissio on taho, joka antaa asetuksia, jotka ovat suoraan sovellettavissa sellaisinaan. Suoraan sovellettavana se merkitsee sitä, että asetukset synnyttävät yksityisille toimijoille jäsenvaltioissa tiettyjä velvoitteita. EU:n pakotteet annetaan tapauskohtaisesti ja ne voivat sisältää esimerkiksi vienti- ja tuontirajoituksia, investointikieltoja sekä rajoituksia finanssi- ja palvelualoilla. Tyypillisesti pakotteet ilmoitetaan pakotelistoina, joihin on lueteltu pakotteiden alla olevat henkilöt sekä yhteisöt.⁴²

EU:n pakotteita Venäjää vastaan Ukrainan sodan tilanteessa sovelletaan EU:n neuvoston asetuksen N:o 833/2014 13 artiklan mukaisesti:

- a) *unionin alueella*
- b) *jäsenvaltion lainkäyttövallan alaisessa ilma-alueessa tai aluksessa;*
- c) *unionin alueella tai muualla olevaan jäsenvaltion kansalaiseen*

⁴⁰ Esim. Neuvoston asetus (EU) N:o 269/2014, sisältävät määräyksiä, jotka liittyvät kansainvälisen oikeuden periaatteiden puolustamiseen. Lisäksi Euroopan unionin perustamissopimus SEU 21 artikla, joka säätelee EU:n yhteisestä ulko- ja turvallisuuspolitiikasta. EU on sitoutunut noudattamaan YK:n sääntöjä ja toimia, jotka ovat osa kansainvälistä oikeutta.

⁴¹ YK:n peruskirja (SopS 1/1956) 39 artikla ja 41 artikla.

⁴² Pursiainen, 2021, s. 24.

- d) *unionin alueella tai sen ulkopuolella olevaan oikeushenkilöön, yhteisöön tai elimeen, joka on perustettu tai muodostettu jäsenvaltion lainsäädännön mukaisesti;*
- e) *oikeushenkilöön, yhteisöön tai muuhun elimeen, jonka harjoittama liiketoiminta tapahtuu kokonaan tai osittain unionin alueella.*⁴³

Pakotteita kutsutaan myös virallisesti rajoittaviksi toimenpiteiksi⁴⁴, mutta tässä tutkimuksessa käytetään lähtökohtaisesti pakotetermiä. YK:n turvallisuusneuvosto voi asettaa pakotteita YK:n peruskirjan 39 ja 41 artiklojen nojalla, ja sen päätökset sitovat jäsenvaltioita peruskirjan 25 ja 48 artiklan nojalla. EU:n jäsenmaana Suomen on myös toimeenpantava EU:n pakotteet. Euroopan unionista tehdyn sopimuksen (SEU) 29 artiklan mukaan Euroopan unionin neuvosto voi asettaa pakotteita EU:n ulkopuolisia valtioita ja henkilöitä vastaan. EU:n toiminnasta tehdyn sopimuksen (SEUT) 215 artiklan mukaan neuvosto päättää pakotteiden sisällöstä ja voi velvoittaa EU:n jäsenmaat noudattamaan niitä.

Yhdistyneiden kansakuntien (YK) ydintehtävä on ylläpitää kansainvälistä rauhaa ja turvallisuutta. YK:n turvallisuusneuvosto on toimielin, joka ensisijaisesti vastaa kansainvälisen rauhan ja turvallisuuden ylläpitämisestä YK:n peruskirjan nojalla.⁴⁵ Turvallisuusneuvoston lisäksi valtioilla voi olla yksipuolisia pakotejärjestelmiä, kuten Yhdysvalloilla on. YK:n ja EU:n pakotteet linkittyvät toisiinsa siten, että EU toimii YK:n turvallisuusneuvoston hyväksymien pakotteiden toimeenpanijana Euroopan unionin alueella.⁴⁶

YK:n turvallisuusneuvosto koostuu 15 jäsenvaltiosta, joista viisi on pysyviä perustajajäseniä. Pysyviin jäseniin kuuluu Iso-Britannia, Kiina, Ranska, Venäjä ja Yhdysvallat. Näillä viidellä ydinjäsenellä on oikeudellisesti perusteltu veto-oikeus, jonka

⁴³ Neuvoston asetus (EY) N:o 833/2014, 13 artikla.

⁴⁴ Ks. Pursiainen, 2021 s. 23 ja Eurooppa-neuvosto ja Euroopan unionin neuvosto, 2024a.

⁴⁵ YK:n peruskirjan (SopS 1/1956), 1 ja 24 artikla kohta 1.

⁴⁶ Pursiainen, 2021, s. 22–23.

avulla valtiot voivat rajoittaa päätöksentekoa.⁴⁷ Veto-oikeus on saanut kritiikkiä, sillä se antaa pysyville turvallisuusneuvoston jäsenille mahdollisuuden toimia peruskirjan vastaisesti ja näin ollen vaikuttaa sen tehokkuuteen⁴⁸. Venäjän pysyvä jäsenyys on rakenteellinen ongelma, koska se rajoittaa YK:n toimivaltaa ja kykyä toimia tehokkaasti Ukrainan sodan yhteydessä. Venäjä on käyttänyt veto-oikeuttaan estääkseen päätöslauselmia, jotka tuomitsivat sen toimet tai asettaisi lisätoimenpiteitä sen pysäyttämiseksi. On myös muita YK:n jäsenmaita, joiden näkemykset saattavat yhtyä Venäjän kantaan, mutta ilman täydellistä yksimielisyyttä tai perustajajäsenten kaikkien kantojen tiedostamista ei voida varmistaa päätösten täyttä hyväksyntää. Voidaan kuitenkin todeta, että YK:n toiminta ei näin ollen ole riippumatonta, sillä turvallisuusneuvoston pysyvien jäsenten erityisasema voi estää YK:n vaikuttamistoimet, vaikka sen oma toiminta rikkoisi YK:n peruskirjan tärkeitä periaatteita. Tällainen järjestelmä on ristiriitainen ja voi täten heikentää kansainvälisen oikeusjärjestyksen uskottavuutta.

YK:n turvallisuusneuvostossa on käsitelty Ukrainan sotaan liittyviä asioita, mutta yksimielisyyden puuttuessa perustajajäsenten keskuudessa turvallisuusneuvosto ei voi tehokkaasti asettaa vastatoimia esimerkiksi Venäjää vastaan⁴⁹. Tämän seurauksena YK:n turvallisuusneuvosto on siirtänyt asian käsiteltäväksi YK:n yleiskokoukseen turvallisuusneuvoston päätöslauselman S/RES/2623 (2022) perusteella. YK:n yleiskokouksessa ei voida kuitenkaan asettaa pakotteita Venäjää vastaan Ukrainan sodan tilanteessa, sillä se ei omaa siihen tarvittavaa toimivaltaa⁵⁰. YK:n yleiskokouksessa voidaan poliittisesta näkökulmasta pyrkiä vaikuttamaan Venäjää vastaan ja esimerkiksi tuomitsemalla hyökkäyssodan.

⁴⁷ YK:n peruskirja (SopS 1/1956), 23 artikla ja 27 artikla kohta 3.

⁴⁸ Hakapää, 2007, s. 1077–1079.

⁴⁹ Ks. YK:n turvallisuusneuvoston päätöslauselma S/RES/2166 hyväksytty 21.7.2014. Lisäksi päätöslauselmaehdotukset S/2014/189 ja S/2015/562.

⁵⁰ YK:n peruskirja (SopS 1/1956) erityisesti 39 artikla ja 41 artikla määrittelee YK:n turvallisuusneuvostolle pakotteiden asettamiseen liittyvän toimivallan, jonka jäsenmaat ovat ratifioineet.

2.1.1 EU:n Venäjälle asettamat pakotteet

EU on toiminut itsenäisesti ja asettanut laajoja pakotteita Venäjää vastaan vastauksena sen laittomiin toimiin Ukrainassa. Venäjään on kohdistettu EU:n neuvoston toimesta viisi eri pakotejärjestelmää, joihin perehdytään tässä perusteellisemmin. Jokaisella pakotejärjestelmällä on oma tarkoituksena ja perusteensa. EU:n neuvoston päätöksen mukaisesti 1.8.2014 alkaen on otettu käyttöön rajoittavia toimenpiteitä Ukrainan tilanteen vakautta horjuttavien Venäjän toimien johdosta. Toimenpiteet perustuvat neuvoston päätökseen 2014/145/YUTP ja EU:n neuvoston asetukseen N:o 833/2014. Tämä rajoittava toimi perustui muun muassa Venäjän toimiin Krimin niemimaalla ja sen laittomaan liittämiseen osaksi Venäjää vuonna 2014. Nämä pakotteet pitivät sisällään taloudellisia ja kaupallisia rajoituksia, rahoitustoimien rajoittaminen, matkustuskielto ja varojen jäädyttäminen. Pakotteiden tarkoituksena oli painostaa Venäjää muuttamaan politiikkaansa Ukrainan suhteen ja olemaan puuttumatta Ukrainan sisäisiin asioihin. Tämä pakotejärjestelmä on edelleen voimassa oleva muutoksineen.

Rajoitukset olivat kuitenkin suhteellisen maltillisia 2014, eivätkä ne esimerkiksi estäneet kaupankäyntiä Venäjän kanssa samalla tavalla kuin tällä vuosikymmenellä. Suomalaiset ja muut eurooppalaiset yhtiöt pystyivät edelleen harjoittamaan liiketoimintaa Venäjän ja venäläisten yhtiöiden kanssa vielä 2014 laittoman liittämisen jälkeen. EU:n huomio siirtyi osin muihin geopoliittisiin haasteisiin ja kysymyksiin.⁵¹

Toinen pakotejärjestelmä koskee Ukrainan alueellista koskemattomuutta, suvereniteettia ja itsenäisyyttä uhkaavista tai heikentävistä toimista vastuullisiin henkilöihin ja yhteisöihin kohdistuvia rajoittavia toimenpiteitä. Pakotteet perustuvat 2014/145/YUTP päätökseen ja EU:n neuvoston asetukseen N:o 269/2014 niihin myöhemmin tehtyine muutoksineen. Tässä pakotejärjestelmässä on kyse henkilö- ja yhteisöpakotteista, johon sisältyy esimerkiksi varojen jäädyttäminen ja

⁵¹ Pursiainen, 2022, s. 356–358.

matkustusrajoitteet. Pakotelistalle on eritelty henkilöiden nimet, mahdolliset syntymäajat ja perusteet.

Kolmannen pakotejärjestelmän perusteena on Krimin ja Sevastopolin alueiden laitton liittäminen Venäjään, ja se kohdistuu erityisesti näihin alueisiin. Pakotteisiin sisältyy muun muassa vienti-, tuonti- ja investointirajoituksia. Nämä pakotteet perustuvat EU:n neuvoston päätökseen 2014/386/YUTP ja asetukseen N:o 692/2014. Neuvoston asetuksen N:o 692/2014 2 artiklan mukaisesti kielletään Krimiltä tai Sevastopolista peräisin olevien tavaroiden tuonti Euroopan unioniin sekä tavaroiden tuontiin liittyvän rahoituksen, rahoitustuen tai vakuutusten myöntäminen suoraan tai välillisesti. Vientirajoituksia on muun muassa infrastruktuuri-, energia- ja luonnonvarasektorien keskeisissä laitteissa ja teknologiassa. Lisäksi näihin liittyvä tekninen apu, rahoitus tai palvelut ovat kiellettyjä viennin näkökulmasta. Matkailuala ja siihen liittyvät palvelut, mukaan lukein risteilysatamakäynnit tietyissä satamissa kuuluu myös vientirajoitteisiin. Neuvoston asetuksen N:o 692/2014 investointirajoitteisiin kuuluu Krimin ja Sevastopolin alueella sijaitsevat yritykset tai niihin liittyvien sijoituspalveluiden tarjoaminen.

Yllä mainitun pakotejärjestelmän lisäksi on otettu käyttöön uusi aluepakotejärjestelmä, joka koskee Ukrainan Donetskin, Hersonin, Luhanskin ja Zaporizžjan alueita. Pakotejärjestelmä perustuu neuvoston päätökseen 2022/266/YUTP ja asetukseen (EU) 2022/263. Pakotteet pitävät sisällään samat vienti- tuonti- ja investointirajoitukset, mitkä mainittu asetuksessa N:o 692/2014. Rajoittavat toimenpiteet perustuvat Venäjän federaation suorittaman tiettyjen Ukrainan alueiden, jotka eivät ole hallituksen valvomia, laittoman tunnustamisen, miehittämisen tai liittämisen johdosta.

Aluepakotejärjestelmä⁵² on pakotteiden muoto, jossa pakotteet kohdistetaan maantieteellisiin alueisiin. Esimerkiksi alueiden laittoman liittämisen seurauksena yllä olevia pakotteita on asetettu koskemaan juuri tällaisia alueita. Pakotteiden alla olevia

⁵² Aluepakotejärjestelmä on ulkoministeriön käyttämä termi maantieteellisesti asetetuista pakotteista. Lähde: Suomen ulkoministeriö, ”Venäjä: pakotteet”, 2025.

alueita on muun muassa Ukrainan Donetskin, Hersonin, Luhanskin ja Zaporizžjan alueet. Lisäksi Krimin ja Sevastopolin alueet ovat aluepakotejärjestelmän alla. Venäjä ei esimerkiksi itsessään ole valtaajana aluepakotteiden alla vaan aluepakotejärjestelmä kohdentuu juuri maantieteellisiin alueisiin, jotka ovat tämän laittoman liittämisen kohteena.⁵³

Viides pakotejärjestelmä koskee Venäjän sisäistä tilannetta. Neuvoston päätöksen 2024/1484/YUTP ja asetuksen (EU) 2024/1485 mukaisesti EU voi asettaa pakotteita venäläisille yksityishenkilöille ja yhteisöille, joiden katsotaan vakavasti loukanneen ihmisoikeuksia Venäjällä. Tämä uusi pakotejärjestelmä mahdollistaa pakotteet tahoille, jotka tukahduttavat kansalaisyhteiskuntaa ja demokratiaa Venäjällä tai vaarantavat vakavasti oikeusvaltion ja demokratian. Luonnollisiin henkilöihin kohdistetaan maahantulo- ja kauttakulkukieltoja EU:n alueella. Lisäksi yhteisöjen ja henkilöiden varat sekä taloudelliset resurssit voidaan jäädyttää.

EU päätti 8.10.2024 perustaa uuden Venäjän epävakauttavien toimien johdosta perustetun pakotejärjestelmän. Rajoittavat toimet eli pakotteet perustuvat neuvoston päätökseen 2024/2643/YUTP ja asetukseen (EU) 2024/2642. Pakotejärjestelmän avulla voidaan asettaa pakotteita sellaisille yhteisöille, luonnollisille henkilöille ja elimille, jotka ovat vastuussa Venäjän hallituksen toimista tai tukemisesta, jotka heikentävät tai uhkaavat Euroopan unionin perusarvoja, turvallisuutta, itsenäisyyttä, koskemattomuutta tai suvereniteettia. Pakotejärjestelmän piiriin kuuluu myös Venäjän aiheuttama uhka tai heikennys kolmansiin maihin ei ainoastaan EU:n alueisiin. Tässäkin pakotejärjestelmässä voidaan kohdentaa maahantulo- tai kauttakulkukieltoja luonnollisiin henkilöihin. Lisäksi heidän varojansa ja taloudellisia resursseja voidaan jäädyttää. Välilliset toimet ovat myös kieltolistalla tässä järjestelmässä.

⁵³ Neuvoston asetukset N:o 692/2014 ja N:o 2022/263 pitävät sisällään Venäjän valtaamat alueet Ukrainassa ja ovat osa niin sanottua aluepakotejärjestelmää.

Viimeisimmät pakotteet Euroopan unionin on ottanut käyttöön helmikuussa vuonna 2025. Nämä toimenpiteet sisältyvät pääasiassa neuvoston asetukseen (EU) 2025/395 ja neuvoston päätökseen 2025/394/YUTP. Uudet pakotteet sisältävät muun muassa listauksen aluksista, jotka tunnetaan osana Venäjän varjolaivastoa. Tarkoituksena on estää Venäjän varjolaivastojen EU:n satamiin pääsy. Lisäksi tuonti- ja vientikiellon piiriin lisättiin tuotteita esimerkiksi muokkaamattoman alumiinin tuontikielto Venäjältä.

Julkisessa keskustelussa on paljon ollut puhetta Euroopan yhtenäisyyden tärkeydestä Ukrainan sodan tilanteessa ja perustellusti⁵⁴. Kuten voimme uusista ja tiukentuvista pakotejärjestelmistä todeta EU:lla on ollut yhtenäinen halu ja kyky toimia koordinoitusti Ukrainan sodan tilanteessa. Pakotejärjestelmiä on tarkistettu ja tarvittaessa tiukennettu. EU:n pakotejärjestelmien perusteella voimme todeta, että tiukennukset ovat kohdistuneet useimmiten laajempiin vienti- ja investointirajoituksiin, henkilöitä sekä yhteisöjä on lisätty pakotelistalle ja pakotteet laajennetaan koskemaan uusia Venäjän miehittämiä alueita. Lisäksi uusissa pakotteissa on asetettu rajoituksia tahoille, jotka ovat vastuussa ihmisoikeusloukkauksista myös Venäjän valtion rajojen sisällä.

2.1.2 Pakotteiden oikeudellinen ulottuvuus

Yhdysvaltojen pakotteet eivät ole oikeudellisesti sovellettavia esimerkiksi Euroopassa, mutta niiden vaikutus ulottuu laajalle muun muassa rahoitusjärjestelmien kautta. Suomessa Helsingin käräjäoikeudessa L18/48677 on käsitelty mielenkiintoista tapausta venäläisen liikemiehen Boris Rotenbergin osalta. Boris Rotenberg joutui Yhdysvaltojen talouspakotteiden kohteeksi vuonna 2014 Venäjän Krimin miehityksen johdosta. Yhdysvaltojen Office of Foreign Assets (OFAC) katsoi, että Vladimir Putinin sisäpiiriläiset, kuten Boris Rotenberg olivat tukeneet Krimin valtausta.⁵⁵

⁵⁴ Ks. Rainne, 2022, ja myös Pursiainen, 2022, s. 357–359.

⁵⁵ U.S. Department of the Treasury, 20.3.2014.

Rotenbergin tapaus tuo hyvin esille Yhdysvaltojen talouspakotteiden vaikutuksen välillisesti suomalaisessakin tuomioistuimessa. Tapauksessa oli kyse siitä, että suomalaiset pankit kieltäytyivät tarjoamasta maksujenvälitystä, vedoten liiketoiminnallisiin riskeihin. Vaikka Yhdysvaltojen ja heidän valtionvaranministeriönsä alla oleva OFAC asettamat talouspakkoteet eivät ole juridisesti sitovia Suomessa toimiville rahoituslaitoksille, ne voivat liiketoiminnallisista syistä katsoa tarpeelliseksi noudattaa niitä. Mikäli rahoituslaitokset eivät OFAC:n pakotelistauksia noudattaisi, on niillä riski menettää pääsy Yhdysvaltain rahoitusmarkkinoille, joka taas voi aiheuttaa merkittäviä taloudellisia ja operatiivisia haittoja. Riski Yhdysvaltojen rahoitusmarkkinoiden ulkopuolelle jääminen oli käräjäoikeuden mukaan niin merkittävä liiketaloudellinen riski, että se oikeutti pankkien kieltäytymisen palveluiden tarjoamisesta.⁵⁶

Käräjäoikeudessa L18/48677 tuomiota on analysoitu Lempiäisen ja Soirilän (2022) artikkelissa, jossa nostetaan esille Yhdysvaltojen dollarin asema ja vaikutus luottolaitoksiin maailmanlaajuisesti. Lisäksi merkittävänä seikkana nousi esiin yksilön oikeusturvaan liittyvät kysymykset. Vaikka Suomessa lainsäädäntö huomioi omaisuudensuojan, OFAC:n pakotteiden noudattaminen voi johtaa siihen, että henkilö menettää oikeutensa pankkipalveluihin ja muihin peruspalveluihin, eikä hänellä ole käytännössä keinoja puolustaa itseään suomalaisessa tai EU:n oikeusjärjestelmässä. Tämä luo tilanteen, jossa yksilön oikeudet voivat jäädä riippumaan ulkomaisten toimijoiden päätöksistä ilman riittävää oikeussuojan turvaa.⁵⁷

2.2 Pakotteisiin liittyvät haasteet ja riskit

Pakotteiden tehokkuuden mittaaminen ja arviointi luotettavasti ei ole yksiselitteistä. Usein pakotteiden tehokkuutta on arvioitu vertaamalla pakotteita asettavien tahojen ja valtioiden tavoitteisiin. Tämä voi kuitenkin olla vaikeaa, sillä ei pystytä suoranaisesti

⁵⁶ Lempiäinen ja muut, 2022, s. 134–137.

⁵⁷ Ks. Wuolijoki, 2022, s. 124–126 ja myös Lempiäinen ja muut, 2022, s. 143–147.

välttämättä tutkimaan missä määrin haluttu tulos on ollut pakotteiden ansiota. Lisäksi pakotteet ovat usein pitkäaikaisia toimenpiteitä ja niiden kesto voi olla jopa useita vuosikymmeniä. Vaikka alkuperäiset tavoitteet voivat olla hyvin selkeästikin määriteltyjä, kuten esimerkiksi rauhan saavuttaminen, vuosikymmenten aikana tavoitteita tulee todennäköisesti lisää.⁵⁸ Pakotteiden luonne kokonaisuudessaan tekee siitä haastavan tutkittavan. Vaikka pakotteiden poliittiset ja yhteiskunnalliset vaikutukset sekä niiden toimivuus ovat keskeisiä tekijöitä pakotteiden asettamisen perustana, tämä tutkimus ei keskity niiden arviointiin. Koska vaikuttavuusnäkökulma on kuitenkin olennainen osa pakotepolitiikkaa, aihetta käsitellään lyhyesti taustoittavana elementtinä.

Pakotteiden vaikutus Venäjään ja Ukrainan sotaan on olemassa vaikka rauhaa ei ole vielä solmittu. Rauhan saavuttaminen onkin ensisijainen tavoite Euroopan ja lännen koittaessa vaikuttaa Venäjään. EU:n ja Yhdysvaltojen pakotteet ovat kuitenkin vaikuttaneet Venäjän kansantalouteen.⁵⁹ Euroopan komission tekemän selvityksen mukaan Venäjän talous kasvaa paperilla, mutta tarkastellessa asiaa syvemmin selviää muutamia nostettavia seikkoja. Venäjän julkinen talous on alijäämäinen sodan rahoituksen keskellä ja sen laatu heikkenee. Toisin sanoen tilanteen jatkuessa samanlaisena Venäjän julkisen talouden liikkumavara pienenee. EU:n kokonaistuonti Venäjältä on vähentynyt 69 %, vuodesta 164 miljardista eurosta vuonna 2021 51 miljardiin euroon vuonna 2023. EU:n kokonaisvientä Venäjälle vuonna 2023 on 38 miljardia euroa, joka on 57 % vähemmän kuin vuonna 2021.⁶⁰ Venäjän talouden tilanne vaikuttaa sen mahdollisuuksiin käydä sotaa ja tähän pyritään muun muassa pakotteiden avulla vaikuttamaan.

Pakotteiden tällä hetkellä konkretisoituvat vaikutukset Venäjän talouteen osoittavat, että ne voivat ohjata taloutta haluttuun suuntaan. Se voidaanko Venäjän talouteen vaikuttaa pakotteilla riittävästi, on toinen kysymys. Talouspakotteiden varsinainen

⁵⁸ Björklund, 2002, s. 70–72.

⁵⁹ Pursiainen, 2022, s. 357.

⁶⁰ European Union, 2024, s. 1–3.

tehokkuus voidaan mahdollisesti arvioida luotettavammin vasta pidemmän aikavälin tarkastelussa. Yleisesti pakotteiden tehokkuudesta ja toimivuudesta on kiistelty jo pidemmän aikaan.⁶¹ On kuitenkin nostettu esiin, että pakotteet ovat usein osa laajempaa poliittista ja sotilaallista strategiaa. Pakotteet voivat olla tehokkaita tietyissä tilanteissa, mutta niiden onnistuminen riippuu kontekstista ja päämääristä.⁶²

2.2.1 Yksilön oikeussuoja pakotteiden kansainvälisellä vaikutusalueella

Tässä työssä keskitytään pakotteiden oikeudellisiin piirteisiin eli sääntelykehykseen, soveltamiseen ja mahdollisiin haasteisiin oikeudellisesta näkökulmasta. Erityisesti henkilöpakotteet herättävät kysymyksiä oikeusturvasta, liikkumisvapaudesta ja kansainvälisen oikeuden suhteesta pakotteisiin⁶³. Tarkastelun keskiössä on yksilön perusoikeudet, joiden turvaaminen on keskeistä kansainvälisessä oikeusjärjestelmässä⁶⁴.

Oikeudellisia haasteita pakotteiden asettamisessa on yleisesti aiheuttanut oikeussuojan toteutuminen. Nämä haasteet ovat läsnä myös Ukrainan sodan aikana asetettujen pakotteiden yhteydessä. Kansainvälisen oikeuden ja ihmisoikeussopimuksen ristiriidat ovat nousseet esille pakotejärjestelmiä asettaessa. Kuten aikaisemmin mainittiin, pakotteen ilmoitetaan usein erilaisin listauksin ja esimerkiksi henkilöitä koskevat pakotteet ilmoitetaan listaamalla heidän nimensä, syntymäaikansa sekä peruste listalle päätymisestä. Lainsäädännön tulisi olla muotoiltuna oikeusvaltioperiaatteen mukaisesti yleinen sääntö muodossa.⁶⁵ Toisin sanoen on katsottu, ettei laissa tulisi mainita yksittäisiä henkilöitä, vaan ennemmin laajempia kategorioita. Tarkat täsmennetyt pakotteet ovat olleet keskustelussa jo pidemmän aikaa, sillä listalle päätyneeltä

⁶¹ Ks. Drezner, 2011, s. 104–105 ja Björklund, 2002, s. 129.

⁶² Hufbauer ja muut, 2009, s. 158–159.

⁶³ Björklund, 2002, s. 85–86.

⁶⁴ Ojanen ja muut, 2010, II Yleinen osa, luku 4. Kansainväliset ihmisoikeussopimukset ja Suomen perusoikeusjärjestelmä.

⁶⁵ Yassin Abdullah Kadi ja Al Barakaat v. Euroopan unionin neuvosto ja Euroopan komissio (yhdistetyt asiat C-402/05 P ja C-415/05 P, 3.9.2008) erityisesti tuomion kohta 223.

henkilöltä puuttui perustavanlaatuiset oikeussuojakeinot vielä 2000-luvun taitteessa. Listalle päätyessä henkilöllä ei ollut tähän aikaan mahdollisuutta valittaa asiasta.⁶⁶

Oikeussuojakeinoihin on tullut muutoksia *Kadi-päätöksen* jälkeen EU:ssa. Tiivistettynä *Kadi*-päätös on Euroopan unionin tuomioistuimen (EUT) ratkaisu, joka koski nimenomaisesti EU:n ja YK:n pakotelistojen oikeusvaltioperiaatteita ja yksilön oikeussuojaa. Ratkaisussa *Yassin Abdullah Kadi ja Al Barakaat v. Euroopan komissio* oli kyse siitä, että EU oli asettanut Yassin Abdullah Kadin omalle pakotelistalleen YK:n turvallisuusneuvoston päätöslauselmien perusteella ilman itsenäistä oikeudellista arvioita asiasta. Tapauksessa ydinkysymyksenä oli EU:n pakotteiden ja yksilön perusoikeuksien välinen ristiriita. Ristiriita syntyi siitä, että Kadille ja Al Barakaatille ei annettu tilaisuutta tulla kuulluksi, eikä heillä ollut käytössään oikeussuojakeinoja kyseenalaistaa tai virallisesti valittaa pakotelistalle joutumistaan.

EUT:n ratkaisu selkeytti oikeussuojaongelmia muun muassa oikeusjärjestyksen näkökulmasta. YK:n turvallisuusneuvoston päätökset otetaan huomioon EU:ssa, mutta EU:n perusoikeuksia ja oikeusvaltioperiaatteita ei voida sivuuttaa. Lisäksi tuomioistuin korosti, että oikeus tulla kuulluksi on tärkeä osa oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä, joka samoin kuuluu osaksi oikeusvaltioperiaatteita. Tuomioistuin painotti ratkaisussaan, että EU:n oikeusjärjestyksessä ei voida suoraan kyseenalaistaa YK:n turvallisuusneuvoston päätöslauselmien lainmukaisuutta, mutta *jus cogens*⁶⁷ normit muodostavat poikkeuksen. Toisin sanoen *jus cogens*-normien rikkominen voi luoda tilanteen, jossa turvallisuusneuvoston päätöksiä tulisi arvioida uudelleen laillisuusnäkökulmasta.⁶⁸

Jus cogens-normit liittyvät pakotteiden oikeussuojaongelmiin erityisesti silloin, kun pakotteet rajoittavat yksilöin oikeuksia. Jos henkilö joutuu pakotelistalle ilman

⁶⁶ Rainne, 2022, s. 650–652.

⁶⁷ *Jus cogens*-normit ovat valtiosopimusoikeuden Wienin yleissopimuksen (SopS 33/1980), 53 artiklan mukaan kansainvälisen oikeuden ehdottomat eli pakottavat normit.

⁶⁸ *Yassin Abdullah Kadi ja Al Barakaat v. Euroopan unionin neuvosto ja Euroopan komissio* (yhdistetyt asiat C-402/05 P ja C-415/05 P, 3.9.2008) erityisesti tuomionkohdat 221 ja 280–285.

mahdollisuutta puolustautua, tulla kuulluksi tai valittaa, ja seurauksena on esimerkiksi omaisuuden jäädytys, liikkumisen estäminen tai maineen vakava vahingoittuminen, tämä voisi ilman asianomaisia oikeussuojakeinoja johtaa ihmisoikeusloukkaukseen⁶⁹.

Jus cogens-normit ovat Yhdistyneiden kansakuntien kansainvälisen oikeuden toimikunnan (ILC) määrittelmän mukaan ne normit, jotka sitovat pakottavalla tavalla. Näistä normeista ei voida lähtökohtaisesti poiketa ja ne sijaitsevat normihierarkisesti korkeimmalla kansainvälisessä oikeudessa. *Jus cogens*-normeihin kuuluu esimerkiksi hyökkäyssodan kieltö, kansanmurhan ja rikoksia ihmisyyttä vastaan koskevat kiellot, orjuuden ja kidutuksen kieltö sekä itsemäärämisoikeus. Näiden normien tarkoituksena on suojella perustavanlaatuisia arvoja ja varmistaa, että tietyt normit ovat ehdottoman sitovia kaikille valtioille. Oikeudellinen perusta *jus cogens*-normeille tulee Wienin yleissopimuksen 53 artiklasta, mutta ILC on tarkentanut muun muassa sitä, mitkä normit *Jus cogens*-normistoon kuuluvat.⁷⁰

2.2.2 Pakotteiden täytäntöönpanon haasteet

Perusoikeudet ovat keskeinen oikeusvaltioperiaate EU:ssa, jonka *Kadi*-tapaus tuo hyvin esille. EU:n toimielinten hyväksymien toimien, kuten pakotteiden on oltava oikeusvaltioperiaatteiden mukaisia. Tapaus herätti myös oleellisia kysymyksiä YK:n päätöslauselmien sitovuudesta. Tuomio korosti EU:n autonomista oikeusjärjestystä suhteessa kansainvälisiin velvoitteisiin.⁷¹ Vaikka *Kadi*-tapaus selkiytti erityisesti yksilön oikeusturvaan liittyviä haasteita pakotteiden osalta, on YK:n turvallisuusneuvoston legitimitietin tarkastelu aiheellista nykyisetkin olosuhteet huomioon ottaen. Turvallisuusneuvoston rakenne ja päätösten velvoittavuus nousevat keskeisiksi kysymyksiksi.

⁶⁹ Ks. Hakapää, 2010, s. 72–73.

⁷⁰ Murphy, 2020, s. 70–73.

⁷¹ Rosas, 2010, II Yleinen osa, luku 5. Perus- ja ihmisoikeudet EU-oikeudessa.

YK:n turvallisuusneuvoston asettamien pakotteiden puuttuminen Ukrainan sodan tilanteessa ei välttämättä ole merkittävä haaste tai ongelmakohta. EU:lla ja muilla kansainvälisillä toimijoilla on ollut toimivalta asettaa omia pakotteita, jotka voivat toimia tehokkaasti kohdistuessaan koordinoitusti sekä täsmällisesti sodan keskeisiin toimijoihin.⁷²

Erilaiset toimivaltakysymykset ovat myös merkittävässä roolissa tarkastellessa pakotteiden tehokkuutta tai toimivuutta. Pakotteiden toimivuuden näkökulmasta oleellista on toimeenpanovalta ja valvonta, joka edellyttäisi selkeää vastuunjakoja eri valtioiden, kansainvälisten järjestöjen ja viranomaisten välillä. EU:n ja jäsenvaltioiden välinen toimivalta on yksi mielenkiintoinen näkökulma. EU:n yhteinen ulko- ja turvallisuuspolitiikka määrittää pakotteet, mutta käytännön toteutus jää jäsenvaltioiden vastuulle. Tämä voi johtaa eroavaisuuksiin valvonnassa ja jopa lainsäädännössä eri jäsenvaltioiden kesken. Lisäksi EU:n jäsenvaltioilla voi olla erimielisyyksiä siitä, missä määrin jäsenvaltiot voivat käyttää kansallisia toimenpiteitä pakotteiden kohdalla.⁷³ Säännösten erilainen tulkinta EU:n jäsenvaltioissa voi heikentää pakotteiden vaikuttavuutta⁷⁴.

2.3 Henkilöpakotteet ja perusoikeuskytkennät

Henkilöpakotteet ovat yksi pakotteiden muoto, jossa rajoittavat toimet asetetaan tietyille luonnolliselle henkilölle esimerkiksi estämällä maahantulo, jäädyttämällä tämän varat tai asettamalla muita taloudellisia ja oikeudellisia rajoitteita. Tällaisia pakotteita on asetettu esimerkiksi hallinnon edustajiin, liikemiehiin tai muihin toimijoihin, joiden on katsottu olevan vastuussa kansainvälisen oikeuden rikkomuksista.⁷⁵ Ajankohtainen pakotelistaus, joka sisältää pakotteiden alaiset henkilöt, on määritelty Neuvoston asetuksessa (EU) N:o 269/2014, ottaen huomioon myös kaikki myöhemmät lisäykset ja

⁷² Esim. EU:lla SEUT 215 artikla.

⁷³ Björklund, 2002, s. 97–99 ja s.124–128.

⁷⁴ Rainne, 2023, s. 649.

⁷⁵ Rainne, 2023, s. 649.

muutokset. Oikeudelliset perusteet henkilöpakotteiden asettamiselle tulevat SEU 29 artiklan ja SEUT 215 artiklan mukaisista toimenpiteistä.

Henkilöpakotteet vaikuttavat yksilön perusoikeuksiin, kuten liikkumisvapauteen, omaisuudensuojaan ja oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Liikkumisvapauteen siten, että pakotteiden täytäntöönpanon yhteydessä puututaan tähän oikeuteen. Liikkumisvapaus on suojattu Euroopan ihmisoikeussopimuksessa (EIS) neljännen pöytäkirjan 2 artiklassa. Lisäksi YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus suojaa liikkumisvapautta 13 artiklassa. Molemmissa sopimuksissa on mahdollisuus rajoittamiseen tietyin perustein, kuten yleiseen tai kansalliseen turvallisuuteen vedoten.⁷⁶

Omaisuudensuoja niin ikään kuuluu perusoikeuksien piiriin, joka suojaa yksilöiden sekä oikeushenkilöiden oikeuden omistaa, hallita ja käyttää omaisuuttaan. EIS 1. lisäpöytäkirjan 1 artiklassa turvataan omaisuudensuoja toteamalla, että ”jokaisella luonnollisella tai oikeushenkilöllä on oikeus nauttia rauhassa omaisuudestaan”. Tämäkin artikla sallii omaisuudensuojaan puuttumisen julkisen edun nimissä laissa määrättyjen ehtojen mukaisesti. Pakotteita asettamalla voidaan esimerkiksi jäädyttää pakotelistalla olevan henkilön tai oikeushenkilön omaisuutta, joka voi ilmetä eri tavoin. Esimerkiksi pankkitilien jäädyttäminen, liiketoimintasopimusten purkaminen, kiinteän omaisuuden käyttörajoitukset ja muita taloudellisten resurssien rajoittavia toimenpiteitä.⁷⁷

Oikeus puolustautua ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutuminen on EIS 6 artiklan suojaama ihmisoikeus, jolla on keskeinen merkitys henkilöpakotteiden kohteena oleville henkilöille. Lisäksi EIS 13 artikla, jonka mukaan jokaisella on oikeus tehokkaaseen oikeussuojakeinoon turvaa mahdollisuuden puolustautua tarvittaessa. Pakotelistalle

⁷⁶ SEU 29 artikla mahdollistaa unionin- ja turvallisuuspolitiikan puitteissa rajoittavien toimien, kuten henkilöpakotteiden asettamisen. Pakotteiden alla olevalle henkilölle voidaan asettaa matkustuskielto, joka puuttuu yksilön liikkumisvapauteen.

⁷⁷ Ks. Neuvoston päätös (YUTP) 2024/3182 ja Neuvoston asetus (EU) 2024/3183 jäädytyspäätökset ja taloudellisten resurssien välillinen tai suoraan hyödynnettävyyden estäminen.

päädytään ilman erillistä kuulemistä ja valitustietä ei ollut vielä kehitetty. Eli pakotelistalle asetettiin henkilöitä, joilla ei ollut mahdollisuutta valittaa asiasta.⁷⁸ Tällä hetkellä valitusmahdollisuus on olemassa ja pakotelistalle joutuessaan on mahdollisuus nostaa kanne EU:n tuomioistuimessa. *Kadi* v. neuvosto on merkittävä oikeustapaus asian tiimoilta, joka osoittaa hyvin EU:n tuomioistuimen suhtautumisen oikeuteen oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ja tehokkaaseen oikeussuojakeinoon pakotelistauksen kontekstissa.⁷⁹

Helsingin hallinto-oikeuden (HAO) päätös 17/0250/5 havainnollistaa, miten Suomen viranomaiset soveltavat kansallista tietosuojalainsäädäntöä suhteessa kansainvälisiin pakotelistoihin. Mielenkiintoista tapauksessa on se, että se osoittaa yksilön tietosuojan vahvuuden niin, että henkilötietojen julkisuus kansainvälisissä pakotelistoissa ei vielä tee niiden käsittelystä sallittua ilman erillistä lupaa. Päätös osoittaa, että julkaisut tiedot esimerkiksi EU:n, YK:n ja Yhdysvaltojen OFAC:n toimesta ei oikeuta niiden hyödyntämistä kotimaisessa rekisterissä, jos käsittely kohdistuu arkaluonteisiin tietoihin eikä sille ole lainsäädännössä edellytystä.⁸⁰

Pakotteiden alla olevia henkilöitä on myös poistettu listalta, kun on tarkasteltu pakotelistan ajankohtaisuutta. Esimerkiksi venäläinen liikemies Grigory Viktorovitsj Berezkin nosti kanteen Euroopan unionin neuvostoa vastaan pakotelistauksestaan. Käsittely päättyi ilman tuomiota, sillä Grigory perui nostamansa kanteen ennen käsittelyä. Tapauksessa oli kyse siitä, että Berezkiä vastaan asetetut pakotteet olivat hänen mukaansa lainvastaisia ja ne perustuivat arviointivirheeseen.⁸¹ Virallisen tuomion puuttuessa emme voi tehdä johtopäätöstä siitä oliko Berezkinin pakotelistus virheellinen tai lainvastainen. Pakotteiden olotilassa oli kuitenkin tapahtunut muutoksia 2023 vuoteen mennessä, sillä unioni päätyi poistamaan hänet pakotelistalta.

⁷⁸ Björklund, 2002, s. 82–86.

⁷⁹ *Kadi* ja *Al Barakaat v. Neuvosto* (yhdistetyt asiat C-402/05 P ja C-415/05 P) kohta 334.

⁸⁰ Helsingin HAO 28.4.2017 17/0250/5.

⁸¹ *Berezkin v. Euroopan unionin neuvosto* (asia T-360/22).

Käsittämäni tapaukset osoittavat, että oikeussuojan tilanne on kehittynyt henkilöpakotteiden osalta ihmisoikeusmyönteisempään suuntaan. Tietojen suojaamisen merkitys yhdessä valitusmahdollisuuteen osoittavat, että yksilön oikeudet pakotejärjestelmässä otetaan yhä vakavammin. Tästä huolimatta henkilöpakotteet herättävät edelleen oikeusvaltiollisia kysymyksiä, koska ne kohdistuvat nimettyihin yksilöihin, mikä lähtökohtaisesti poikkeaa yleisiä normeja korostavasti sääntelytavasta. Henkilöpakotteiden oikeudellinen hyväksyttävyys perustellaan sillä, että ne toteutetaan tarkasti rajatussa lainsäädännön asettamassa kehyksessä. Tämä hillitsee osaltaan mielivaltaisen vallankäytön riskiä.⁸²

On myös tärkeää huomiota, että vaikka oligarkkien ja muiden pakotelistalle asetettujen henkilöiden oikeudet pankkipalveluihin tai muihin peruspalveluihin eivät välttämättä ole ensisijaisia huolenaiheita, pakotelistauksen lainmukaisuus on silti merkittävä tekijä. On keskeistä, että pakotelistauksen kestävätkin esimerkiksi kansainvälisen oikeuden tarkastelua, sillä vain oikeudellisesti perusteltu sääntely turvaa järjestelmän legitimiuden.

Legaliteettiperiaate eli lainmukaisuudenperiaate sisältää vaatimuksen, että hallinnollisten toimenpiteiden tulee olla lakisidonnaisia⁸³. Pakotelistaukset ja niihin liittyvät toimenpiteet on siten toteutettava lain ja säädösten mukaisesti. Niiden tulee perustua selkeisiin, ennakoiviin ja oikeudenmukaisiin sääntöihin. On kaikkien yhteinen etu, että pakotejärjestelmät ovat oikeudenmukaisia ja niitä voidaan puolustaa oikeudellisesti. Mikäli pakotelistaukset eivät kestäisi oikeudellista tarkastelua, niiden laillisuus ja pysyvyys voisivat olla uhattuina, mikä taas voisi johtaa pakotteiden epäoikeudenmukaisiin vaikutuksiin yksilöiden perusoikeuksille. Tällöin olisi tarpeen pohtia, miten yksilön perusoikeudet ja oikeus suojaan voidaan sovittaa yhteen siten, että lopputuloksena olisi kestävä pakotejärjestelmä.

⁸² Rainne, 2023, s. 650.

⁸³ Mäenpää, 2023, s. 183.

2.4 No claims-säännös ja no liability-säännös

Pakotteet lisäävät merkittäviä oikeudellisia ja taloudellisia riskejä yrityksille ja yksityishenkilöille. EU säätelee pakotteiden oikeudellisia vaikutuksia ja pyrkii minimoimaan korvausvaatimuksia sisällyttämällä asetuksiin säännöksiä, jotka rajoittavat mahdollisuuksia esittää korvausvaatimuksia pakotteiden seurauksena. EU:n lisäksi säännösten tarkoituksena on suojata EU:n alueella toimivia yrityksiä, jotka noudattavat pakotteita.⁸⁴ Tämä voi edistää pakotteiden tehokasta noudattamista ja toimeenpanoa. Yksityisoikeudellisesta näkökulmasta pakotteet aiheuttavat ongelmia jo olemassa oleviin liiketoimintasopimuksiin, joka näkyy lisääntyneinä pakotteista johtuvien riita-asioiden käsittelyyn tuomioistuimissa sekä välimiesmenettelyissä.

EU:n pakoteasetuksiin on sisällytetty keinoja, joilla turvata eurooppalaisten yhtiöiden asemaa riitatilanteissa. Neuvoston asetuksen (EU) N:o 833/2014, 11 artiklan 1 kappaleen mukaisesti mahdollistetaan eurooppalaisten yhtiöiden oikeudenmukainen kohtelu riitatilanteissa pakotteiden vaikutuksesta. Erityisesti korvausvaatimustilanteissa säännös on merkityksellinen. Tätä kutsutaan niin sanotuksi *no claims* -säännökseksi, jonka tarkoituksena on suojata eurooppalaisia yhtiöitä pakotteiden kohteena olevien tahojen, kuten venäläisten yritysten ja toimijoiden, esittämiltä korvausvaatimuksilta. Tämä periaate sisältyy useisiin EU:n pakoteasetuksiin eri muodoissa riippuen kohdemaan tilanteesta. Eurooppalaisen yhtiön vedotessa *no claims* -säännökseen eurooppalaisessa tuomioistuimissa todistustaakka siirtyy venäläistoimijalle.⁸⁵ Venäläisen toimijan on tällöin osoitettava, ettei sen esittämän vaateen täyttäminen ole kyseisen pakotesäännöksen nojalla kiellettyä. Esimerkkinä voitaisiin sanoa, että venäläisen yhtiön tulisi osoittaa, että mikään sopimuksen täyttämiseen liittyvä vaihe ei kuulu pakotteiden piiriin ei suorasti eikä epäsuorasti.⁸⁶

⁸⁴ Neuvoston asetus (EU) N:o 833/2014, 10 ja 11 artiklat.

⁸⁵ Neuvoston asetus (EU) N:o 833/2014, 11 artikla 2 kappale.

⁸⁶ Pursiainen, 2022, s. 359–362.

Neuvoston asetuksen (EU) N:o 833/2014, 11 artiklan 1 kappale on merkittävä, sillä kuten mainittua se turvaa EU:n alueella toimivia yrityksiä siltä, että ne eivät joudu maksamaan vahingonkorvauksia esimerkiksi venäläisille asiakkaille, jos pakotteet ovat estäneet sopimuksen täyttämisen. Asetus ei kuitenkaan suojaa EU:ssa toimivia yrityksiä taloudellisilta tappioilta, jos ne eivät voi periä saataviaan venäläisiltä asiakkailtaan tällaisissa tilanteissa.⁸⁷ Asetuksen on myös tarkoituksenmukaista suojata EU:ta ja jäsenvaltioita vahingonkorvausvaatimukseen EU:ta ja sen jäsenvaltioita vastaan, joka on ymmärrettävää pakotteita asettavana toimeenpanijana.

No claims -säännöksen käytöstä Ukrainan sodan kontekstissa ei juurikaan ole oikeuskäytäntöä, joka voi johtua muun muassa siitä, että lausekkeen tarkoitus on nimenomaisesti estää oikeusriidat. Niin sanottu *no liability* -säännös kuuluu myös läheisesti *no claims* -säännöksen kanssa, sillä senkin tarkoituksena on rajoittaa vastuun syntymistä samankaltaisissa tilanteissa. Neuvoston asetuksen (EU) N:o 833/2014, 10 artikla sisältää *no liability* -säännöksen Venäjän pakotteiden osalta. Kyseisessä artiklassa korostuu vilpitön mieli, joka on toimijan hyvässä uskossa tapahtuva menettely, jossa hän ei tiennyt eikä hänellä ollut perusteltua syytä epäillä, että hänen toimintansa rikkoisi asetuksen mukaisia pakotteita. Artikla suojaa oikeudelliselta vastuulta niin ikään toimijoita, yrityksiä ja henkilöitä EU:n alueella.

Korvausvaatimuksia estävä säännös pakotejärjestelmiä noudattaessa suojaa yrityksiä ja henkilöitä oikeudellisilta ja taloudellisilta riskeiltä. Tarkastelimme aikaisemmassa luvussa omaisuudensuojaa, joka kuuluu jokaisen perusoikeuksiin ja on muun muassa suojattu EIS 1 lisäpöytäkirjan 1 artiklassa. Vilpitön mieli on keskeinen käsite esimerkiksi esineoikeudessa, jonka avulla voidaan mahdollisesti ratkaista tilanteita, joissa osapuolilla on keskenään ristiriitaisia oikeuksia.⁸⁸ Esineoikeus on kytköksissä pakotteisiin, sillä pakotteet voivat rajoittaa omaisuuteen liittyvää käyttöä ja hallintaa, kun taas esineoikeus määrittelee, kenellä on oikeus omaisuuteen ja miten sitä voi käyttää. Vilpitön mieli on

⁸⁷ Neuvoston asetus (EU) N:o 833/2014, 11 artikla.

⁸⁸ Kaisto ja muut, 2012. s. 147–149.

otettu huomioon myös pakoteasetuksissa erityisesti Neuvoston asetus (EU) N:o 833/2014, 10 artiklassa. Voimme tämän artiklan perusteella todeta, että vilpittömällä mielellä on keskeinen rooli myös pakotesääntelyssä.

Vilpittömän mielen suojaaminen vilpittömässä mielessä ollutta oikeudellisesti. Tarkoittaen sitä, että esimerkiksi henkilöltä puuttuu relevantti tieto tai hän ei ole voinut kohtuudella tietää, että hänen toimintansa on lain tai säädöksen vastaista. Vilpittömän mielen käsite ei ole yksiselitteinen. Vilpittömän suojan edellytys perustuu lainsäätäjän pyrkimykseen vapauttaa vilpittömässä mielessä toiminut henkilö liiallisesta selonottovelvollisuudesta. Suojaan liittyy kuitenkin tietyn varovaisuuden ja huolellisuuden noudattamista. Esimerkiksi henkilön laiminlyödessä huolellisuutta, jota odotetaan ei hän voi saada vilpittömän mielen suoja. Passiivisuus tai laiminlyönti voi johtaa mahdollisiin seuraamuksiin, jos niin laissa on säädetty.⁸⁹

Vilpittömän mielen suoja ei tule käyttää väärin tai suojautumiskeinona pakoteasioissa, mutta sen todentaminen voi olla haastavaa suojan luonteen vuoksi. Lainsäädännön tarjotessa vilpittömässä mielessä toimiville yrityksille ja henkilöille suoja on tärkeää huomata, että vilpittömän mielen todennus edellyttää riittävää näyttöä siitä, että osapuoli on toiminut rehellisesti ja ilman huolimattomuutta. *No liability* -säännös suoja suomalaisyrityksiä, jotka ovat hyvissä ajoin keskeyttäneet epävarman sopimuksen toimeenpanon. Tämä käytäntö tuo esiin, kuinka tärkeää on huolellinen arviointi ja riskienhallinta, sillä epävarmoissa tilanteissa tällaisilla käytänteillä voidaan osoittaa, että osapuoli on toiminut varovasti ja lainmukaisesti. Eli vaikka vilpittömän mielen suoja on olemassa sen käyttö ei ole oikotie vastuuvapauteen.⁹⁰

⁸⁹ Zitting, 1977, s. 185–190.

⁹⁰ Pursiainen, 2022, s. 362.

2.5 Pakotteiden noudattamisen valvonta

EU:n pakotteet on sisällytetty EU-asetuksiin, jotka ovat suoraan sovellettavia ja oikeudellisesti sitovia ilman erillistä kansallista täytäntöönpanoa. Usein kansallisella tasolla säädetään täydentävänä toimenä lainsäädäntöä.⁹¹ Voimme käyttää Suomea esimerkkinä käydessämme läpi tarkemmin, miten pakotteiden noudattamisen valvonta ilmenee kansallisella tasolla. Osa kansainvälisten ja erityisesti EU:n pakotteiden noudattamisen valvonnasta toteutetaan kansallisella tasolla, jonka vuoksi sivuamme kansallista puolta havainnollistamisen vuoksi.

Pakotteiden rikkomiseen voi liittyä rikosoikeudellisia seuraamuksia, jotka vaativat kansallista lakien täytäntöönpanoa. EU on asettanut niin sanotun pakoterikodirektiivin, jonka täytäntöönpano edellyttää jäsenvaltioilta kansallisten säädösten hyväksymistä.⁹² Viimeisin rajoittavien toimenpiteiden eli pakotteiden rikkomiseen liittyvien rikosten ja seuraamusten määrittelystä Euroopan parlamentti ja neuvosto ovat hyväksyneet (EU) 2024/1226 direktiivin, joka sisältää vähimmäisäännökset unionin rajoittavien toimenpiteiden rikkomista koskevien rikosten määrittämistä ja niistä säädetävistä rangaistuksista. Sen tarkoituksena on varmistaa, että EU:sta tehdyn sopimuksen (SEU) 29 artiklan ja Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen (SEUT) 215 artiklan nojalla asetettuja pakotteita noudatetaan yhdenmukaisesti kaikissa jäsenvaltioissa. Direktiivillä pyritään takaamaan yhtenäinen linja, erityisesti Ukrainan sodan vaikutuksiin liittyen.⁹³

2.5.1 Kansallinen valvonta pakotteiden täytäntöönpanossa

Voimme käyttää esimerkkinä Suomen lainsäädäntöä, joka kriminalisoi pakotteiden rikkomisen tai kiertämisen muutaman eri lain avulla. Laki rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä (444/2017) tavoitteena on 1 § mukaan estää rahanpesua ja terrorismin rahoittamista, edistää tällaisen toiminnan paljastamista ja selvittämistä sekä

⁹¹ Mäenpää, 2011, s. 44–45.

⁹² Oikeusministeriön työryhmämietintö OM 2024:23, s. 15.

⁹³ Oikeusministeriön työryhmämietintö OM 2024:23, s. 11.

tehostaa rikoksen tuottaman hyödyn jäljittämistä ja takaisinsaantia. Laki velvoittaa ilmoitusvelvollisia, kuten pankkeja, rahoituslaitoksia ja muita toimijoita noudattamaan asiakkaan tuntemisvelvollisuuksia sekä esimerkiksi estämään maksuliikenne, joka liittyy pakotteiden alaisiin tahoihin.⁹⁴

Rikoslaissa (39/1889) 46 luvussa on säädetty maahantuontiin ja -vientiin liittyvistä rikoksista esimerkiksi säännöstelyrikoksesta 1 § ja sen yrityksestä, mikä kattaa myös tilanteet, joissa kierretään EU:n asettamia vienti- ja tuontirajoitteita. Niin sanotulla pakotelailla (659/1967) on merkitystä oikeudellisesta näkökulmasta viranomaisten täytäntöönpanovallan kannalta. Laki eräiden Suomelle Yhdistyneiden Kansakuntien ja Euroopan unionin jäsenenä kuuluvien velvoitusten täyttämisestä (659/1967) varmistaa, että esimerkiksi finanssipakotteisiin kuuluvat toimenpiteet, kuten varojen jäädyttäminen on mahdollista juridisesti toteuttaa kansallisella tasolla. Toimeenpanovallan oikeudellinen mahdollistaminen tukee pakotteiden valvontaa konkreettisesti mahdollistavana välineenä.

Mainitsemani lait muodostavat keskeisen oikeudellisen kehyksen, jonka avulla valvotaan pakotteiden noudattamista ja toimeenpanoa Suomessa. Kansalliset lait vähentävät pakotteiden kiertämisen riskejä ja tehostavat pakotteiden valvontaa. Suomessa pakotteiden valvonnasta ja täytäntöönpanosta vastaavat viranomaiset ovat muun muassa ulkoministeriö, poliisi, Tulli, Rajavartiolaitos, Finanssivalvonta, ulosottolaitos ja Traficom.⁹⁵

Suhteellisen uusi EU:n säädös pakoterikosdirektiivi 2024/1226 annettiin 24.4.2024, jonka tarkoituksena on varmistaa pakotteiden täytäntöönpanon toteutuminen ja niihin liittyvä riskienhallinta. Kyseisen direktiivin täytäntöönpano on tehtävä viimeistään toukokuussa 2025. Tätä tutkielmaa kirjoittaessani vireillä oleva hallituksen esitys esittää

⁹⁴ Laki rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä (44/2017) 2 § sisältää soveltamisalan, johon on listattu muun muassa ammatilliset palveluntarjoajat, finanssialan toimijat, muut taloudelliset toimijat sekä tavaroiden kauppiat tietyin rajoittein.

⁹⁵ Oikeusministeriön työryhmämietintö OM 2024:23, s. 46.

muutoksia rikoslakiin, jonka on tarkoitus astua voimaan 25.5.2025. EU on asettanut pakoterikosdirektiivin 2024/1226, jotta pakotteiden rikkominen olisi rangaistavaa ja yhdenmukaista kaikissa jäsenvaltioissa. Suomen kohdalla tämä tarkoittaa täsmennyksiä rikoslakiin.⁹⁶ Rikoslain 46 lukuun ehdotetaan muutoksia niin, että pakotteiden rikkominen olisi rangaistavaa kattavimmilla ja yksityiskohtaisimmilla rangaistussäännöksillä.⁹⁷

Tällä hetkellä pakoterikos ei ole Suomen rikoslaisissa rikosnimikkeinä, mutta pakotteiden rikkominen on voinut tulla rangaistavaksi muiden rikoslain säännösten perusteella esimerkiksi säännöstelyrikoksena rikoslain 46 luvun 1 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaisesti. Hallituksen esityksessä ehdotetaan unionin pakotteiden rikkomisen säätämistä rangaistavaksi sellaisenaan eli erillinen rangaistussäännös pakoterikkomuksille.⁹⁸ Tämänkaltainen muutos selkiyttää lainsoveltamista, tehostaa pakotteiden valvontaa ja näin ollen helpottaa muun muassa viranomaistyötä.

Voimme Suomen pakoterikosdirektiivin hallituksen esityksen perusteella todeta, että lainsäädännön muutostarve liittyy erityisesti siihen, että nykyiset säädökset eivät kata kaikkia direktiivissä 2024/1226 annettuja vaatimuksia. Esimerkiksi nostan direktiivin 3 artiklan 1 kohdan, joka tarkentaa pakotteiden kiertämisen rangaistavuutta. Lisäksi direktiivi edellyttää, että tietyissä tapauksissa myös törkeä huolimattomuus on rangaistavaa, mikä on uusi vaatimus Suomen lainsäädännössä.⁹⁹

Komission mukaan pakotteiden rikkomiseen liittyviä rikoksia ei tällä hetkellä tutkita eikä syytetä riittävän tehokkaasti, mikä on keskeinen syy direktiivin 2024/1226 antamiselle. Direktiivissä pakotteiden rikkominen on nimenomaisesti kriminalisoitu, mikä tehostaa valvontaa antamalla viranomaisille selkeät oikeudelliset perusteet puuttua rikkomuksiin

⁹⁶ HE 202/2024 vp., s. 4 ja 53.

⁹⁷ HE 202/2024 vp., s. 52–53.

⁹⁸ HE 202/2024 vp.

⁹⁹ HE 202/2024 vp., s. 9-10.

ja saattaa ne syytetoimiin.¹⁰⁰ Tehokas valvonta on oleellista, jotta pakotteet voivat toteuttaa täysimääräisesti tarkoitustaan.

Kansallisella lainsäädännöllä on merkittävä rooli EU:n asettamien pakotteiden valvonnan toteutumisessa. Venäjä voi jatkaa laittomien, välillisten kanavien käyttämistä tärkeille tuotteille kolmansien maiden kautta, joten pakotteiden täytäntöönpano ja kiertämisen estäminen EU:n ja jäsenvaltioiden toimilla tulee yhä tärkeämmäksi.¹⁰¹ Lisäksi yhteistyö kansainvälisten kumppanien kanssa voi olla avuksi kolmansien maiden kautta tapahtuvien kiertämisyritysten estämisessä.

2.5.2 Pakotteiden valvonta kansainvälisellä tasolla

Kansainvälisesti pakotteiden noudattamisen valvonta ei suoranaisesti ole esimerkiksi ICJ:n tai ICC:n tuomivallan alla. Pakotteiden noudattamisesta valvoo EU:n jäsenvaltioiden viranomaiset ja Euroopan komissio. Euroopan komission rooli liittyy esimerkiksi EU:n jäsenmaiden sääntöjen täytäntöönpanoon ja tarvittaessa tekee ehdotuksia pakotteiden parantamiseksi tai muuttamiseksi. Kuten *Kadi*-tapauksessa kävi ilmi EUT on elin, jolla on toimivalta käsitellä EU:n pakotteiden lainmukaisuutta, kun ne ovat ristiriidassa perusoikeuksien kanssa. Pakotteiden noudattamisen liittyviä kysymyksiä EUT ei varsinaisesti käsittele.

Pakotteiden noudattamisen valvonta ja rikkomusten estäminen on kansainvälistä yhteistyötä vaativa laaja kokonaisuus. Monikansalliset pakotteet vaativat valtavasti resursseja ja yhteistyötä eri viranomaisten välillä. Pakotteiden toimeenpano koskee kaikkia kansallisella tasolla esimerkiksi henkilöitä, yrityksiä, kuntia, kaupunkeja ja viranomaisia.¹⁰² On myös syytä tarkastella, miten YK ja EU toteuttavat asettamiensa pakotteiden valvontaa. Yleisesti EU-komissio valvoo, että jäsenmaat soveltavat EU-lainsäädäntöä asianmukaisesti SEUT 17 artiklan mukaisesti.

¹⁰⁰ HE 202/2024 vp., s. 4.

¹⁰¹ Eurooppa-neuvosto ja Euroopan unionin neuvosto, 2024b.

¹⁰² Ulkoministeriö, 2023.

Direktiivin (EU) 2024/1226 tavoitteena on tehostaa EU:n pakotejärjestelmän täytäntöönpanoa ja yhdenmukaistaa pakotteiden rikkomisen seuraamuksia jäsenvaltioissa. Tällä on varmasti jonkinlaista vaikutusta myös viranomaistoimintaan. Nykyiset viranomaiset kuten Tulli tai Poliisi jatkaa pakotteiden valvontaa, mutta nyt rikosoikeudelliset keinot ovat täsmällisempiä, yhtenäisempiä ja vahvempia.¹⁰³

EU Komissio voi tarvittaessa aloittaa rikkomusmenettelyn, josta voi aiheutua taloudellista haittaa jäsenvaltiolle. SEUT 258, 259 ja 260 artiklat mahdollistavat oikeudellisen perustan tälle menettelylle. Rikkomusmenettely voi johtaa viimekädessä oikeudenkäyntiin Euroopan unionin tuomioistuimessa.¹⁰⁴

2.5.3 Kantelut ja ennakkoratkaisupyynnöt EU-tuomioistuimelle

Oikeuskäytäntöä Venäjään kohdistuvista pakotteista on ainakin toistaiseksi niukasti saatavilla. Tämän vuoksi tarkastelen nostettuja kanteita sekä unionin tuomioistuimelle tehtyjä ennakkoratkaisupyynnöitä, jotta saisi käsityksen siitä, millaiset kysymykset ja ongelmat nousevat esiin Venäjään kohdistetuissa pakotteissa.

Ratkaisupyynnöitä ei ole ollut runsaasti, eikä kanteita myöskään ole laajamittaisesti vireillä. Tarkastelluista kanteista voidaan kuitenkin havaita, että henkilöpakotelistaukset ovat herättäneet kanteluita tuomioistuimeen. Selkeästi henkilöpakotelistaukset herättävät, jonkinlaista epävarmuutta yksilöiden perusoikeuksien näkökulmasta.¹⁰⁵

Ennakkoratkaisupyynnössä *C-109/23 GM ja ON v. PR*, jonka on tehnyt Berliinin alueellinen alioikeus, koskee neuvoston asetuksen (EU) N:o 833/2014, 5 artiklan 2 kohdan tulkintaa oikeudellisten neuvontapalvelujen tarjoamista koskevan kiellon osalta.

¹⁰³ HE 202/2024 vp., s. 33.

¹⁰⁴ SEUT 258-260 artiklat, EUVL C 202, 7.6.2016, s. 160–161.

¹⁰⁵ Kanteet *Kesaev v. neuvosto (asia T-296/24)*, *Fridman v. neuvosto (asia T-605/24)*, *Berezkin v. neuvosto (asia T-360/22)*.

Ennakkoratkaisupyyntöissä on kyse siitä, rikkooko saksalainen notaari EU:n pakotteiden mukaista kieltoa tarjota suoraan tai välillisesti oikeudellisia neuvontapalveluja Venäjälle sijoittuneelle oikeushenkilölle. Julkisasiamiehen ratkaisuehdotuksessa ilmenee, että notaarin toimi liittyy notaarin julkiseen tehtävään kiinteistökaupan vahvistamisessa, eikä se ole asetuksen (EU) N:o 833/2014, 5 artiklan 2 kohdan mukaista neuvontaa.

Tapaus *C-109/23 GM ja ON v. PR* havainnollistaa sen, että EU:n pakotteisiin liittyy suhteellisen vähän vakiintunutta oikeuskäytäntöä. Kansalliset tuomioistuimet, kuten tässä kohtaa Landgericht Berlin voivat kohdata tilanteita, joissa EU-pakotteiden soveltaminen ei ole yksiselitteistä, ja ne tarvitsevat tuomioistuimen selventävää tulkintaa. Kansallisten viranomaisten ja tuomioistuinten rooli korostuu tilanteissa, joissa sääntely jättää tulkinnanvaraa tai asiasta ei ole vielä vakiintunutta oikeuskäytäntöä.

Pakotteiden valvonnan näkökulmasta oikeasuhtaisuus ja oikeusvarmuus ovat keskeisiä. Suhteellisuusperiaate on EU-oikeudessa yleinen oikeusperiaate, jonka asema on vakiintunut tuomioistuimen oikeuskäytännössä. Suhteellisuusperiaate ei ole pelkästään hallinnollinen tai tekninen ohjenuora, vaan sillä on myös vahva yhteys perus- ja ihmisoikeuksien suojaan, erityisesti silloin kun arvioidaan eri rajoitusten hyväksyttävyyttä.¹⁰⁶ Pakotesääntelyn tuoreus, jatkuva muuttuminen ja oikeuskäytännön puute voivat johtaa epäselvyyksiin viranomaisten päätöksissä, mikä puolestaan voi uhata perusoikeuksien toteutumista.

¹⁰⁶ Raitio, 2005, s. 357–358.

3 Kansainvälinen rikosoikeus

3.1 YK:n merkitys kansainvälisessä rikosoikeudessa

YK turvallisuusneuvoston roolia käsiteltiin pakoteluvuissa suhteessa EU:n toimivaltaan ja pakotteiden asettamiseen. Tässä luvussa tarkoituksenamme on keskittyä YK:n toimivaltaan rikosoikeudellisesta näkökulmasta. YK on monitasoinen järjestelmä, jonka rooli on merkittävä kansainvälistä oikeutta tarkastellessa. YK perustettiin toisen maailmansodan jälkeen, jonka pääasiallinen tehtävä on maailman rauhan ja turvallisuuden ylläpitäminen sekä turvaaminen.¹⁰⁷ YK:n peruskirja perustuu oikeudellisesti valtioiden väliseen sopimiseen, joka on kansainvälistä oikeutta toisin kuin EU-oikeus, joka on oma itsenäinen oikeusjärjestyksensä. Täytäntöönpano riippuu jäsenvaltioista ja YK:n toimielinten päätöksistä. Toisin kuin EU-oikeus, YK:n oikeusjärjestelmä ei suoraan velvoita esimerkiksi yksittäisiä henkilöitä.¹⁰⁸

YK:n peruskirja on keskeinen kansainvälisen oikeuden perusta ja YK:n oikeudellinen toimivalta perustuu sen määräyksiin. YK:n alkuperäinen rooli kansainvälisessä järjestelmässä oli pyrkiä korvaamaan voimapolitiikka toisen maailmansodan kauheuksien jälkeen. Ihmiset kaipasivat tähän aikaan yhteisöllisyyttä ja uudelleenjärjestäytymistä.¹⁰⁹ YK:n peruskirja määrittelee YK:n toimielimet ja sen roolit kansainvälisessä oikeusjärjestyksessä¹¹⁰. YK:n peruskirjan 103 artikla avaa peruskirjan normihierarkian asemaa ristiriitatilanteissa. Eli voidaan sanoa, että YK:n peruskirjan määräykset ovat velvoittavia sen jäsenvaltioille ja ne tulevat etusijalle muihin säädöksiin nähden.

YK:n peruskirjan ja ylipäätensä kansainvälisten sopimusten ratifiointi antaa esimerkiksi tässä tapauksessa YK:n peruskirjalle sen oikeudellisen voiman ja velvoittavuuden.

¹⁰⁷ YK:n peruskirjan (SopS 1/1956) 1(1) artikla.

¹⁰⁸ Kanninen, 2010, s. 205–206.

¹⁰⁹ Thakur, 2006, s. 7–9.

¹¹⁰ Ks. YK:n peruskirja (SopS 1/1956) 7, 8 artiklat ja YK:n peruskirjan V luku.

Ratifiointi ei ole vain muodollinen hyväksyntä vaan se velvoittaa sopimuksen ratifioituja valtioita myös oikeudellisesti. YK:n peruskirja loi pohjan kansainväliselle rikosoikeudelle kirjoitettuna kansainvälisen yhteisön sitovaksi perustaksi.¹¹¹

On kuitenkin tiettyjä tapaoikeudellisia sääntöjä, jotka sisältyvät kansainväliseen oikeuteen ilman ratifiointia. Kansainvälinvälisen oikeuden oikeuslähteisiin kuuluu tapaoikeus, joka on yksi kansainvälisen tuomioistuimen perussäännön (SopS 1/1956) 38 artiklan mukaisesti.¹¹² Tapaoikeus voi muodostua valtioiden jatkuvasta ja yhdenmukaisesta käytännöstä, jota pidetään oikeudellisesti sitovana ilman ratifiointia eli kirjallista sopimusta.¹¹³ Tapaoikeus onkin merkittävä seikka tarkastellessa sota-oikeudenkäyntejä ja siihen liittyviä rikoksia, joita tarkastelemme myöhemmin alaluvussa 3.5 yksityiskohtaisemmin.

YK:n rooli kansainvälisessä rikosoikeudessa on merkittävä, sillä YK on järjestelmänä vaikuttanut kansainvälisen rikosoikeuden kehitykseen monella eri tavalla. YK:n toimielimet, kuten turvallisuusneuvosto on edistänyt sotarikoksista tuomitsemista esimerkiksi perustamalla niin sanotun *ad hoc*-tuomioistuimen Jugoslavian entisen tasavallan rikostuomioistuimen (ICTY), joka oli ensimmäinen YK:n perustama kansainvälinen rikostuomioistuin toisen maailmansodan jälkeen.¹¹⁴ Kyseessä oli YK:n päätöslauselman perusteella luotu ennakkotapaus, joka loi pohjaa tuomioistuimen perustamiselle vakavien kansainvälisten rikosten käsittelyyn. Ensimmäinen oikeudenkäynti ICTY:ssä oli merkityksellinen *Prosecutor v. Duško Tadić*, sillä se osoitti mahdollisuuden yksilönvastuulle kansainvälisistä rikoksista, kuten sotarikoksista ja rikoksista ihmisyyttä vastaan.¹¹⁵ Toinen merkittävä ennakkotapaus sotarikoksista oli samaisessa tuomioistuimessa käsitelty *Prosecutor v. Furundžija*, jossa kroaattibosnialainen upseeri tuomittiin sotarikoksista, kuten kidutuksesta ja

¹¹¹ Rosén ja muut, 2004, s. 6 ja 13–15.

¹¹² Hakapää, 2010, s.25.

¹¹³ Rosén ja muut, 2004, s. 27.

¹¹⁴ Ks. Turvallisuusneuvoston päätöslauselma S/RES/808 ja myös Nuotio, 2022, s. 314.

¹¹⁵ Tuomio asiassa *Prosecutor v. Tadić* (IT-94-1).

seksuaalisesta väkivallasta. Tapaus on merkittävä myös siltä osin, että siinä vahvistettiin, että raiskaus ja seksuaalinen väkivalta voivat sisältyä sotarikoksiin ja olla kidutuksen muotoja kansainvälisen oikeuden silmissä. ICTY:n tuomio loi ennakkotapauksen seksuaalirikosten käsittelylle kansainvälisessä oikeudessa.¹¹⁶

Jälkikäteen on tarkasteltu ICTY:n legitimitettä, joka on ollut altis kritiikille. Erityisesti on arvosteltu suurvaltojen vahvaa roolia ICTY:n perustamisessa YK:n turvallisuusneuvoston kautta. Asetelmaa on tarkasteltu kriittisin silmin myös Ukrainan sodan aikana. Tuomio asiasta *Prosecutor v. Furundžija* on herättänyt kritiikkiä muun muassa laillisuusperiaatteen näkökulmasta.¹¹⁷ Lisäksi on nostettu esiin *ad hoc*-tuomioistuinten riippumattomuuden puute ja suurvaltojen roolista YK:n turvallisuusneuvoston *ollessa ad hoc*-tuomioistuimen perustamisen taustalla. Toisaalta samaista riippumattomuusongelmaa esiintyy myös ICC:n toimivallassa.¹¹⁸

Ad hoc-tuomioistuimet ovat kärsineet legitimiiden kyseenalaistamisesta ja taannehtivan lainkäytön ongelmasta. On nostettu kritiikkiä muun muassa siitä onko YK:n turvallisuusneuvostolla YK:n peruskirjan (SopS 1/1956) 7 luvun nojalla oikeutta perustaa tämänkaltaisia tuomioistuimia. Lisäksi rikosoikeudessa merkittävä laillisuusperiaate ei toteudu täysin, sillä taannehtiva lainkäyttö rikkoo periaatteen vaatimusta siitä, ettei rikoksista voida tuomita, jos ne eivät ole olleet rangaistavia lain mukaan silloin, kun teko on tehty. *Ad hoc*-tuomioistuinten perustaminen jälkikäteen herättää kritiikkiä juuri siitä, ettei tuomioistuin toimi rikosoikeuden tavallisessa ja sen ennakoitavassa kehityksessä.¹¹⁹

Ukrainan sodan kontekstissa YK:n rooli on jäänyt suhteellisen pieneksi ainakin toistaiseksi. Venäjän ollessa YK:n turvallisuusneuvoston pysyvä jäsen ei ole syytä uskoa, että tilanteeseen olisi tulosta muutosta.¹²⁰ Kuten perusteltu YK:n peruskirja (SopS

¹¹⁶ Tuomio asiassa *Prosecutor v. Furundžija* (IT-95-17/1).

¹¹⁷ Kerttula, 2024, s. 89–93.

¹¹⁸ Huttunen ja muut, 2023, s. 673.

¹¹⁹ Nuotio ja muut, 2022, s. 228–235.

¹²⁰ Huttunen ja muut, 2023, s. 673–674.

1/1956) ja järjestelmä on luotu juuri sotakriisien hallitsemiseksi. Ukrainan sota on tuonut esiin YK:n toimivallan rajoittuneisuuden, joka kulminoituu erityisesti tärkeän elimen eli YK:n turvallisuusneuvoston pysyvien jäsenten veto-oikeuteen sekä suurvaltojen asemaan ylipäättänsä.¹²¹ Tämä herättää monia kysymyksiä tulevaisuuden kansainväliselle järjestykselle. Mielenkiintoista seurata onko Venäjän valtionjohdon vastuuseen saattaminen mahdollista ja, mikäli näin olisi miten se toteutettaisiin. Ukrainan alueella tapahtuneiden sotarikosten käsittely määrittelee kansainvälisen oikeuden asemaa nyt ja tulevaisuudessa.

3.2 Kansainvälinen tuomioistuin (ICJ)

ICJ on YK:n pysyvä kansainvälinen tuomioistuin, jonka toimivalta perustuu Kansainvälisen tuomioistuimen perussääntöihin, jotka ovat liitteenä YK :n peruskirjaa (Sops 1/1956). ICJ perustettiin YK :n peruskirjan (SopS 1/1956) nojalla. ICJ :n tarkoituksena on ratkaista valtioiden väliset kiistat liittyen esimerkiksi rajakiistoihin, sopimuksiin tai kansainvälisen oikeuden tulkintaan.¹²² ICJ :n toimivalta perustuu vahvasti valtioiden suostumukseen käsitellä asiaa ICJ :n tuomioistuimessa, joka myös rajoittaa sen toimivaltaa merkittävästi.¹²³ Kansainvälisen tuomioistuimen perussäännön 34 artiklan mukaisesti tuomioistuin voi käsitellä ainoastaan tapauksia, joissa osapuolina ovat valtiot. Näin ollen ICJ :n toimivalta ei ylety yksilöitä käsitteleviin asioihin.

On muutamia erilaisia keinoja miten ICJ :stä tulee toimivaltainen asian käsittelyyn. ICJ :n perussäännön 36 artiklan 1 kohdan mukainen vapaaehtoinen valtioiden tunnustaminen eli molemmat valtiot ovat suostuneet ICJ :n toimivaltaan erillisen sopimuksen kautta. Toinen keino on ratifioituun sopimukseen sisältyvä lauseke. Esimerkkinä voimme pitää Yleissopimusta joukkotuhontana pidettävän rikoksen ehkäisemiseksi ja rankaisemiseksi (SopS 5/1960). Kyseisessä sopimuksessa on lauseke, joka antaa ICJ :lle toimivallan ja toinen valtio voi haastaa sen ICJ :hen perustuen kyseisen valtion ratifioituun

¹²¹ Sinkkonen ja muut, 2023, s. 23–24.

¹²² Kansainvälisen tuomioistuimen perussääntö (osa YK:n peruskirjaa, SopS 1/1956) 36 artikla.

¹²³ Soirila, 2022a, s. 1358.

sopimukseen¹²⁴. Lisäksi on vielä yleinen pakollinen toimivalta ICJ :lle, joka perustuu ICJ :n perussäännön 36 artiklan 2 kohtaan. Valtio voi tämän artiklan mukaan yleisesti hyväksyä ICJ :n toimivallan etukäteen.

Ukrainan sodan tilanteessa ICJ :n toimivalta voi jäädä puutteelliseksi, sillä Venäjä tuskin suostuu ICJ :n toimivallan hyväksymiseen ICJ :n perussäännön 36 artiklan 1 kohdan mukaisesti. Venäjä ei ole yleisesti hyväksynyt ICJ :n toimivaltaa etukäteen, joten myöskään ICJ :n perussäännön 36 artiklan 2 kohta ei toteudu. Venäjä on ratifioinut Yleissopimuksen joukkotuhontana pidettävän rikoksen ehkäisemiseksi ja rankaisemiseksi (SopS 5/1960), johon yleislauseke ICJ :n toimivallasta on sisällytetty. Ukraina onkin haastanut Venäjän ICJ :hen tämän sopimuksen perusteella.¹²⁵ Venäjä on myös vastavuoroisesti esittänyt vastasyytöksiä Ukrainaa vastaan liittyen joukkotuhontaan Ukrainassa. Kansanmurhan vastainen yleissopimus ei anna ohjeistusta siihen, miten valtio voi käyttää väkivaltaa estääkseen joukkotuhonnan. Tutkimustyötä kirjoittaessani asia on edelleen vireillä ICJ :ssä ja tuomiostiuihin on antanut sekä Ukrainalle että Venäjälle aikarajan vastanäkemyksen toimittamiselle 2025 vuoden aikana.¹²⁶

Vaikka ICJ on ottanut kanteen käsiteltäväksi on ICJ :n toimivalta rajallinen. Rajoitteet kohdistuvat sopimuksen tulkintaan ja soveltamiseen. Ukrainan kanne perustuu siihen, että Venäjän väitteet joukkotuhonnasta ovat virheellisiä ja, että Venäjä on oikeuttanut hyökkäyssotaansa vilpillisesti vetoamalla joukkotuhonnan estämiseen. Tämä rajaa ICJ toimivaltaa, sillä kansanmurhan vastaisen yleissopimuksen¹²⁷ pääasiallinen tarkoitus on joukkotuhonnan ehkäisy ja rankaiseminen. Säädös ei erikseen säädä siitä, jos valtio eli tässä tapauksessa Venäjä oikeuttaa sotatoimet joukkotuhonnan estämisellä vilpillisesti. Eli vaikka tultaisiin siihen lopputulokseen, että Venäjä on oikeuttanut sotatoimet

¹²⁴ Yleissopimus joukkotuhontana pidettävän rikoksen ehkäisemiseksi ja rankaisemiseksi (SopS 5/1960), IX artikla.

¹²⁵ Ukraine v. Russian Federation, Application instituting proceedings filed in the registry of the court on 26 February 2022: Allegations of genocide under the convention on the prevention and punishment of the crime of genocide.

¹²⁶ International Court of Justice, Press Release No. 2025/5, 31 January 2025.

¹²⁷ Yleissopimus joukkotuhontana pidettävän rikoksen ehkäisemiseksi ja rankaisemiseksi (SopS 5/1960).

vilpillisesti kansanmurhan vastaisen yleissopimuksen lauseke ei sisällä tällaista tilannetta. Tämä tekee Ukrainan kanteesta oikeudellisesti haastavamman. ICJ on alustavasti arvioinut Ukrainan kanteen niin, että on olemassa riittävä perustelu ja todisteet sille, että Venäjä saattaa mahdollisesti rikkoa Ukrainan oikeuksia kansanmurhaa estävän yleissopimuksen perusteella. Tämä on ensiaskel ICJ :n toimivallalle käsitellä asiaa. Se ei kuitenkaan tarkoita, että ICJ :llä olisi toimivalta käsitellä koko tapausta.¹²⁸

ICJ :n toimivaltakysymykset ovat keskeinen osa kansainvälistä oikeutta. Kuten mainittua ICJ voi käsitellä valtioiden välisiä riitoja, kuten valtioiden velvoitteiden noudattamista kansainvälisen oikeuden, kuten kansanmurhan vastaisen sopimuksen nojalla. ICJ :llä ei ole samaa poliittista painetta tai lainsäädännöllisiä rajoituksia kuten kansallisilla tuomioistuimilla, mutta sekin voi kohdata haasteita tehokkuuden kanssa. Haasteet nostavat päätään erityisesti silloin, kun riita liittyy suurvaltojen tai poliittisesti voimakkaiden valtioiden toimintaan.¹²⁹

ICJ on käsitellyt valtioiden välisiä kanteita kansanmurhasta muun muassa Bosnian sodan aikana. *Bosnia-Herzegovina v. Serbia and Montenegro* tuomiossa 2007 ICJ totesi, että Serbia ei ollut suoraan syyllinen kansanmurhaan, mutta se ei ollut estänyt Srebrenican kansanmurhaa eikä yhteistyössä pidättänyt syyllisiä.¹³⁰ Kyseessä on ennakkotapaus, jossa tuomioistuin tunnusti kansanmurhan tapahtuneen ja tapauksessa on muitakin merkittäviä piirteitä kansainvälisen oikeuden kannalta. Tuomio määritteli valtion vastuuta kansainvälisessä oikeudessa tuomitsemalla valtion passiivisuuden eli puuttumattomuuden tässä tapauksessa Bosnian serbijoukkojen toimintaan.¹³¹ Lisäksi Yleissopimus joukkotuhontana pidettävän rikoksen ehkäisemiseksi ja rankaisemiseksi (SopS 5/1960) sai sitovuutta tuomiolta. Toisaalta tuomio on saanut myös kritiikkiä, sillä

¹²⁸ Soirila, 2022a, s. 1359–1360.

¹²⁹ Rosén ja muut, 2022, s. 51.

¹³⁰ *Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro*, erityisesti tuomionkohdat 471.

¹³¹ Schabas, 2009, s. 525–526.

valtiota ei pidetty suoraan vastuullisena eikä esimerkiksi vahingonkorvauksia määrätty kausaaliyhteyden puutteen vuoksi.¹³²

Valtioiden vastuun määrittelyssä kansainvälisellä tuomioistuimella on merkityksellinen rooli kansainvälisessä oikeudessa. On kuitenkin syytä huomioida, että ICJ:n toimivalta on suhteellisen rajoittunutta. Sen toimivalta perustuu kansainvälisiin sopimuksiin ja monet riidanratkaisua koskevat määräykset ovat huomattavasti rajoittavampia kuin kansanmurhaa koskevan yleissopimuksen (SopS 5/1960). Valtiot ovat usein lisänneet varaumia sopimuksiin, jotka rajoittavat ICJ:n toimivaltaa. ICJ:n toimivallan puute ei vapauta valtioita kansainvälisen oikeuden noudattamisesta, mutta täytäntöönpano jää käytännössä vapaaehtoisuuden varaan ilman valvovaa elintä tai mekanismia.¹³³

3.3 Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (EIT)

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin valvoo Euroopan ihmisoikeussopimuksen (EIS) noudattamista. EIT:n toimivallan alle kuuluvat EIS:n 32 artiklan mukaisesti kaikki ihmisoikeussopimuksen soveltamista koskevat asiat. EIT:lle voi valittaa yksityishenkilöt, valtiot ja yritykset sekä järjestöt. EIT:lle voi valittaa vain valtioista tai valtion viranomaisista, jotka ovat EIS:n sopimusosapuolia.¹³⁴ Ihmisoikeudet ovat jokaiselle ihmiselle yhtäläisesti kuuluvia oikeuksia, ja ne ovat erikseen turvattuja yleismaailmallisissa tai alueellisissa kansainvälisoikeudellisissa sopimuksissa.¹³⁵

EIS 1 artikla sisältää velvollisuuden sopimusosapuolille kunnioittaa ihmisoikeuksia, joka on muotoiltu artiklaan näin ”Korkeat sopimuspuolet takaavat jokaiselle lainkäyttövaltaansa kuuluvalla tämän yleissopimuksen I osassa määritellyt oikeudet ja vapaudet.” Sopimuksen lainkäyttövalta ulottuu ensisijaisesti valtion oman alueen ylle, mutta poikkeustilanteissa vastuu voi ulottua valtion rajojen ulkopuolellekin. On tärkeää

¹³² Ks. Kimpimäki, 2008, s. 402.

¹³³ Kimpimäki, 2008, s. 403–404.

¹³⁴ Helenius ja muut, 2024, s. 746.

¹³⁵ Ojanen ja muut, 2010.

huomata, että lainkäyttövallan *jurisdiction* käsite on laajennettu merkitykseltään perus- ja ihmisoikeuskontekstissa. Laajennettu merkitys määrittää esimerkiksi missä, milloin ja miten valtio on vastuussa perusoikeuksista.¹³⁶ Lainkäyttövalta voidaan kuitenkin ymmärtää sen suppeammassa merkityksessä, jolloin se viittaa tuomiovallan harjoittamiseen.¹³⁷

Kansainväliset rikokset ja niihin liittyvät ihmisoikeusloukkaukset voivat sisältyä poikkeustilanteisiin, joissa valtion vastuu ulottuu myös oman alueen ulkopuolelle. Suuren jaoston tuomio, joka annettiin 2011 asiassa *Al-Skeini ym. v. Yhdistynyt Kuningaskunta* on vahvistanut, että EIS:n soveltamisala ei ole ehdottomasti sidottu sopimusvaltioiden raja-alueisiin. EIT vetosi muun muassa aikaisempiin tuomioihin, joissa oli määritelty lainkäyttövallan ulottuvuus valtion rajojen ulkopuolelle.¹³⁸

Al-Skeini-ratkaisussa tuomioistuin kiinnitti huomiota erityisesti siihen, että Yhdistynyt Kuningaskunta harjoitti merkittävää valtaa ja kontrollia Basran alueella Irakissa vuonna 2003, koska se oli miehitysvallan asemassa ja toimi alueen hallitsijana ennen vallan siirtoa Irakin hallitukselle. Toisin sanoen Yhdistynyt Kuningaskunta oli vastuussa julkisen vallan käytöstä tällä alueella. Valtion toimiessa sotilaallisesti ja hallitsevan aluetta tai henkilöitä voi EIS:n soveltamisala ulottua myös rajojen ulkopuolelle.¹³⁹

Euroopan neuvosto erotti Venäjän jäsenyyden, josta äänestettiin Euroopan neuvoston parlamentaarisisessa yleiskokouksessa (PACE) 15.3.2022. Erottaminen perustui Venäjän helmikuussa 2022 aloittamaan hyökkäyssotaan Ukrainassa. Venäjän erottaminen Euroopan neuvostosta on merkittävä askel sen pitkäaikaisen jäsenyyden vuoksi, mutta erityisemmin sen vuoksi, että se vaikuttaa Venäjän kansainvälisiin sopimusvelvoitteisiin. EIS:n velvoittavuus perustuu osittain myös Euroopan neuvoston jäsenyyteen, sillä jäsenet on veloitettu ratifioimaan EIS. Toimivallan näkökulmasta neuvoston jäsenyys on

¹³⁶ Pellonpää ja muut, 2018. s. 14–18.

¹³⁷ Saraviita, 2011, s. 102–103.

¹³⁸ *Al-Skeini ym. v. Yhdistynyt Kuningaskunta*, Suuren jaoston tuomionkohta 134.

¹³⁹ *Al-Skeini ym. v. Yhdistynyt Kuningaskunta*, Suuren jaoston tuomionkohdat 138 ja 139.

myös oleellinen, sillä jäsenten on hyväksyttävä EIT:n toimivalta ja noudatettava sen päätöksiä.¹⁴⁰

Venäjän erottaminen tai eroaminen ei kuitenkaan vaikuta jo nostettuihin valituksiin ja sopimusvelvoite tältä ajalta säilyy. EIT:llä on toimivalta käsitellä Venäjää koskevia tapauksia, jotka liittyvät aikaan, jolloin Venäjä oli EIS:n sopimusvaltio ja Euroopan neuvoston jäsen. Tulevaisuuden kannalta on merkittävää, miten vastuukysymykset muotoutuvat sen jälkeen, kun esimerkiksi Venäjä ei ole soveltamisalan alainen sopimusvaltio. Tällä on vaikutuksia ihmisoikeusloukkausten käsittelyyn ja siihen, miten ja missä vastuu arvioidaan kansainvälisesti.¹⁴¹

EIT on antanut tuomion asiassa *Ukraina v. Venäjä* (Krimiä koskevassa asiassa) kesäkuussa 2024. Asiassa käsiteltiin ihmisoikeusloukkauksia, joihin Venäjä oli syyllistynyt Krimillä vuodesta 2014 alkaen. EIT:n lainkäyttövalta ei noussut ongelmaksi tämän valituksen kohdalla, sillä EIT katsoi tuomiossa, että asia koskee valtioiden välistä valitusta, joka sisältyy EIT:n lainkäyttövalttaan. Lainkäyttövallan lisäksi kyseessä on EIS:n rikkominen, joka kuuluu myös EIT:lle.¹⁴² Ratkaisussa EIS 1 artiklaa sovellettiin niin, että EIT:n mukaan Venäjän miehittämä alue Itä-Ukrainassa oli Venäjän lainkäyttövallan alla, jonka vuoksi EIS 1 artiklaa voidaan soveltaa tällä alueella. Lisäksi EIS 1 artiklan sisältämä ajallinen lainkäyttövalta rajattiin ratkaisussa. EIT:n mukaan se voi käsitellä ihmisoikeusloukkaukset, jotka ovat tapahtuneet ennen Venäjän erottamista Euroopan neuvostosta. Tätä linjausta tarkennettiin siltä osin, jos loukkaus on tapahtunut tai aloitettu ennen Venäjän neuvostosta erottamista ja sitä ei ole korjattu, EIT voi käsitellä tapausta.¹⁴³ Tämä kattaisi silloin myös laajemmat ihmisoikeusloukkauksiin liittyvät kokonaisuudet.

EIT:llä ja EIS:llä on merkittävä rooli perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisella sekä suojelemisella. EIT:n ennakkoratkaisujen merkitys näkyy jo sopimusvaltioiden

¹⁴⁰ Krichner, 2022, s. 1–3.

¹⁴¹ Krichner, 2022, s. 3–5.

¹⁴² Ukraina v. Venäjä (Krimiä koskevassa asiassa), tuomionkohta 862.

¹⁴³ Ukraina v. Venäjä (Krimiä koskevassa asiassa), tuomionkohdat 875 ja 892.

kansalliseen rikosoikeuteen, sillä EIS asettaa tiettyjä velvoitteita lainsäädäntöä ja oikeuskäytäntöä kohtaan myös rikosoikeudessa.¹⁴⁴ EIT voi käsitellä kansainvälisiä rikoksia koskevia kysymyksiä, mutta rajoitetusti ja ainoastaan ihmisoikeusnäkökulmasta, ei rikosten osalta. Ihmisoikeusloukkaukset liittyvät kuitenkin sotarikoksiin, sillä sotarikoksen kokonaisuuteen sisältyy ihmisoikeusloukkauksia. Esimerkiksi EIS 2 artikla suojaa yksilön oikeutta elämään ja EIS 3 artiklassa säädetään ehdottomasta kidutuksen ja epäinhimillisen kohtelun kiellosta. Sotarikosten luonne ja laajuus voivat kuitenkin johtaa tilanteisiin, joissa näitä artikloja loukataan.¹⁴⁵

On tärkeää korostaa, että EIT käsittelee useimmiten sopimusvaltion ja yksilön välisiä ihmisoikeusloukkauksia eikä se voi rikosoikeudellisesti tuomita rangaistuksia samalla tavoin kuin kansainvälinen rikostuomioistuin Rooman perussäännön mukaisesti.¹⁴⁶ EIT:n tuomiot voivat kuitenkin tukea ja täydentää kansainvälisen rikosoikeuden periaatteita¹⁴⁷. EIT:n tuomion pohjalta voidaan lisäksi määrätä valtio maksamaan korvauksia esimerkiksi yksilölle, joten ratkaisuilla on merkitystä myös taloudellisen hyvityksen näkökulmasta. Korvauksen mahdollisuus perustuu EIS 41 artiklaan, jonka mukaan tuomioistuin voi määrätä rahallista korvausta ihmisoikeusloukkauksen johdosta.

Tarkastellessa Ukrainan sodan ihmisoikeusloukkauksia ja sen näytön oikeudellista arviointia on syytä ottaa huomioon myös Venäjän erottaminen Euroopan neuvostosta 2022, sillä tämä vaikuttaa, kuten mainittua sen sopimusvelvoitteiden täyttämiseen. Erityisesti, kun kyseessä voi olla laajoja ihmisoikeusrikkomuksia, jotka sijoittuvat esimerkiksi vuosille 2022-nykyhetki. Sopimusvelvoitteiden muutos kesken tämän ajanjakson voi vaikuttaa näytön pätevyYTEEN tai rajoittaa sitä. Tämä tekee ihmisoikeusloukkausten todentamisesta ja sitä kautta EIT:ssä käsittelystä mahdollisesti haasteellisempaa. Toisaalta EIT on ottanut kantaa tuomiossa *Ukraina v. Venäjä* (Krimiä

¹⁴⁴ Nuotio ja muut, 2022, s. 238–239.

¹⁴⁵ Ks. Al-Skeini ym. v. Yhdistynyt Kuningaskunta tuomionkohdat 5 ja 6, joissa perusteltu päätöstä EIS 2 artiklan rikkomisesta.

¹⁴⁶ Rooman perussääntö (SopS 56/2002), 1 ja 5 artikla.

¹⁴⁷ Ks. Khan ja muut, 2022, s. xxiii-xxiv.

koskevassa asiassa), että ihmisoikeusloukkauksen ajankohta on merkityksellinen sen lainkäyttövallan näkökulmasta.¹⁴⁸

Näytön ja todistustaakan suhteen EIT arvioi tapauksessa *Ukraina v. Venäjä* (Krimiä koskevassa asiassa), miten tuomioistuin voi soveltaa todistustaakan jakautumista ja näyttökynnyksiä tilanteessa, jossa vastaajavaltio eli tässä tapauksessa Venäjä ei tee yhteistyötä. EIT katsoi, että Ukraina on esittänyt riittävää *prima facie* -näyttöä¹⁴⁹, jonka vuoksi todistustaakka siirtyy vastaajalle. Venäjä ei toimittanut pyydettyjä asiakirjoja, jonka perusteella tuomioistuin saattoi tehdä päätelmiä Venäjän vahingoksi. Näytön toimituttamattomuus näyttötaakasta huolimatta rikkoi EIT:n mukaan EIS 38 artiklaa.¹⁵⁰

EIT soveltaa *Beyond reasonable doubt* -kynnystä, joka perustuu *Ireland v. The United Kingdom* ennakkotapaukseen.¹⁵¹ Kyseisessä ratkaisussa EIT otti kantaa näytön arvioinnin ja näyttökynnyksen osalta, jossa se katsoi, että valtion vastuulle asetettavan rikkomuksen täytyy olla näytettävissä toteen ilman perusteltua epäilystä. Lisäksi tapaus *Timurtas v. Turkki* osoitti sen, että on tilanteita, joissa ihmisoikeusloukkauksia koskevissa tapauksissa todistustaakka ei aina ole vain valittajalla.¹⁵² Esimerkiksi valtio voi, joissakin tilanteissa olla yhteistyöhaluton ja olla toimittamatta näyttöön liittyvää dokumentaatiota. Tämä voi olla mahdollista tilanteissa, joissa valtion viranomaiset ovat syyllistyneet ihmisoikeusloukkauksiin. Tällaisissa tilanteissa EIT:lle voi muodostua *Beyond reasonable doubt* -kynnys, mutta antaen mahdollisuuden joustavammalle lähestymistavalle näytönarvioinnin suhteen.¹⁵³

EIT tuomio *Ukraina v. Venäjä* (Krimiä koskevassa asiassa) osoittaa Venäjän olevan syyllinen useisiin ihmisoikeusloukkauksiin Krimillä. Keskeiset ihmisoikeusloukkaukset

¹⁴⁸ Ukraina v. Venäjä (Krimiä koskevassa asiassa) tuomionkohta 892.

¹⁴⁹ *Prima facie* -näyttö on riittävän perusteltu ensinäkemältä uskottava näyttö. Katso esimerkiksi Ukraina v. Venäjä (Krimiä koskevassa asiassa) tuomionkohta 850. *Prima facie* on latinaa, joka tarkoittaa ensinäkemältä tarkasteltuna.

¹⁵⁰ Ukraina v. Venäjä (Krimiä koskevassa asiassa) tuomionkohdat 906–909.

¹⁵¹ Irlanti v. Yhdistynyt Kuningaskunta, kohta 161.

¹⁵² Timurtas v. Turkki, erityisesti tuomionkohdat 66–72.

¹⁵³ Pellonpää ja muut, 2012, s. 212–214.

joihin Venäjä on syyllistynyt sodan aikana ovat muun muassa EIS 2, 3, 5, 6, 8, 9, 10 ja 11 artiklat. En käsittele kaikkia artikloja yksityiskohtaisesti, mutta esimerkiksi EIS 2 artikla turvaa oikeuden elämään ja on siksi erityisen merkityksellinen ja perustavanlaatuinen. EIS katsoi tuomiossa, että Venäjä on rikkonut EIS 2 artiklaa perustuen sen valtion viranomaisten haluttomuuteen tutkia ukrainalaisten pakkokatoamisia.¹⁵⁴ *Enforced disappearance* eli pakkokatoaminen on tilanne, jossa henkilö pidätetään, vangitaan, siepataan tai muulla tavoin riistetään vapaudestaan valtion viranomaisen tai sen hyväksymien tahojen toimesta. Viranomaiset eivät pakkokatoamisessa myönnä tapahtunutta tai salaavat henkilön kohtalon ja olinpaikan.¹⁵⁵ EIT:n tuomiossa huomionarvoista on myös se, ettei Venäjä toimittanut EIT:lle mitään olennaisia asiakirjoja eikä vastannut kidutus- ja pidätysväitteisiin. Näin ollen Venäjä rikkoi myös EIS 38 artiklaa, joka velvoittaa sopimusvaltioita yhteistyöhön EIT:n kanssa.¹⁵⁶

Kiinnostava kysymys on, miten EIT:n tuomio vaikuttaa Venäjään konkreettisesti. Valitettavasti sen välittömät vaikutukset jäävät melko olemattomaksi. Venäjä ei tunnusta EIT:n tuomiovaltaa eikä sitä voida pakottaa noudattamaan tuomiota. Keinoja pakottamiseen ei ole, etenkin sen sopimusvelvoitteiden päätyttyä. Toisaalta, mikäli Venäjän toimet katsotaan laittomiksi eri tuomioistuimissa, saa Ukraina oikeudellista vahvistusta kärsimistään loukkauksista. Oikeudellisen vahvistuksen ja tuomioiden saaminen on tärkeää Ukrainan, mutta myös yleisesti kansainvälisen oikeuden kannalta. Tuomioistuinten rajoittuneisuus Ukrainan asiassa on ilmeistä, mutta se ei tarkoita, etteikö Ukrainan kannattaisi tavoitella oikeutta niiden kautta.¹⁵⁷

3.4 Kansainvälinen rikostuomioistuin (ICC)

Kansainvälisen rikostuomioistuimen (ICC) perustaminen Rooman valtiosopimuksella (1998) oli yksi merkittävimmistä edistysaskelista kansainvälisessä rikosoikeudessa ja

¹⁵⁴ Ukraina v. Venäjä (Krimiä koskevassa asiassa), tuomionkohta 972–974.

¹⁵⁵ Adams, 2019, s. 335–336.

¹⁵⁶ Ukraina v. Venäjä (Krimiä koskevassa asiassa), tuomionkohdat 906–909.

¹⁵⁷ Soirila, 2022b, s. 345–346.

ihmisoikeuksien suojelussa.¹⁵⁸ ICC:n perustamisen merkittävyys perustuu siihen, että sen toimivalta ulottuu luonnollisiin henkilöihin tarkoittaen sitä, että esimerkiksi valtionjohtoa voidaan asettaa vastuuseen kansainvälisistä rikoksista.¹⁵⁹ Ennen ICC:n perustamista YK perusti *ad hoc* -tuomioistuimia kansainvälisten rikosten kuten sotarikosten käsittelyyn.¹⁶⁰ Pysyvän kansainvälisen rikostuomioistuimen perustaminen oli myös samalla vastaus *ad hoc* -tuomioistuinten saamaan kritiikkiin sen hitaudesta, legitimiyyttä ja rajallisuutta vastaan.¹⁶¹

ICC on itsenäinen kansainvälinen rikostuomioistuin, joka käsittelee vakavampia kansainvälisiä rikoksia. Tuomioistuin sijaitsee Alankomaissa Haagissa ja sen toimivalta perustuu Rooman perussääntöön (SopS 56/2002). ICC:n toimivalta on toissijaista ja sen tarkoituksena on täydentää kansallista lainsäädäntöä. Tämä tarkoittaa muun muassa sellaisia tilanteita, joissa kansallinen oikeusjärjestelmä ei kykene tai muista syistä pysty käsittelemään kansainvälisistä rikoksista epäiltyjä henkilöitä sekä rikoksia.¹⁶² Valtaosa maailman valtioista on ratifioinut perussäännön, mutta muutamia merkittäviä suurvaltoja on jättäytynyt sopimuksen ulkopuolelle. Tällaisia valtioita on esimerkiksi Kiina, Yhdysvallat, Israel, Intia, Kiina ja Venäjä.¹⁶³

ICC:n toimivalta perustuu toissijaisuuteen, mikä tarkoittaa, että ensisijainen vastuu rikosten tutkimisesta ja syyttämisestä on kansallisilla tuomioistuimilla. Vaikka ICC:llä on perussäännön nojalla oikeus käsitellä rikoksia sen toimivalta ei syrjäytä kansallista toimivaltaa.¹⁶⁴ Toissijaisuusperiaatteen käytännön soveltaminen näkyy muun muassa ICC:n oikeuskäytännössä. Tapauksessa *The Prosecutor v. Saif Al-Islam Gaddafi ja Abdullah Al-Senussi* ICC käsitteli juuri toissijaisuusperiaatetta Libyan haastaessa ICC:n

¹⁵⁸ Nuotio ja muut, 2022, s. 222–224.

¹⁵⁹ Rosén ja muut, 2004, s. 336.

¹⁶⁰ United Nations Security Council, Statute of the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY), adopted by Resolution 827 (1993 and United Nations Security Council, Statute of the International Criminal Tribunal for Rwanda (ICTR), adopted by Resolution 955 (1994).

¹⁶¹ Vanhanen, 2002, s. 371–372.

¹⁶² Rosén ja muut, 2004, s. 337.

¹⁶³ Nuotio ja muut, 2022, s. 234–235.

¹⁶⁴ Nuotio ja muut, 2022, s. 237–236.

toimivallan vedoten siihen, että se on kykenevä asettamaan syytetyt oikeuden eteen. Tuomioistuin tuli tapauksessa siihen lopputulokseen, ettei Libyan oikeusjärjestelmä kykene käsittelemään Saif Al-Islam Gaddaffin asiaa asianmukaisesti ja on näin ollen itse toimivaltainen käsittelemään tapauksen. Erityisesti riippumattomuus ja puolueettomuus katsottiin puutteelliseksi Libyan oikeusjärjestelmässä.¹⁶⁵

Rooman perussäännön (SopS 56/2002) 5 artikla pitää sisällään kansainvälistä yhteisöä koskevat rikokset ja määrittelee ne tuomioistuimen toimivaltaan kuuluviksi. Tällaisia rikoksia ovat kansanmurha, rikokset ihmisyyttä vastaan, sotarikoksen sekä aggressiorikokset.¹⁶⁶ ICC:n oikeutus käsitellä mainittuja rikoksia perustuu siihen, että kyseessä on, jokin Rooman perussäännössä määritelty rikos.¹⁶⁷ Näiden rikosten sisältöön ja niiden suhteeseen kansainväliseen rikosoikeuteen perehdyn tarkemmin myöhemmässä luvussa. Tässä luvussa keskityn erityisesti tuomioistuimen toimivaltakysymyksiin, millaisia rajoituksia siihen liittyy ja lyhyesti sitä millainen suhde sillä on kansallisiin oikeusjärjestelmiin.

3.4.1 Yksilönvastuu tuomioistuimessa

Nürnbergin sotarikostuomioistuin on yksi merkittävimmistä yksilönvastuuta vahvistava esimerkki kansainvälisessä rikosoikeudessa. Nürnberg oli *ad hoc* -sotarikostuomioistuin, joka perustettiin erityisesti natsi-Saksan johtajien tuomitsemiseksi. Nürnbergin oikeudenkäynnit käytiin vuosina 1945–1946 ja se oli ensimmäinen kerta, kun valtionjohtoa asetettiin vastuuseen kansainvälisistä rikoksista. Yksilönvastuuperiaate on yksi ICC:n toiminnan kulmakivistä ja omaksuttu vahvasti sen käytäntöihin. ICC:n lähestymistapa on pragmaattinen eli se yhdistelee eri oikeusjärjestelmien vaikutteita. Rooman perussääntö (SopS 56/2002) 21 artikla antaa ICC:lle joustavuutta soveltaa perussääntöä, mutta myös kansainvälisen oikeuden yleisiä periaatteita. Tämä tekee

¹⁶⁵ Prosecutor v. Saif Al-Islam Gaddaf and Abdullah Al-Senussi, (ICC-01/11-01/11), Esim. tuomionkohdat 27 ja 33.

¹⁶⁶ Rooman perussääntö (SopS 56/2002) 2 osan 6,7, 8 ja 8 bis artiklat.

¹⁶⁷ Rooman perussääntö (SopS 56/2002) 2 osa 5 artikla.

ICC:n oikeuskäytännöstä systemaattista ja ennakoitavaa verrattuna aiempiin vastaaviin sotarikostuomioistuihin.¹⁶⁸

Kansainvälinen rikosoikeus on halunnut vahvistaa yksilönvastuun periaatetta, kuten aikaisemmin mainittu osoittaa. Valtionjohtajat ja sotilaskomentajat eivät voi mennä valtion taakse vaan nykyään on vakiintunut käsitys kansainvälisessä rikosoikeudessa, että yksilöt voidaan asettaa vastuuseen kansainvälisistä rikoksista.¹⁶⁹ Rooman perussäännön (SopS 56/2002) 25 artikla vahvistaa tämän periaatteen säätämällä yksilön rikosoikeudellisesta vastuusta. Yksilönvastuuta on korostettu myös ICC:n oikeuskäytännössä muun muassa tapauksissa *The prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo* ja *The prosecutor v. Jean-Pierre Bemba Gombo*.¹⁷⁰

Nürnbergin sota-oikeudenkäynneistä alkaen kansainväliset sotarikostuomioistuimet ovat saaneet kritiikkiä voittajien oikeudesta. Käytännössä sodan voittajavaltiot ovat saattaneet hävinneen osapuolen edustajia vastuuseen vakavista rikoksista, mutta heidän omat toimenpiteensä on sivuutettu. Esimerkkejä tällaisesta valikoivasta oikeudesta on toisen maailmansodan tapahtumat, jossa ydinaseiden käyttö Hiroshimassa ja Nagasakissa sekä Puolan upseeriston joukkoteloitus eivät johtaneet rikosoikeudellisiin seuraamuksiin.¹⁷¹ Voittajien oikeus on ongelmallista oikeusturvan ja puolueettomuuden näkökulmasta.¹⁷² ICC:ssä on pyritty vastaamaan tähän ja Rooman perussäännön (SopS 56/2002) 27 artiklan mukaisesti ICC:llä onkin toimivalta tutkia ja asettaa yksilöitä vastuuseen riippumatta siitä, ovatko he voittajia vai häviäjiä sodassa. Eli voisi sanoa, että ICC pyrkii tarjoamaan universaalien rikosoikeudellisen järjestelmän, joka on riippumaton ja oikeudenmukainen.

¹⁶⁸ Bassiouni, 2012, s. 298–294.

¹⁶⁹ Nuotio ja muut, 2022, s. 225–226.

¹⁷⁰ *The Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo* (ICC-01/04-01/06) ja *The Prosecutor v. Jean-Pierre Bemba Gombo* (ICC-01/05-01/08).

¹⁷¹ Nuotio ja muut, 2022, s. 226.

¹⁷² Huttunen ja muut, 2023, s. 659.

3.4.2 Voittajien oikeus ja sen riskit Ukrainan sodan yhteydessä

Voittajien oikeus on relevantti kysymys myös Ukrainan sodan oikeudellisessa jälkipuinnissa. Historia osoittaa, että kansainvälisen rikosoikeuden tehokkuus on usein ollut riippuvainen siitä, missä määrin erityisesti suurvallat ovat tukeneet tutkintaa ja syytteenpanoa.¹⁷³ Voittajien oikeuden riskien konkretisoituminen riippuu siitä, miten rauha Ukrainan ja Venäjän välillä tullaan saavuttamaan. Jos sodan voittajavaltiolla on mahdollisuus estää yhteistyö ICC:n kanssa eli esimerkiksi jättää luovuttamatta epäiltyjä tai vaikuttaa muuten oikeudenkäynnin toteutumiseen vaikuttaisi tämä kansainvälisen oikeuden toimintakykyyn.

Mikäli rauha saavutettaisiin Venäjän ehdoilla, vahvistaisi se sen asemaa kansainvälisen oikeuden ulkopuolisena toimijana. Tällainen lopputulos asettaisi kyseenalaiseksi koko kansainvälisen oikeusjärjestelmän periaatteet. Mikäli hyökkääjävaltio selviäisi rikkomuksistaan ilman oikeudellisia seuraamuksia, loisi se vaarallisen ennakkotapauksen, joka heikentää muun muassa YK:n peruskirjan (SopS 1/1956) 2 artiklan 4 kohdan uskottavuutta. Lisäksi se vahvistaisi narratiivia, jonka mukaan kansainvälinen oikeus on sovellettavissa vain heikompiin valtioihin. Tällainen kehitys olisi takaisku kansainväliselle rikosoikeudelle, mutta se myös uhkasi sen normatiivista järjestystä, jonka varaan kansainvälinen rauha ja turvallisuus ovat rakentuneet.

Voittajien oikeuden ilmiö ei ole poistunut kokonaan vaikka kansainvälinen rikosoikeus on kehittynyt. ICC:llä on edelleen haasteita poliittisen ohjauksen kanssa ja valvonnan suhteen, joka heijastaa valtioiden valtasuhteita. Tuomioistuin pyrkii toimimaan puolueettomasti, mutta se ei kykene irtautumaan kansainvälisen politiikan vaikutuksista kokonaan. Tämän tiedostaminen on tärkeää toiminnan läpinäkyvyyden ja kehittymisen kannalta.¹⁷⁴ Näin ollen myös Ukrainan sodan oikeudellinen käsittely on alttiina voittajien

¹⁷³Rosén ja muut, 2004, s. 51–52.

¹⁷⁴Schabas, 2010, s. 551–552.

oikeuden ilmiölle. Voidaan siis odottaa, että oikeudellinen jälkipuinti ei ole täysin puolueetonta tai vapautunutta poliittisista vaikutuksista.

3.4.3 ICC:n toimivaltakysymykset

Kansainväliset rikokset ovat usein poliittisesti motivoituneita, joka aiheuttaa haasteita myös ICC:lle. Keskustelun ytimessä ei ole niinkään kysymys siitä onko ICC poliittinen vaan vaikuttaako mahdollinen politisoituminen negatiivisesti rikosvastuun toteutumiseen. ICC:n puolueettomuutta pyritään turvaamaan eri toimilla, kuten kansainvälisellä henkilöstöllä ja sen sitomattomuudella suoraan yksittäisiin valtioihin.¹⁷⁵

ICC:n toimivallan alueellinen ulottuvuus on kiistelty aihe, jota on nostettu esiin sen perustamisesta asti. Tuomioistuimen ollessa itsenäinen elin, sen toimivalta ei ole automaattisesti globaali.¹⁷⁶ Kuten jo mainittua monet suurvallat mukaan lukien Venäjä eivät tunnusta ICC toimivaltaa. Tämä alueellinen ulottuvuus nousee esiin myös Ukrainan sodan kontekstissa. Venäjä ei ole ICC:n sopimusvaltio, mutta toisaalta Ukraina on antanut ICC:lle toimivallan tutkia omalla alueellaan tapahtuneita rikoksia. Ukraina ei ole Rooman ICC:n perustamissopimuksen sopimusvaltio, mutta se on vuonna 2014 ja 2015 hyväksynyt ICC:n toimivallan Rooman perussäännön (SopS 56/2002) 12 artiklan 3 kohdan nojalla.¹⁷⁷

Ukrainan hyväksyessä ICC:n toimivallan Ukrainan alueella, johti se muutamaan merkittävään seuraukseen. ICC aloitti tutkinnat Ukrainan alueella ja pystyy tarvittaessa nostamaan syytteitä sotarikoksista ja rikoksista ihmisyyttä vastaan tarvittavia henkilöitä vastaan. ICC on asettanut pidätysmääräyksen muun muassa Venäjän presidentti Vladimir Putinista, joka rajoittaa häntä juridisesti ja poliittisesti.¹⁷⁸ ICC:n toimivallan ulottuessa

¹⁷⁵ Vanhanen, 2002, s. 378–379.

¹⁷⁶ Huttunen ja muut, 2023, s.668.

¹⁷⁷ Kansainvälinen rikostuomioistuin (ICC), 2014.

¹⁷⁸ Kansainvälinen rikostuomioistuin (ICC), 2023a.

Ukrainan alueelle pidätysmääräyksiä voidaan lisätä tulevaisuudessa Venäjän sotilas- ja poliittiselle johdolle.

ICC:n toimivallan toteutumisessa oleellisessa roolissa on kansainvälinen yhteistyö ja valtiollinen sitoutuminen. ICC:llä ei ole omaa toimeenpanovaltaa, joten se on riippuvainen jäsenvaltioiden ja kansainvälisen yhteistyön tuesta. ICC on läheisesti yhteistyössä YK:n kanssa ja se voi tarvittaessa ohjata tapauksia ICC:lle Rooman perussäännön (SopS 56/2002) 15 ter artiklan nojalla. Tästä huolimatta ICC on itsenäisesti toimiva tuomioistuin.¹⁷⁹

ICC:n käsiteltäväksi voidaan saattaa tapauksia YK:n turvallisuusneuvoston pyynnöstä. Tämä perustuu Rooman perussäännön (SopS 56/2002) 13 artiklaan, jonka mukaan ICC:llä on toimivalta käsitellä kansainvälisesti tuomittavia rikoksia. Turvallisuusneuvostolla on myös mahdollisuus lykätä ICC:n käsittelemien tapausten tutkimista sekä syyteharkintaa Rooman perussäännön (SopS 56/2002) 16 artiklan mukaisesti. Kyseisessä artiklassa myös todetaan, että YK:n turvallisuusneuvosto voi tehdä päätöksen lykkäyksestä, mikäli se katsoo sen tarpeelliseksi kansainvälisen rauhan ja turvallisuuden kannalta. Lykkäys voidaan määrätä päätöslauselmalla kerrallaan enintään 12 kuukauden ajaksi. Rooman perussäännön (SopS 56/2002) 16 artiklaa ei ole sovellettu Ukrainan sodan yhteydessä, eikä siihen todennäköisesti yksimielisesti päädyttäisikään nykyisessä geopoliittisessa tilanteessa.

Rooman perussäännön (SopS 56/2002) 16 artiklan mukaista lykkäystä on pidetty ICC:tä rajoittavana tekijänä¹⁸⁰. Säännöksen epäselvyys siitä, millaisissa olosuhteissa lykkäysvaltaa voidaan käyttää, on ollut merkittävä oikeudellinen ja poliittinen keskustelunaihe. Vaikka Ukrainan sodan tilanteessa säännöstä ei ole sovellettu kuvastaa se turvallisuusneuvoston roolia kansainvälisen rikosoikeuden ja diplomatian kentällä.¹⁸¹

¹⁷⁹ Huttunen ja muut, 2023, s. 669.

¹⁸⁰ Hannikainen, 2007, s. 225.

¹⁸¹ Knottnerus, 2014, s. 196–199.

Lykkäykseen liittyvä valta herättää kysymyksiä tuomioistuimen itsenäisyyden ja riippumattomuuden käsittelyn tasapainosta.

Tällä hetkellä ICC on yksi vaihtoehto eri tuomioistuimista käsittelemään Ukrainan sodan aikana tehtyjä sotarikoksia. Rajoituksia on kuitenkin olemassa ja voi olla, että osan rikosten osalta olisi tarpeellista perustaa erillisiä tuomioistuimia, jotta rikokset voidaan käsitellä mahdollisimman oikeudenmukaisesti ja kattavasti.¹⁸² Hyökkäysrikos kuuluu ICC:n toimivaltaan vain, jos molemmat osapuolet ovat Rooman perussäännön sopimusvaltioita tai jos YK:n turvallisuusneuvosto antaa tapauksen ICC:lle.¹⁸³ Venäjän ollessa YK:n turvallisuusneuvoston jäsen veto-oikeuksineen tämä toinen vaihtoehtokaan ei toteudu.

3.5 Sotarikos ja rikokset ihmisyyttä vastaan kansainvälisessä rikosoikeudessa

Rankaisemattomuuden kulttuuri vakavimmissa kansainvälisissä rikoksissa on edistänyt kansainvälisen rikosoikeuden kehittymistä suuntaan, jossa se nykyään on¹⁸⁴. Sotarikokset ja rikokset ihmisyyttä vastaan ovat vakavampia kansainvälisen ja humanitaarisen oikeuden rikkomuksia sekä ylipäätään vakavampia rikoksia. Lisäksi ne kuuluvat kansainvälisen rikosoikeuden keskeisimpiin osa-alueisiin.¹⁸⁵

Sotarikokset ja rikokset ihmisyyttä vastaan on määritelty useissa kansainvälisissä sopimuksissa. Sotarikokset kuuluvat kansainvälisen humanitaarisen oikeuden piiriin, sillä humanitaarinen oikeus säätelee aseellisia konflikteja ja suojelee siviilejä, sotavankeja, sekä muita ei-taistelijoita.¹⁸⁶ Humanitaarisen oikeuden (IHL, International Humanitarian

¹⁸² Huttunen ja muut, 2023, s. 672–674.

¹⁸³ Rooman perussääntö (SopS 56/2002) 8 bis ja 15 bis artiklat.

¹⁸⁴ Nuotio, 2022, s. 312.

¹⁸⁵ Nuotio 2022, teoksessa Rikosoikeus s. 288.

¹⁸⁶ Nuotio, 2022, s. 313.

Law) keskeisiä oikeuslähteitä on Geneven yleissopimus (1949) ja siihen kuuluvat lisäpöytäkirjat. Ne takaavat aseellisen konfliktin aikana suojan haavoittuville ryhmille, kuten jo yllä mainittu.¹⁸⁷

Rooman perussäännössä (SopS 56/2002) 8 artiklassa säädetään sotarikoksista ja niiden määrittelystä Kansainvälisessä tuomioistuimessa (ICC). Perussäännön 8 artikla käsittelee laajasti sotarikoksia ja määrittelee ne teot, jotka liittyvät aseellisiin konflikteihin. Sotarikoksia voi olla perussäännön 8 artiklan mukaan muun muassa siviileihin kohdistuva väkivalta, kuten tappaminen, kidutus tai ihmisten kohtelu epäinhimillisesti. Samoin sotavankien kiduttaminen, epäinhimillinen kohtelu tai heidän murhaamisensa ja tahallinen hyökkäys, joka kohdistuu siviiliväestöön ja aiheuttaa tarpeetonta kärsimystä. Lisäksi 8 artikla säättää rikokseksi lasten käyttämisen asevoimissa. Rooman perussäännön (SopS 56/2002) 8 artiklassa määritellään erityisiä tekemuotoja. Säännöksen tarkoitus on varmistaa, että sotarikokset saavat asianmukaiset käsittelyn kansainvälisessä rikosoikeudessa.¹⁸⁸

Geneven sopimukset (1949) ovat keskeisiä sotarikoksiin liittyvän toimivallan kehittämisessä. Sopimukset tekevät universaaliperiaatteesta velvoittavan valtioille vakavien rikosten osalta.¹⁸⁹ Universaaliperiaate on kansainvälisen rikosoikeuden tärkeitä oikeusperiaatteita, sillä se mahdollistaa vakavien kansainvälisten rikosten syytteeseen asettamisen riippumatta rikoksen tekopaikasta tai tekijän kansalaisuudesta. Universaaliperiaate mahdollistaa rankaisemisen myös sellaisissa tilanteissa, joissa rikoksen tehnyt valtio ei halua tai kykene asettamaan tekijää vastuuseen.¹⁹⁰

Sotarikos ja rikokset ihmisyyttä vastaan sekä muut vakavat kansainväliset rikokset ovat Geneven sopimusten lisäksi myös kansainvälisen tapaoikeuden mukaan rangaistavia¹⁹¹.

¹⁸⁷ Ks. Neljäs Geneven sopimus (1949) 27 artikla ja ensimmäinen lisäpöytäkirja.

¹⁸⁸ Rooman perussääntö (SopS 56/2002) johdanto-osa.

¹⁸⁹ Kimpimäki, 2005, s. 149.

¹⁹⁰ Kimpimäki, 2002, s. 977.

¹⁹¹ Maltsev ja muut, 2022, s. 363.

Kansainvälinen tapaoikeus on yleisen käytännön ilmaus, joka on tunnustettu velvoittavaksi oikeudeksi kansainvälisen tuomioistuimen perussäännön (SopS 1/1956) 38 artiklan 1 b kohdan mukaisesti. Kansainvälistä tapaoikeutta pidetään valtiosopimusten lisäksi ensisijaisena oikeuslähteenä tuomioistuimille ja on siksi velvoittavaa, vaikka valtio ei olisi liittynyt kyseiseen valtiosopimukseen. Tämä korostaa tapaoikeuden merkitystä erityisesti humanitaarisessa oikeudessa.¹⁹²

Sotarikokset ja rikokset ihmisyyttä vastaan liittyvät toisiinsa vahvasti, sillä niissä on päällekkäisyyksiä. Yhdistävänä tekijänä on myös se, että molemmat rikostyyppit sisältyvät *jus cogens*-normeihin eli kansainvälisen oikeuden normeihin, joista ei voida poiketa. Keskeisenä erona voidaan pitää sitä, että rikokset ihmisyyttä vastaan eivät vaadi sodan tilaa vaan ne voivat tapahtua myös rauhan aikana. Rikos ihmisyyttä vastaan kattaa laajamittaiset ja järjestelmälliset hyökkäykset siviiliväestöä vastaan, kuten kansanmurha, orjuuttaminen, pakkosiirrot ja kidutus. Esimerkiksi Jugoslavian hajoamissodassa tapahtuneen etnisen puhdistuksen katsottiin sekä sotarikoksiksi että rikoksiksi ihmisyyttä vastaan.¹⁹³

Rikokset ihmisyyttä vastaan ovat kehittyneet itsenäiseksi rikosmuodoksi sotarikosten kriminalisoinnin kautta. Ennen toista maailmansotaa ihmisyyttä vastaan kohdistuvat rikokset olivat kiinteä osa sotarikoksia. Nürnbergin sota-oikeudenkäyntien jälkeen eriytyminen itsenäiseksi rikosmuodoksi, kun mahdollisuus oman kansalaisen tuomitsemiseen tuli mahdollista.¹⁹⁴ Toisaalta Nürnbergin sota-oikeudenkäynnit olivat ensimmäisiä laatuaan ja näin olleet perustana nykyiselle kansainväliselle rikosoikeudelle monin eri tavoin.

Yhtenä haasteena kansainvälisissä vakavien rikosten soveltamisessa on niiden erityisluonne suhteessa valtiolliseen vallankäyttöön ja kansainväliseen oikeuteen. Nämä

¹⁹² Rosén, 2007, s. 8.

¹⁹³ Bassiouni, 2012, s. 158–160.

¹⁹⁴ Nürnbergin sotarikostuomioistuimen perussääntö 6 artikla kohta c.

rikokset tehdään usein valtion johdon hyväksynnällä tai sen suostumuksella, mikä tekee niiden käsittelystä haastavaa. Kansainvälinen oikeus tunnustaa valtion suvereniteetin ja korkeiden virkamiesten, kuten valtionpäämiesten rikosoikeudellisen immunitetin. Tämä tarkoittaa, että korkeassa asemassa olevat päätöksentekijät voivat välttyä vastuulta.¹⁹⁵ ICJ:n ratkaisema tapaus *Kongon demokraattinen tasavalta v. Belgia* avaa näitä haasteita hiukan konkreettisemmin.

ICJ:n ratkaisussa *Kongon demokraattinen tasavalta v. Belgia* oli kyse siitä, että se katsoi Kongon demokraattisen tasavallan ulkoministerin Abdulaye Yerodia Ndombasian nauttivan rikosoikeudellista koskemattomuutta virassa ollessaan, vaikka häntä syytettiin sotarikoksista ja rikoksista ihmisyyttä vastaan. Belgia oli antanut kansainvälisen pidätysmääräyksen Yerodiasta ja koski eräitä hänen 1998 pitämiä rotuvihaan yllyttäneitä julkisesti pidettyjä puheita. Kongo vei asian ICJ:lle ja vaati pidätysmääräyksen kumoamista.

Tuomioistuin perusti kantansa tapaoikeuteen, jonka mukaan korkea-arvoisilla valtion edustajilla on täydellinen rikosoikeudellinen immunitetti. Lisäksi se korosti, että immunitetti ei tarkoita rankaisemattomuutta eikä siten vapauta henkilöä kokonaan rikosoikeudellisesta vastuusta.¹⁹⁶ Tarkoittaen sitä, että asiaa voitaisiin käsitellä esimerkiksi kansallisessa tuomioistuimessa, mikäli sille olisi perusteet. Vaikka kansainvälisessä rikosoikeudessa on viime vuosikymmeninä korostettu vakavista kansainvälisistä rikoksista vastuullisten rankaisemista ja pyritty murtamaan rankaisemattomuuden kulttuuria, tuomioistuin korosti, että tämä tavoite ei saa rikkoa kansainvälisen oikeuden peruseriaatteita, kuten valtion suvereniteettia ja virallista koskemattomuutta.¹⁹⁷

¹⁹⁵ Kimpimäki, 2002, s. 978–979.

¹⁹⁶ Democratic Republic of the Congo v. Belgium kohdat 58 ja 60.

¹⁹⁷ Kimpimäki, 2002, s. 984.

On tärkeää muistaa, että *Kongon demokraattinen tasavalta v. Belgia* on vanhempi oikeustapaus eikä esimerkiksi ICC ollut toimivaltainen kyseisellä hetkellä. ICC:llä on nykyään Rooman perussäännön (SopS 56/2002) mukaan mahdollisuus syyttää myös valtionjohtajia, vaikka he nauttivat kansainvälisen tapaoikeuden mukaista rikosoikeudellista immunitettiin. Tapaus osoittaa kuitenkin hyvin kansainvälisen rikosoikeuden haasteita, joissa vakavissa rikoksissa vastuussa olevien johtajien vastuu ja valtion suvereniteetti ovat ristiriidassa keskenään.

Ukrainan ja Venäjän välinen konflikti on nostanut esiin kansainvälisen rikosoikeuden keskeisiä haasteita, erityisesti valtionpäämiesten vastuun ja rankaisemattomuuden näkökulmasta. Vuonna 2022 Venäjän aloittama hyökkäyssota Ukrainaa vastaan on johtanut laajamittaisiin väkivallantekoihin siviiliväestöä kohtaan, joita on tutkittu mahdollisina sotarikoksina ja rikoksina ihmisyyttä vastaan¹⁹⁸. ICC on reagoinut tilanteeseen määräämällä pidätysmääräyksen Venäjän presidentille Vladimir Putinille epäiltynä laittomista lasten siirroista miehitetiltä Ukrainan alueilta. Tämän pidätysmääräyksen merkitystä käyn tarkemmin läpi 3.6 luvussa.

Oikeuskäytäntö on kehittymässä suuntaan, jossa vakavista kansainvälisistä rikoksista voidaan asettaa vastuuseen myös korkeassa asemassa olevia toimijoita. Etenkin toimien rikkoessa *jus cogens*-normeja tai kansainvälisiä sopimusvelvoitteita. Toisaalta tilanteessa on haasteita, sillä Venäjä ei ole ICC:n sopimusvaltio, eikä näin ollen tunnusta ICC:n toimivaltaa. Konflikti havainnollistaa konkreettisesti, kuinka kansainvälisen rikosoikeuden edistysaskeleet voivat jäädä rajallisiksi valtiollisen suvereniteetin rajoissa.

3.6 ICC:n pidätysmääräyksen merkitys

Maaliskuussa 2023 ICC antoi pidätysmääräykset Venäjän presidentti Vladimir Putinista ja Venäjän lasten oikeusasiamiehelle Maria Lvova-Belovalsta. Heitä syytetään laittomista lasten siirroista Ukrainasta Venäjälle, mikä on sotarikos Rooman perussäännön (SopS

¹⁹⁸ ICC:n syyttäjän tiedoite, 2023b.

56/2002) 8 artiklan 2 kohdan (a) alakohdan vii ja 8 artiklan kohdan (b) alakohdan viii mukaisesti. Syyttäjän lausunnossa kerrotaan, että kyseessä on ainakin satojen lasten pakkosiirto lastenkodeista ja hoitolaitoksista.¹⁹⁹ Pidätysmääräykset mahdollistavat Rooman perussääntö (SopS 56/2002) 27 artikla, jonka mukaan vakavissa kansainvälisissä rikoksissa virka-asema ei vapauta henkilöä rikosoikeudellisesta vastuusta.

Ukraina hyväksyi ICC:n toimivallan jälkikäteen Rooman perussäännön (SopS 56/2002) 12 artiklan 3 kohdan mukaisesti. Ukrainan jälkikäteen hyväksymä ICC:n toimivalta mahdollistaa pidätysmääräyksen antamisen tietyistä kansainvälisistä rikoksista, jotka on tehty Ukrainan valtion alueella 2014 alkaen. Ukrainan ja Venäjän kansallisten tuomioistuimien tulee käsitellä sotarikoksia kansallisten lakien ja kansainvälisten sopimusten puitteissa ensisijaisen toimivallan puitteissa²⁰⁰. On kuitenkin huomattava etu, että ICC:llä on toimivalta käsitellä Ukrainan sotaan liittyviä rikoksia. Sotarikosten tutkinta ja oikeudenkäynti vaativat resursseja ja muun muassa pidätysmääräysten voima on tehokkaampi kansainvälisellä tasolla²⁰¹.

ICC:n Rooman perussäännön 58 artiklan 1 kohdan (a) mukaisesti pidätysmääräys voidaan myöntää, jos on olemassa perusteltua syytä epäillä, että henkilö on tehnyt tuomioistuimen toimivaltaan kuuluvan rikoksen. Perussäännön 58 artiklan 1 kohdan (b) mukaisesti henkilön pidättäminen on tarpeen, joillakin seuraavista perusteista:

- a) *Henkilön läsnäolon varmistamiseksi oikeudenkäynnissä.*
- b) *Sen varmistamiseksi, että henkilö ei estä tai vaaranna tutkintaa tai oikeudenkäyntiä*
- c) *Sen estämiseksi, että henkilö jatkaa kyseisen rikoksen tai siihen liittyvä rikoksen täytäntöönpanoa.*

¹⁹⁹ ICC:n syyttäjän tiedoite, 2023b.

²⁰⁰ Nuotio, 2022, s. 317.

²⁰¹ Ks. Esim. Haasteet kansallisen tason käsittelyssä sotarikosprosessissa teoksesta Bassiouni, 2012, s. 651–652.

Lisäksi syyttäjän hakemuksessa perussäännön 58 artiklan 2 kohdan (d) ja (e) mukaan tulee esittää tiivistelmä todisteista ja muista tiedoista, jotka osoittavat perustellun synn epäillä henkilön tehneen nämä rikokset. Hakemukseen esitetään myös syyttäjän perustelut henkilön pidättämisen tarpeelle.

Todistelulla onkin merkitystä pidätysmääräystä asettaessa, sillä se toimii keskeisenä perusteena esitutkintajaoston päätökselle. Ilman riittäviä todisteita ei voida katsoa olevan perustelua syytä epäillä, mikä on pidätysmääräyksen ensisijainen edellytys.²⁰² ICC on vapauttanut vuonna 2019 tapauksessa *Prosecutor v. Laurent Gbagbo and Charles Blé Goudé* eli Norsunluunrannikon entisen presidentin syytteistä, sillä se katsoi, ettei syyttäjällä ollut esitettävänä riittävästi todisteita, jotka täyttäisivät rikosten ihmisyyttä vastaan tunnusmerkistön.²⁰³

ICC:n pidätysmääräys Putinista koskee vain osaa hänen väitetyistä rikoksistaan, mikä heikentää mahdollisen tulevan oikeusprosessin laajuutta. Venäjä ei ole ICC:n jäsenvaltio, mikä voi johtaa siihen, että sitä tukevat maat kieltäytyvät yhteistyöstä. Tämä asettaa selkeitä haasteita pidätysmääräyksen täytäntöönpanolle.²⁰⁴ Täytäntöönpanohaasteita ICC:n pidätysmääräysten kohdalla on nähty historiassa aikaisemminkin esimerkiksi *Al Bashir* -tapauksessa. Pidätysmääräys asiassa *Prosecutor v. Al Bashir*, jossa Al Bashir vieraili Jordaniassa, jossa viranomaiset eivät pidättäneet tätä vierailun aikana. ICC katsoikin Jordanian rikkoneen velvollisuuksiaan, jotka Rooman perussääntö sille asetti asiassa *Prosecutor v. Jordan Referral re Al-Bashir*.²⁰⁵ Venäjän presidentti Vladimir Putin on vierailut pidätysmääräyksensä jälkeen Mongoliassa, jonka olisi ICC:n sopimusvaltiona ollut määrä pidättää hänet. ICC on päättänyt saattaa Mongolian laiminlyöntiä koskevan asian jäsenvaltioiden kokoukseen käsiteltävästi.²⁰⁶ Tätä kirjoittaessani ei ole tarkempaa tietoa julkisuudessa laiminlyöntien tarkoista seurauksista.

²⁰² Rooman perussääntö (SopS 56/2002) 58 artiklan 1 kohta ja 58 artiklan kohta 1(a).

²⁰³ The prosecutor v. Laurent Gbagbo and Charles Blé Goudé (ICC-02/11-01/15) tuomionkohdat 46-47.

²⁰⁴ Kimpimäki, 2023, s. 674.

²⁰⁵ ICC Appeals Chamber, Decision on the non-compliance by Jordan with the request for the arrest and surrender of Omar Al-Bashir, 6 May 2019 (ICC-02/05-01/09).

²⁰⁶ Kansainvälinen rikostuomioistuim (ICC) lehdistötiedote, 2024.

Tapaukset osoittavat kansainvälisen rikostuomioistuimen riippuvaisuuden sopimusvaltioistaan resurssimielessä, sillä tuomioistuimella ei itsellään ole omaa toimeenpanevaa elintä²⁰⁷. Nostamani oikeustapaukset osoittavat, että valtiot voivat priorisoida omia poliittisia ja taloudellisia intressejään kansainvälisen oikeuden sijaan, mikä heikentää ICC:n vaikutusvaltaa ja samalla oikeuden toteutumista. Toisaalta ICC:n pidätysmääräyksen vastustamisella on tiettyjä vähintään diplomaattisia seurauksia.

Valtionjohdolla on historiallisesti ollut rikosoikeudellinen immunitetti tai syytesuoja, mutta sen soveltamisala on kaventunut erityisesti kansainvälisen rikosoikeuden kehittyessä²⁰⁸. Valtionjohdolla tarkoitetaan tässä yhteydessä valtion päättäviä johtajia tai muita merkittäviä henkilöitä, jotka ovat päätöksentekovastuussa kansainvälisistä rikoksista²⁰⁹. Rikosoikeudellinen immunitetti valtionjohdolle on monisyinen oikeudellinen kysymys, johon yhdistyy useita eri oikeudenaloja. Sen juuret ovat valtioiden suvereniteetissa ja poliittisen vallan vakauden turvaamisessa.²¹⁰ Viime vuosikymmeninä kansainvälisissä tuomioistuimissa valtionjohtajia on asetettu syytteeseen ja tuomittu, mikä tukee näkemystä siitä, että immunitetin rajat eivät ole muuttumattomat²¹¹.

ICC:n Rooman perussäännön 27 artiklan mukaan valtionjohtajilla ei ole immunitettia vakavista kansainvälisistä rikoksista. Näihin vakavimpiin kansainvälisen oikeuden rikoksiin katsotaan esimerkiksi kansanmurha, sotarikokset ja rikokset ihmisyyttä vastaan. Perinteisesti valtion suvereniteetti on nähty kansainvälistä rikosoikeutta rajoittavana tekijänä, mutta ihmisoikeuksien merkityksen kasvu on heikentänyt tätä käsitystä. On yhä laajemmin hyväksytty, että toisen valtion alueella tapahtuneista kansainvälisen oikeuden rikkomuksista tuomitseminen ei ole puuttumista kyseisen valtion sisäisiin asioihin.

²⁰⁷ Nuotio, 2022, s. 314.

²⁰⁸ Ks. Esim. Schabas, 2000, s. 317–318.

²⁰⁹ Huttunen ja muut, 2023, s. 655.

²¹⁰ Bassiouni, 2012, s. 73.

²¹¹ Ks. Esim. ICTY oikeudenkäynti Slobodan Miloševićiä vastaan sekä ICTR oikeudenkäynti Jean Kambandaa vastaan teoksessa Bassiouni, 2012, s. 73.

Käytännöntasolla on kuitenkin ilmennyt haluttomuutta puuttua erityisesti vaikutusvaltaisten valtioiden sisäisiin epäkohtiin.²¹²

Oikeuskäytäntö osoittaa, että ihmisoikeuksien merkityksen kasvu ja niiden rikkomuksista rankaiseminen ovat kansainvälisen yhteisön keskeisiä periaatteita. Nürnbergin oikeudenkäynnit ovat ensimmäinen esimerkki siitä, kuinka sotarikokset ja rikokset ihmisyyttä vastaan eivät ole kansainvälisen yhteisön mukaan valtion sisäisen asia. Samoin ICTY oikeudenkäynneissä esimerkiksi *Prosecutor v. Slobodan Milošević* on osoitus tästä.²¹³ *Prosecutor v. Omar Al Bashirin* pidätysmääräys välittää samaa viestiä, vaikka toisaalta *Al Bashirin* -tapaus osoittaa myös ICC:n pidätysmääräyksen rajoittuneisuutta. Al Bashirin pidättäminen on ollut riippuvainen valtioiden yhteistyöstä, jota monet maat eivät olleet valmiita tekemään. Tänäkään päivänä Al Bashiria ei ole saatu kansainvälisen oikeuden eteen pidätysmääräyksestä huolimatta.²¹⁴ Venäjän ollessa suurvalta, jolla on merkittävä geopoliittinen vaikutus, se näkyy myös Putinin pidätysmääräyksen toimeenpanossa. Pidätysmääräys kohtaa samat käytännön esteet ja poliittiset realiteetit kuin *Al Bashirin* -tapauksessa, jossa valtioiden yhteistyö ja suvereniteetti ovat merkittäviä tekijöitä.²¹⁵

3.7 Joukkotuhonta rikosnimikkeenä

Joukkotuhonta tunnustettiin rikosnimikkeeksi ensimmäistä kertaa kansainvälisessä rikosoikeudessa toisen maailmansodan jälkeen. Yleissopimus joukkotuhontana pidettävän rikoksen ehkäisemiseksi ja rankaisemiseksi (SopS 5/1960) solmittiin YK:n yleiskokouksessa 1948. Yleissopimuksen keskeinen merkitys on siinä, että se teki kansainväliseksi kysymykseksi sen, miten valtiot kohtelevat omia kansalaisiaan omalla alueellaan myös rauhan aikana.²¹⁶ Joukkotuhonta tunnustetaan rikoksena myös kansainvälisen tuomioistuimen (ICC) Rooman perussäännön (SopS 56/2002) 6 artiklassa.

²¹² Kimpimäki, 2002, s. 980.

²¹³ Kimpimäki, 2002, s. 978.

²¹⁴ *The prosecutor v. Omar Hassan Ahmad Al Bashir* (ICC-02/05-01/09).

²¹⁵ Huttunen ja muut, 2023, s. 674.

²¹⁶ Kimpimäki, 2005, s. 174.

Lisäksi EIT voi käsitellä joukkotuhontaan liittyviä tapauksia ihmisoikeusloukkauksina esimerkiksi elämän oikeuden EIS 2 artiklan tai kidutuksen kiellon EIS3 artiklan näkökulmasta. Keskitymme tässä luvussa tarkastelemaan joukkotuhontaa rikosoikeudellisesta näkökulmasta.

Joukkotuhonta on erityinen rikos, sillä sen keskeinen elementti on *dolus specialis*²¹⁷, eli erityinen tuhoamistarkoitus, joka erottaa sen muista kansainvälisistä rikoksista. Joukkotuhontaan syyllistyminen voi ilmetä Rooman perussäännön (SopS 56/2022) 6 artiklan mukaisesti seuraavina tekoina:

- a) *ryhmän jäsenten surmaaminen;*
- b) *vaikean ruumiillisen tai henkisen vamman aiheuttaminen ryhmän jäsenille;*
- c) *tahallinen sellaisten ehtojen asettaminen ryhmälle, joiden tarkoituksena on sen fyysinen hävittäminen kokonaan tai osittain;*
- d) *ryhtyminen sellaisiin toimenpiteisiin, joiden tarkoituksena on syntyvyyden ehkäiseminen ryhmän keskuudessa;*
- e) *lasten siirtäminen pakolla ryhmästä toiseen.*

Useat kansainväliset tuomioistuimet ovat tunnustaneet joukkotuhonnan rikokseksi. Esimerkkeinä voimme pitää Jugoslavian sotarikostuomioistuinta (ICTY) ja Ruandan sotarikostuomioistuinta (ICTR). ICTR:n ratkaisu asiassa *Prosecutor v. Jean-Paul Akayesu*, oli muun muassa tarkennettu joukkotuhonnan määritelmää²¹⁸. Tuomioistuimet ovat useimmiten nojautuneet kansanmurhan vastaisen yleissopimuksen mukaiseen määritelmään joukkotuhonnasta, mutta sen soveltaminen on kehittynyt oikeuskäytäntöjen kautta. Esimerkiksi *Prosecutor v. Al Bashir* syyte, jossa oli vaikea näyttää toteen joukkotuhonnan oleellinen piirre *dolus specialis*²¹⁹. *Al Bashir* -

²¹⁷ Dolus specialist tarkoittaa erityistä tuhoamistarkoitusta, jota pidetään joukkotuhonnan keskeisenä elementtinä. Ks. Esim. Pegorier, 2013, s. 97. Ks. myös *Prosecutor v. Jean-Paul Akayesu* (ICTR-96-4-T) tuomionkohdat 650, 658 ja 668.

²¹⁸ Kerttula, 2024, s. 99.

²¹⁹ Ks. *Prosecutor v. Al-Bashir* (ICC-02/05-01/09) kohta 111 osoittaa suoran näytön puuttumisen joukkotuhonnasta ja kohta 183 dolus specialis -tarkoituksen puuttumisesta.

tapauksessa syyttäjä nojautui lähtökohtaisesti epäsuoraan vastuuseen ja rooliin valtion päämiehenä²²⁰. Joukkotuhontasopimuksen määritelmän soveltaminen on ollut hankalaa juuri mainituista syistä, sillä tuhoamistarkoituksen todistaminen on osoittautunut vaikeaksi²²¹. ICC:n ratkaisussa joukkotuhonnan soveltaminen ollut toisin sanoen tiukan näyttökynnyksen takana. Toisaalta taas ICTR korosti *Akayesu* -tapauksessa, että kansanmurhatarkoitus voidaan päätellä laajemman hyökkäysten suunnitelmallisuudesta ja järjestelmällisyydestä, vaikka suoraa näyttöä yksilön subjektiivisesta tarkoituksesta ei olisi²²².

Joukkotuhonta on muun muassa kansanmurhan oikeudellinen määritelmä, joka määritellään joukkotuhonnan vastaisessa yleissopimuksessa (SopS 5/1960). Joukkotuhonta on kansanmurhaa koskeva virallinen rikosnimike kansainvälisessä rikosoikeudessa, jonka vuoksi käytän joukkotuhonta termiä pääsääntöisesti.²²³ Joukkotuhontana pidettävän rikoksen ehkäisemistä ja rankaisemista koskevan yleissopimuksen (SopS 5/1960) laatimisen aikaan valtiot ovat vastustaneet englanninkielisen *genocide* -termin käyttöä valtion välisissä sopimuksissa ja päätöslauselmissa. Erityisesti suurvaltojen keskuudessa *genocide* -termin käyttö aiheutti vastustusta, sillä pelko omien historiallisten tai tulevien tekojen joutumisesta tarkasteluun teki siitä arveluttavan. Lisäksi velvoitteet ja suvereniteetin vaarantuminen on ollut suurvaltojen huolenaiheena.²²⁴

Joukkotuhonta kuuluu kansainvälisiin vakaviin rikoksiin, mutta se eroaa tarkoitukseltaan ja suojeltavan ryhmän osalta esimerkiksi verraten rikoksiin ihmisyyttä vastaan. Toimivaltaan liittyvien kysymysten osalta joukkotuhonta poikkeaa myös esimerkiksi velvoitteiden osalta. Joukkotuhontana pidettävän rikoksen ehkäisemistä ja rankaisemista koskeva yleissopimus (SopS 5/1960) asettaa valtioille ei vain rankaisemista

²²⁰ Prosecutor v. Al-Bashir (ICC-02/05-01/09-OA) kohta 12.

²²¹ Kimpimäki, 2005, s. 176.

²²² Prosecutor v. Jean-Paul Akayesu (ICTR-96-4-T) kohta 674 ja 675.

²²³ Ks. esim. Nuotio, 2022, teoksessa Rikosoikeus s. 291–294.

²²⁴ Schabas, 2000, s. 55 ja 495–496.

vaan myös ennaltaehkäisyä koskevan velvoitteen.²²⁵ Esimerkiksi (SopS 5/1960) 5 artikla asettaa velvoitteen joukkotuhonnan säätämisestä rikokseksi kansallisessa lainsäädännössä. Vetoaminen YK:hon joukkotuhonnan ehkäisemiseksi on määritelty (SopS 5/1960) 8 artiklassa.

Joukkotuhontana pidettävän rikoksen ehkäisemistä ja rankaisemista koskevan yleissopimuksen (SopS 5/1960) määrittelemisessä on ollut erimielisyyttä siitä, mitkä ryhmät tulisi suojata ja millaisia velvoitteita sopimusvaltioille asetetaan. Poliittiset ryhmät suljettiin pois lopulta yleissopimuksen (SopS 5/1960) lopullisesta versiosta muun muassa Neuvostoliiton vastustuksen vuoksi.²²⁶ Yhdysvallat taas oli huolissaan eritoten suvereniteetin menettämisestä ja ratifioi sopimuksen vasta vuonna 1988 sisältäen tiukat varaukset²²⁷.

Usean suurvallan varaukset ja tulkinnalliset haasteet ovat vaikuttaneet joukkotuhonnan vastaisen yleissopimuksen (SopS 5/1960) soveltamisen tulkinnanvaraisuuteen käytännössä. Esimerkiksi Yhdysvallat on asettanut varauksen, jonka mukaan sen hyväksyntä on vaadittu ennen kuin kansanmurhasyytöksiä voidaan käsitellä kansainvälisessä tuomioistuimessa²²⁸. Tämänkaltaiset varaukset mahdollistavat tietyille valtioille mahdollisuuden välttää kansainvälisen oikeuden sitovuuden, joka voi joissakin tilanteissa johtaa esimerkiksi uhrivaltion oikeussuojan heikentymiseen. Varaukset voivat näin ollen ylläpitää myös rankaisemattomuuden käytäntöä, josta toisen maailmansodan jälkeen kansainvälisen yhteisön keskuudessa haluttiin päästä eroon²²⁹.

²²⁵ Joukkotuhontana pidettävän rikoksen ehkäisemistä ja rankaisemista koskeva yleissopimus (SopS 5/1960) 1, 8 ja 9 artiklat liittyvät ennaltaehkäiseviin toimiin ja rankaisemiseen liittyvät ovat 1, 4, 5, 6, ja 7 artiklat.

²²⁶ Schabas, 2000, s. 65.

²²⁷ Ks. Joukkotuhontana pidettävän rikoksen ehkäisemistä ja rankaisemista koskevan yleissopimuksen (SopS 5/1960), tilanne 31.12.1988, s. 98.

²²⁸ Ks. Joukkotuhontana pidettävän rikoksen ehkäisemistä ja rankaisemista koskevan yleissopimuksen (SopS 5/1960), tilanne 31.12.1988, s. 101.

²²⁹ Ks. Esim. Nuotio, 2022, s. 312.

Joukkotuhontana pidettävän rikoksen ehkäisemistä ja rankaisemista koskevan yleissopimuksen (SopS 5/1960) kiistellyin aihe on ollut sopimuksessa suojeltujen ryhmien rajattu määrittely. Turhautumista on herättänyt muun muassa se kuinka rajoittava sanamuoto sopimuksessa on.²³⁰ Teon kohteena on oltava tarkkarajaisesti joukkotuhontasopimuksen (SopS 5/1960) 2 artiklassa määritelty kansallinen, etninen, rodullinen tai uskonnollinen ryhmä. Näin ollen muut ryhmät on jätetty tämän sopimuksen suojelun ulkopuolelle, mitä on pidetty liian rajoittavana²³¹. Toisaalta sopimuksen rajoittavuutta on pidetty myös tarkoituksenmukaisena, sillä sen tarkka määritelmä on ollut olennaista juuri niissä tilanteissa, joihin se on alun perin laadittu. Tiukka rajaus on myös osaltaan edistänyt muiden kansainvälisten oikeusnormien kehittämistä sen puutteiden paikkaamiseksi.²³²

Joukkotuhonnan vastainen yleissopimus (SopS 5/1960) ei määrittele selkeästi, miten valtioiden tulisi ehkäistä kansanmurhaa, vaikka kyseinen sopimus velvoittaa siihen²³³. Venäjä on ainakin osittain perustellut hyökkäyssotaansa Ukrainassa joukkotuhonnan estämisellä. Väite on ongelmallinen useista syistä, mutta muun muassa sen vuoksi, ettei se ole ryhtynyt joukkotuhontasopimuksen (SopS 5/1960) 8 artiklassa mainittuihin toimiin. Kyseinen artikla nimenomaan antaa sopimusvaltiolle mahdollisuuden saattaa joukkotuhontaan liittyvät huolenaiheet YK:n elinten käsiteltäväksi, mikä olisi ollut looginen ja oikeudellisesti perusteltu keino.²³⁴ Joukkotuhonnan vastaisen yleissopimuksen (SopS 5/1960) tarkempi määrittely voisi välttää ainakin sen, etteivät valtiot vetoaisi siihen edes poliittisena välineenä.

Ukrainan sodan kontekstissa kuten luvussa 3.2 on käsitelty, Ukraina syyttää Venäjää joukkotuhonnasta ICJ:ssä, jossa prosessi on vielä kesken. Kyseiseen kanteeseen liittyy oikeudellisia haasteita, kuten perusteettomien joukkotuhonnaväitteiden käyttö

²³⁰ Schabas, 2000, s. 102–103.

²³¹ Kimpimäki, 2005, s. 175.

²³² Schabas, 2000, s. 543–545.

²³³ Joukkotuhontana pidettävän rikoksen ehkäisemistä ja rankaisemista koskevan yleissopimuksen (SopS 5/1960), 1 ja 8 artiklat.

²³⁴ Soirila, 2022a, s. 1359.

hyökkäyssodan oikeutuksena, josta ei ole erikseen säädetty. ICC on nostanut syytteet sotarikoksista, mutta ei joukkotuhonnasta. Kanne ja syytteet ovat kuitenkin vielä kirjoittamishetkellä oikeusprosessissa kesken.

4 Johtopäätökset

Tässä tutkielmassa tarkasteltiin Euroopan unionin (EU) ja kansainvälisen oikeuden keinoja reagoida Ukrainan sotaan. Tutkielma keskittyy selvittämään mitä kansainvälisen oikeuden keinoja on otettu käyttöön erityisesti EU-tasolla ja mitä haasteita liittyy kansainvälisen oikeuden ja kansainvälisen rikosoikeuden soveltamiseen Ukrainan sodan kontekstissa. Toisena tarkentavana kysymyksenä oli, miten kansainvälisen rikosoikeuden toimivalta rakentuu eri tuomioistuinten ja oikeudellisten normien vuorovaikutuksessa.

Analyysi osoittaa, että EU on hyödyntänyt kansainvälisen oikeuden mahdollistamia rajoittavia toimenpiteitä eli pakotteita. Näillä toimenpiteillä pyritään vaikuttamaan Venäjän poliittiseen ja taloudelliseen liikkumavaraan sekä asettamaan painetta sodan lopettamiseksi. EU on asettanut Venäjää vastaan laajat ja suhteellisen tarkasti kohdennetut pakotteet, jotka sisältävät muun muassa talous-, henkilö- ja aluepakotteita.²³⁵ EU:n pakotteet perustuvat SEU 29 artiklaan ja SEUT 215 artiklaan, joiden nojalla neuvosto voi tehdä päätöksiä pakotteiden käyttöönotosta ja velvoittaa jäsenvaltiot toimenpanemaan niitä. EU:n pakotejärjestelmät on yksilöity neuvoston päätöksissä ja asetuksissa, kuten (EU) N:o 296/2014, N:o 833/2014 ja uudemmat asetukset kuten (EU) 2024/1745 ja (EU) 2025/395.

Erityisesti niin sanotut aluepakotteet, kuten Donetskin, Hersonin, Sevastopolin ja Krimin alueet ovat keskeisessä asemassa yhdessä henkilöpakotteiden kanssa tässä tarkastelussa. Pakotteet edustavat keinoa, jolla EU toteuttaa kansainvälisen oikeuden periaatteita ja niiden suojelua, kuten valtion suvereniteetin kunnioittamista, hyökkäyssodan kieltoa ja ihmisoikeuksien turvaamista. Osa näistä kuuluu *jus cogens*-normeihin, joiden rikkominen on kiellettyä kaikissa olosuhteissa, eikä niistä voida poiketa edes valtioiden välisellä sopimuksella. *Jus cogens*-normeihin kuuluu hyökkäyssodan kielto, kidutuksen kielto, orjuuden kielto sekä kansanmurhan ja rikoksia ihmisyyttä vastaan koskevat kiellot. Näillä normeilla on yleismaailmallinen ja ehdoton luonne. Niiden tarkoituksena on

²³⁵ Rainne, 2023, s.659–660.

suojella kansainvälisen yhteisön perustavanlaatuisia arvoja. Normisto on tunnustettu valtiosopimusoikeuden Wienin yleissopimuksen (SopS 33/1980) 53 artiklassa, ja niiden rikkominen voi johtaa kansainväliseen vastuuseen myös ilman sopimussidonnaisuutta.

Pakotteilla on selkeä oikeudellinen perusta, mutta niiden käytännön soveltamiseen liittyy haasteita. YK:n turvallisuusneuvoston toimintakyvyttömyys Venäjän veto-oikeuden vuoksi estää kansainvälisesti sitovien pakotteiden määräämisen YK:n avulla²³⁶. Lisäksi oikeusturvakysymykset erityisesti henkilöpakotteissa ovat olleet haaste luonteensa vuoksi. Henkilöpakotteet kohdistetaan suoraan yksittäisiin henkilöihin ja vaikuttavat keskeisiin perusoikeuksiin, kuten omaisuudensuojaan ja liikkumisvapauteen. Henkilöpakotteet asetetaan hallinnollisella menettelyllä, joka voi heikentää yksilön mahdollisuuksia tehokkaaseen oikeussuojaan. Mahdollisuus valittaa päätöksestä on usein jälkikäteinen ja resursseja vaativa. Hallinnollisessa menettelyssä ei sovelleta esimerkiksi rikosoikeudellisia menettelytakeita, kuten syyttömyysolettamaa, oikeutta puolustukseen tai avointa oikeudenkäsitelyä²³⁷. Oikeusturvaan liittyviä haasteita on pyritty korjaamaan kehittämällä yksilön oikeussuojakeinoja erityisesti EU-tasolla. Tähän sisältyy muun muassa kuulemisoikeus ja mahdollisuus hakea muutosta unionin tuomioistuimessa. Keskeinen esimerkki tästä kehityksestä on *Kadi*-tapaus, jossa EU-tuomioistuin korosti, että vaikka kansainväliset velvoitteet on huomioitava, EU:n oikeusjärjestyksessä perusoikeudet, kuten oikeus tulla kuulluksi oikeusturvana ovat ensisijaisia.²³⁸

EU:n toiminta osoittaa, että se pystyy käyttämään itsenäisesti kansainvälisen oikeuden keinoja vaikuttaakseen kansainvälisiin konflikteihin. Pakotteet ovat kehittyneet yleisistä talousrajoituksista täsmällisempiin toimiin, jotka kohdistuvat suoraan luonnollisiin henkilöihin ja oikeushenkilöihin. Tämänkaltainen kehitys lisää oikeudellista painetta arvioida toimenpiteiden yhteensopivuutta kansainvälisen oikeuden normien ja

²³⁶ YK:n peruskirja (SopS 1/1956), 25, 39, 41, ja 48 artiklat.

²³⁷ Vuorenää ja muut, 2021, s. 67, s. 153–157 ja s. 457.

²³⁸ Yassin Abdullah Kadi ja Al Barakaat v. Euroopan unionin neuvosto ja Euroopan komissio (yhdistetyt asiat C-402/05 P ja C-415/05 P).

ihmisoikeussopimusten kanssa. Pakotteiden tehostamisen yhteydessä on säilytettävä oikeusvaltioperiaate, jossa yksilön suoja ja normien yleinen johdonmukaisuus säilyvät keskeisinä periaatteina.

Pakotteiden oikeudellinen pysyvyys ja kestävyys ovat olennaisia kansainvälisen oikeusjärjestyksen legitimitetin sekä niiden jatkuvuuden kannalta. Vain riittävällä ja oikeudellisella perustellulla sekä kansainvälisten oikeusperiaatteiden systemaattisella huomioinnilla voidaan varmistaa, että pakotteet kestävät institutionaalisen ja oikeudellisen tarkastelun myös silloin, kun niitä pyritään purkamaan tai kiertämään. Oikeudellisen perustan kestävyys toimii näin suojaavana mekanismina, joka estää resurssien ja vaikutusvallan väärinkäytön pakotejärjestelmää vastaan. Samalla huolellisesti rakennettu pakotejärjestelmä turvaa yksilön perusoikeudet ja oikeusturvan toteutumisen, jolloin kyse on aidosti molempia osapuolia suojaavasta järjestelmästä.

Kansainvälisen rikosoikeuden toimivalta rakentuu monitasoisesti eri tuomioistuinten, kansainvälisten sopimusten ja yleisten oikeusperiaatteiden vuorovaikutuksessa. Kyse ei ole keskitetystä oikeusjärjestelmästä vaan hajautetusta kokonaisuudesta, jossa erityisesti ICC ja tilapäiset rikostuomioistuimet, sekä yleisemmät kansainvälisen tuomioistuimen kuten ICJ ja EIT, toimivat rinnakkain toisiaan täydentäen. Tällainen järjestelmä edellyttää oikeuslähteiden systematisointia ja toimivallan selkeyttä, jotta oikeudenmukaisuus ja laillisuus voivat toteutua.

Ukrainan ja Venäjän välinen sota konkretisoi tämän rakenteen käytännössä. ICC on käynnistänyt esitutkintoja liittyen mahdollisiin sotarikoksiin Ukrainassa, vaikka Ukraina ei ole Rooman perussäännön (SopS 56/2002) varsinainen sopimusvaltio. Tämä on mahdollista Rooman perussäännön 12(3) artiklan mukaisen suostumuksen kautta. Samaan aikaan ICJ käsittelee valtiovastuuseen liittyvää riitaa joukkotuhontasopimukseen liittyen. Oikeudellinen vastuu jakaantuu näin valtion ja yksilön välille, tuomioistuinten toimivallan mukaisesti. Tämä osoittaa, kuinka eri

instituutiot täydentävät toisiaan ja mahdollistavat kansainvälisen rikosoikeuden soveltamisen pluralistisessa järjestelmässä.

Nykytilanteesta voidaan havaita, että oikeudellinen järjestelmä toimii enemmän reaktiivisesti kuin proaktiivisesti. Kansainvälisen rikosoikeuden toimivalta on usein riippuvainen valtioiden poliittisesta tahdosta, yhteistyöstä ja suostumuksesta. Toimivallan tehokkuutta voitaisiin lisätä kehittämällä järjestelmiä, joilla voidaan kiertää poliittisesti motivoitunutta haluttomuutta yhteistyöhön. Esimerkiksi YK:n turvallisuusneuvoston pysyvien jäsenten veto-oikeuden rajoittaminen tai lisäämällä ICC:lle toimivaltaa. Tämä voisi lisätä mahdollisuuksia oikeudelliseen puuttumiseen myös geopoliittisesti sensitiivisissä tilanteissa. Tämänkaltainen uudistus tai kehityssuunta vaikuttaisi heikentävästi valtioiden suvereniteettiin, joka herättäisi todennäköisesti vastustusta valtioissa, jotka eivät ole valmiita luopumaan omasta päätösvallostaan.

Valtioiden suvereniteetin ollessa kansainvälisen oikeuden kulmakivi, voidaan rinnalla pohtia onko sen ensisijaisuuden oltava rajaton tilanteissa, joissa pyritään rankaisemaan kaikista vakavimmista kansainvälisistä rikoksista. Tulisiko kansainvälisen rikosoikeuden tehokkuuden nimissä hyväksyä tiukempia rajoituksia valtioiden päätösvaltaan. Tältä osin kansainvälisen rikosoikeuden kehityksessä ollaan edelleen keskeneräisellä polulla. Voisi olla perusteltua vahvistaa rikostuomioistuimien yhteistyövelvoitteita valtioiden osalta sekä kehittää universaalimman toimivallan soveltamista esimerkiksi tietyissä erityisrikoksissa. Kansallisen ja kansainvälisten tuomioistuinten yhteistyötä voisi sujuvoittaa, jotta oikeudellinen prosessi ei katkea poliittisiin esteisiin tai prosessuaalisiin epäselvyyksiin.

Kansainvälisen rikosoikeuden toimivallan tulevaisuuden uskottavuus riippuu pitkälti sen kyvystä uudistua ja vastata tilanteisiin, joissa yksilönvastuun toteuttaminen on haastavaa, mutta mahdollista. Nykyinen järjestelmä tarjoaa perustan, mutta sen luotettavuuden säilyttäminen edellyttää aktiivista kehittämistä sisältäen institutionaaliset rakenteet ja oikeudelliset välineet.

Venäjän hyökkäyssota Ukrainaan on nostanut jälleen ajankohtaiseksi kansainvälisen vastuunjaon, erityisesti valtioiden ja yksilöiden rikosoikeudelliset vastuukysymykset. Analyysissä tuli ilmi, ettei vastuunkannon toteutuminen ole yksiselitteistä. Kansainvälisten tuomioistuinten toimivallan rajallisuus, valtiollisen immuniteetin periaatteet, institutionaaliset esteet sekä kansainvälisen rikosoikeuden puutteet, muodostavat konkreettisia haasteita rikosvastuun toteutumiselle. Ukrainan sodan jälkipuinti toimii paitsi oikeuden toteutumisen koetinkivenä, myös tilaisuutena vahvistaa kansainvälisen rikosoikeuden vaikuttavuutta ja sen yhdenvertaista soveltamista tulevaisuudessa.

Lähteet

- Aarnio, A. (2006). *Tulkinnan taito: Ajatuksia oikeudesta, oikeustieteestä ja yhteiskunnasta*. Alma Talent Oy.
- Adams, J. (2019). *Enforced Disappearance: Family Member's Experiences*. Human Rights Review, vol. 20 nro 3. 335-360.
- Bassiouni, M. C. (2012). *Introduction to International Criminal Law*. Brill.
- Björklund, M. (2002). *EU:n pakotepolitiikka*. The Erik Castrén Institute Research Reports 11/2022. Hakapaino.
- Drezner, D. W. (2011). *Sanctions Sometimes Smart: Targeted Sanctions in Theory and Practice*. International Studies Review 3/2011 Vol. 13 (1). 96–108.
- Esko, A. (2017). *Kansainvälinen oikeus, terrorismi ja sodankäynti*. Defensor Legis 1/2017. 102–109.
- Eurooppa-neuvosto ja Euroopan unionin neuvosto. (2024a). *EU:n Venäjän vastaiset pakotteet*. Noudettu 25.10.2024 osoitteesta <https://www.consilium.europa.eu/fi/policies/sanctions-against-russia/>
- Eurooppa-neuvosto ja Euroopan unionin neuvosto. (2024b). *Miksi EU hyväksyy pakotteita?* Noudettu 20.12.2024 osoitteesta: <https://www.consilium.europa.eu/fi/policies/why-sanctions/>
- European Union. (2024). *EU sanctions putting a price on Russia war aggression*. Luxemburg: Publications Office of the European Union.
- Gladius, M. (2005). *The International Criminal Court: A Global Civil Society Achievement*. Taylor & Francis Group.
- Grant, J. (2010). *International Law*. Edinburgh University Press.
- Hakapää, K. (2007). *Voimankäyttö ilman YK:n valtuutusta: Suomen kriisinhallintalain haasteita*. Lakimies 7–8/2007. 1075–1088.
- Hakapää, K. (2010). *Uusi kansainvälinen oikeus*. Talentum.
- Hallberg, P., Karapuu, H., Ojanen, T., Scheinin, M., Tuori, K. & Viljanen V-P. (2010). *Perusoikeudet*. Päivittyvä teos. Alma Insight.
- Hannikainen, L. (2007). *Ihmisoikeudet 2000-luvulla sopimuksia ja asiakirjoja*. (Toim. Haapea, A.). Edita Prima Oy.

- Helenius, D & Linna, T. (2024). *Siviili- ja rikosprosessioikeus*. (3 uudistettu painos). Alma Talent Oy.
- Hirvonen, A. (2011). *Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan*. Yleisen oikeustieteen julkaisuja 17. Helsinki 2011.
- Hufbauer, C. Schott, J. & Elliott, K. (2007). *Economic Sanctions Reconsidered*. Peterson Institute for International Economics.
- Huttunen, M. T. & Kimpimäki, M. (2023). *Valta ja rikosoikeudellinen vastuu – tuomioistuimen toimivalta käsitellä valtiojohdon tekemiä kansainvälisiä rikoksia*. Lakimies 5/2023. 652–679.
- International Court of Justice, (2025), *Allegations of Genocide under the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Ukraine v. Russian Federation)*. Press Release No. 2025/5, 31 January 2025.
- Jyrkkiö, T. (2011). *Other inhumane act as crimes against humanity*. Helsinki Law Review 1/2011.
- Kaisto, J. & Tepora, J. (2012). *Esineoikeus eurooppalaistuvassa Suomessa*. Kariston kirjapaino Oy.
- Kaisto, J. (2005). *Lainoppi ja oikeusteoria*. Edita Publishing Oy.
- Kanninen, H. (2010). Euroopan yhteisön oikeuden normihierarkia ja kansallisen lainsoveltaja. Teoksessa Kanninen, H., Koskinen, H., Rosas, A., Sakslin, M. & Tuori, K. (Toim.). *Puhuri käy: Muuttuva suomalainen ja eurooppalainen valtiosääntömme (175–233)*. Edita Prima Oy.
- Kansainvälinen rikostuomioistuin (ICC). (2014). *Ukraine accepts ICC jurisdiction over alleged crimes committed 20 February 2014*. Noudettu 3.3.2025: <https://www.icc-cpi.int/news/ukraine-accepts-icc-jurisdiction-over-alleged-crimes-committed-20-february-2014>
- Kansainvälinen rikostuomioistuin (ICC). (2023a). *Situation in Ukraine: ICC Judges issue arrest warrants against Vladimir Vladimirovich Putin and Maria Alekseyevna Lvova-Belova*. Noudettu 4.3.2025 <https://www.icc-cpi.int/news/situation-ukraine-icc-judges-issue-arrest-warrants-against-vladimir-vladimirovich-putin-and>

- Kansainvälinen rikostuomioistuin (ICC). (2023b). *Statement of ICC Prosecutor Karim A.A Khan KC on the issuance of arrest warrants against President Vladimir Putin and Ms Maria Lvova-Belova*. Noudettu 4.3.2025 <https://www.icc-cpi.int/news/statement-prosecutor-karim-khan-kc-issuance-arrest-warrants-against-president-vladimir-putin>
- Kansainvälinen rikostuomioistuin (ICC). (2024). *Ukraine situation: ICC Pre-Trial Chamber II finds that Mongolia failed to cooperate in the arrest and surrender of Vladimir Vladimirovich Putin and refers the matter to the Assembly of States Parties*. Noudettu 21.4.2025 <https://www.icc-cpi.int/news/ukraine-situation-icc-pre-trial-chamber-ii-finds-mongolia-failed-cooperate-arrest-and>
- Kari, M. (2023). *Venäjän hyökkäyssodan vaikutukset kokonaisturvallisuusmalliimme*. Defensor Legis. 4,5/2023. 724–734.
- Kerttula, S. (2024). *General principles in the Decisions of the AD Hoc Criminal Tribunals: Creative tools for protecting individuals*. Helsinki Law Review 1/2024. 86–100.
- Khan, B. & Bhuiyan, J. (2022). *Human Rights and International Criminal Law*. BRILL.
- Kimpimäki, M. (2002). *Rikosoikeudellinen koskemattomuus ja universaalitoimivalta sotarikosten ja ihmisyyttä vastaan tehtyjen rikosten yhteydessä*. Defensor Legis N:o 6/2002. 976–987.
- Kimpimäki, M. (2005). *Universaaliperiaate kansainvälisessä rikosoikeudessa*. Gummerus Kirjanpaino Oy.
- Kimpimäki, M. (2008). *Kansainväliset rikokset ja valtion vastuu*. Aarto, M & Vatriainen, M. (Toim.). Edita Prima Oy.
- Knottnerus, A. S. (2014). *The Security Council and the International Criminal Court: The Unsolved Puzzle of Article 16*. Netherlands International Law Review, 61 (2), 195–224.
- Kolehmainen, A. (2015). *Tutkimusongelma ja metodi lainopillisessa työssä*. Referee-artikkeli. Edilex 2015/29.
- Lappi-Seppälä, T., Hakamies, K., Helenius, D., Melander, S., Nuotio, K., Ojala, T. & Rautio, I. (2022). *Rikosoikeus*. (5. painos). Alma Talent Oy ja Tekijät.

- Lempiäinen, H. & Soirila, U. (2022). *Yhdysvaltojen talouspakotteiden pitkä koura: mitä Rotenbergin tapaus kertoo kansainvälisistä rahoitusmarkkinoista ja globalisoituvasta oikeudesta?* Defensor Legis 1/2022. 132–147.
- Lundstedt, T. & Hannikainen, L. (2016). *Ajavatko Venäjän perustelut Krimin valtaukselle sen kansainvälisoikeudellisen doktriinin umpikujaan?* Oikeus 4/2016. 445–465.
- Maltsev, O. & Lopatiuk, I. (2023). *War Crimes: Their Nature and Parameters*. American Behavioral Scientist. Vol 67 (3). 358-370.
- Murphy, S. D. (2020). *Peremptory norms of general international law (jus cogens) and other topics: The seventy-first session of the International Law Commission*. The American Journal of International Law, 114 (1), 68-86.
<https://doi.org/10.1017/ajil.2019.74>
- Mäenpää, O. (2011). *Eurooppalainen Hallinto-Oikeus*. Alma Talent Oy.
- Mäenpää, O. (2023). *Hallinto-oikeus*. Alma Talent Oy.
- Määttä, T. (2016). *Metodinen pluralismi oikeustieteessä – ympäristöoikeudellisen tutkimuksen suuntaukset ja menetelmät*. Oikeustieteellinen opinnäyte: artikkeleita oikeustieteellisten opinnäytteiden vaatimuksista, metodista ja arvostelusta. Kokoomateos (toimittaja: Miettinen, Tarmo).
<https://www.edilex.fi/kirjat/16170>
- Niemi, M. I. (2002). *Lainoppi – analyysiä vai oikeuttamista*. Lakimies 7/2002, 773–778.
- Nuotio, K. (2022). *Ukrainan sota, kehittyvä kansainvälinen rikosoikeus ja oikeusvaltiollisuuden alamäki Venäjällä*. Defensor Legis 1,5/2022. 312–322.
- Raitio, J. (2005). *Suhteellisuusperiaate eurooppaoikeudessa*. Defensor Legis 2/2005. 357–366.
- Rosén, G. & Parkkari, J. (2004). *Sodan lait*. Edita Prima Oy
- Pegorier, C. (2013). *Conclusion: Ethnic cleansing as an independent international crime*. Taylor & Francis Group.
- Pellonpää, M., Gullans, M., Pölönen, P. & Tapanila, A. (2018). *Euroopan ihmisoikeussopimus*. Alma Talent Oy.
- Pursiainen, A. (2022). *Euroopan unionin pakotteet ja Venäjä*. Defensor Legis 1,5/2022. 356–364.

- Pursiainen, A. (2021). *Kansainväliset pakotteet ja vientivalvonta*. Alma Talent.
- Rainne, J. (2023). *Kohti tehokkaampia Venäjä-pakotteita – pakotesäätelyt mahdollisuudet ja rajat*. Defensor Legis 4,5/2023. 648–661.
- Rainne, J. (2022). *Läntinen yhtenäisyys ja pakotteiden voima*. Maanpuolustusyhdistyksen julkaisu, 6.4.2022.
- Sajama, S. (2015). *Argumentaatio oikeustieteellisessä tutkimuksessa*. Edilex.
- Saraviita, I. (2011). *Perustuslaki*. Alma Talent.
- Schabas, W. A. (2000). *Genocide in international law: The crime of the crimes*. Cambridge University Press.
- Schabas, W. A. (2010). *Victor’s Justice: Selecting “Situations” at the International Criminal Court*. UIC Law Review Vol 43(3). Noudettu 19.4.2025 <https://repository.law.uic.edu/lawreview/vol43/iss3/3>
- Shagina, M. (2022). *Sanctions against Russia: The West needs a grand strategy*. European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats.
- Sinkkonen, V., Laine, V. & Puranen, M. (2023). *Kohti kilpailevien järjestysten tragediia. Yhdysvaltojen, Kiinan ja Venäjän visiot maailmasta kiihtyvät suurvaltakilpailun aikakaudella*. Kosmopolis vol 53 Nro 2.
- Soirila, U. (2022a). *Kansainvälisen oikeusjärjestelmän haasteet sotatilanteissa: Venäjän hyökkäyssota Ukrainaa vastaan kansainvälisissä tuomioistuimissa*. Lakimies 7–8/2022. 1354–1362.
- Soirila, U. (2022b). *Joukkotuhontasyytteistä, väliaikaisista turvaamistoimista ja kaksiteräisistä miekoista: Ukrainan kanne Venäjää vastaan Kansainvälisessä tuomioistuimessa*. Defensor Legis 1,5/2022. 340–346.
- Thakur, R. (2006). *The United Nations, Peace and Security: From collective security to the responsibly to protect*. Cambridge University Press.
- Wuolijoki, S. (2022). *Pankkioikeus. I*. Alma Talent Oy.
- Ulkoministeriö. (2023). *Pakotteiden toimeenpano Suomessa on yhteistyötä*. Valtioneuvosto. Noudettu 20.4.2025: https://um.fi/ajankohtaista/-/asset_publisher/gc654PySnjTX/content/pakotteiden-toimeenpano-suomessa-on-yhteistyota/35732

- Ulkoministeriö. (2025). Venäjä: pakotteet. Noudettu 21.4.2025 https://um.fi/pakotteet-maittain/-/asset_publisher/4MioQZzZJNVo/content/ukrainan-tilanne-pakotteet/385142
- Vanhanen, T. (2002). *Pysyvä kansainvälinen rikostuomioistuin (ICC) -kansainvälisen rikosvastuun toteuttaja vai suurvaltapolitiikan pelinappula?* Oikeus 2002 (31):4. 370–382.
- Vuorenpää, M. Helenius, D., Hietanen-Kunwald, P., Hupli, T., Koulu, R., Lappalainen, J. Lindfors, H., Niemi, J., Saranpää, T., Turunen, S. & Virolainen, J. (2021). *Prosessioikeus*. Alma Talent.
- Zitting, S. (1977). *Tiesi tai piti tietää*. Defensor Legis 1/1977. 187–191.

Virallislähteet

- U.S Department of the Treasury. Treasury Sanctions Russian Officials, Members of The Russian Leadership’s Inner Circle, And An Entity For Involvement In The Situation In Ukraine, 20.3.2014.
- Application instituting proceedings, International Court of Justice Document number 182-20220227-APP-01-00-EN, 182 Allegations of Genocide under the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Ukraine v. Russian Federation), 27.02.2022.
- Oikeusministeriön työryhmämietintö, Pakoterikodirektiivin täytäntöönpano OM 2024:23.
- HE 202/2024 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikoslain 1 luvun 11 §:n ja 46 luvun muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi.
- Nürnbergin sotarikostuomioistuimen perussääntö, allekirjoitettu 8.8.1945.
- SopS 1/1956: Asetus Yhdistyneiden Kansakuntien peruskirjan voimaansaattamisesta, allekirjoitettu 13.1.1956.
- SopS 5/1960: Joukkotuhontana pidettävän rikoksen ehkäisemistä ja rankaisemista koskeva yleissopimus, allekirjoitettu 4.2.1960.

SopS 33/1980: Valtionsopimusoikeutta koskeva Wienin yleissopimus, allekirjoitettu 18.4.1980.

SopS 56/2002: Tasavallan presidentin asetus Kansainvälisen rikostuomioistuimen Rooman perussäännön voimaansaattamisesta sekä perussäännön lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta ja perussäännön soveltamisesta annetun lain voimaantulosta, allekirjoitettu 14.6.2022.

Neuvoston asetus (EU) N:o 833/2014, annettu 31 päivänä heinäkuuta 2014, rajoittavista toimenpiteistä Ukrainan tilannetta epävakauttavien Venäjän toimien johdosta. EUVL L 229, 31.7.2014.

Neuvoston asetus (EU) N:o 269/2014, annettu 17 päivänä maaliskuuta 2014, rajoittavista toimenpiteistä Ukrainan tilannetta epävakauttavien toimien johdosta. EUVL L 78, 17.3.2014.

Neuvoston asetus (EU) N:o 692/2014, annettu 23 päivänä kesäkuuta 2014, rajoittavista toimenpiteistä vastauksena Krimin ja Sevastopolin laittomaan liittämiseen. EUVL L 183, 24.6.2014.

Neuvoston asetus (EU) 2022/263, annettu 23 päivänä helmikuuta 2022, rajoittavista toimenpiteistä vastauksena Venäjän federaation tunnustukseen Donetskin ja Luhanskin alueista Ukrainassa.

Neuvoston asetus (EU) 2024/1485, annettu 19 päivänä maaliskuuta 2024, Ukrainan tilannetta koskevista rajoittavista toimenpiteistä.

Neuvoston asetus (EU) 2024/2642, annettu 28 päivänä maaliskuuta 2024, lisätoimista Ukrainan tilannetta koskevien rajoittavien toimenpiteiden täytäntöönpanemiseksi.

Neuvoston asetus (EU) 2025/395, annettu 5 päivänä tammikuuta 2025, Ukrainan tilanteeseen liittyvistä uusista rajoittavista toimenpiteistä.

Neuvoston päätös 2014/145/YUTP, annettu 17 päivänä maaliskuuta 2014, rajoittavista toimenpiteistä Ukrainan alueellisen koskemattomuuden, itsemääräämisoikeuden ja itsenäisyyden loukkaamista vastaan.

Neuvoston päätös 2014/386/YUTP, annettu 23 päivänä kesäkuuta 2014, rajoittavista toimenpiteistä Krimin ja Sevastopolin laittoman liittämisen johdosta.

Neuvoston päätös (YUTP) 2022/266, annettu 23 päivänä helmikuuta 2022, rajoittavista toimenpiteistä vastauksena Venäjän federaation tunnustuspäätökseen Ukrainan Donetskin ja Luhanskin alueiden niin kutsutuista itsenäisyyksistä.

Neuvoston päätös (YUTP) 2024/1484, annettu 19 päivänä maaliskuuta 2024, Ukrainan tilannetta koskevista rajoittavista toimenpiteistä.

Neuvoston päätös (YUTP) 2024/2643, annettu 28 päivänä maaliskuuta 2024, lisätoimista Ukrainan alueellisen koskemattomuuden tukemiseksi.

Neuvoston päätös (YUTP) 2025/394, annettu 5 päivänä tammikuuta 2025, Ukrainan tilanteeseen liittyvistä uusista rajoittavista toimenpiteistä.

YK:n Turvallisuusneuvoston päätöslauselma S/RES/827 (1993).

YK:n Turvallisuusneuvoston päätöslauselma S/RES/808 (1993).

YK:n Turvallisuusneuvoston päätöslauselma S/RES/955 (1994).

Oikeuskäytäntö

Kotimaiset tuomioistuimet

Helsingin HAO 17/0250/5, 28.4.2017.

Euroopan unionin tuomioistuin

Yassin Abdullah Kadi ja Al Barakaat International Foundation v. Council of the European Union and Commission of the European Communities, (Yhdistetyt asiat C-402/05 P ja C-415/05 P), 3.9.2008.

GM and ON v. PR, (C-109/23, Jemerak), ennakkoratkaisupyyntö, Laila Medina 11.4.2024.

Berezkin v. Euroopan unionin neuvosto, (T-360722), kanne 16.6.2022.

Kesaev v. Euroopan unionin neuvosto, (T-296/24), kanne 26.7.2024.

Fridman v. Euroopan unionin neuvosto, (T-605/24), kanne 17.1.2025.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin

Ireland v. The United Kingdom, (5310/71), 18.1.1978.

Timurtas v. Turkey, (23541/94), 13.12.2000.

Al-Skeini ym. v. The United Kingdom, (55721/07), Suuri jaosto 7.7.2011.

Ukraine v. Russia (Re Crimea), (Yhdistetyt asiat 20958/14 ja 38334/18), Suuri jaosto
25.6.2024.

Kansainvälinen tuomioistuin

Case concerning the Arrest Warrant of 11 April 2000, Democratic Republic of the Congo
v. Belgium, Tuomio 14.2.2002.

Bosnia-Herzegovina v. Serbia and Montenegro, (ICJ case No. 91), 26.2.2007.

Kansainvälinen rikostuomioistuin

Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo, (ICC-01/04-01/06), 14.3.2012.

Prosecutor v. Saif Al-Islam Gaddafi and Abdullah Al-Senussi, (ICC-01/11-01/11),
11.10.2013.

Prosecutor v. Jean-Pierre Bemba Gombo, (ICC-01/05-01/08), 21.3.2016.

Prosecutor v. Omar Hassan Ahmad Al Bashir, (ICC-02/05-01/09), 4.3.2009.

Prosecutor v. Omar Hassan Ahmad Al Bashir, Decision on the non-compliance by Jordan
with the request for arrest and surrender, Appeals Chamber, (ICC-02/05-01/09),
6.5.2019.

Prosecutor v. Laurent Gbagbo and Charles Blé Goudé, (ICC-02/11-01/15), 15.1.2019.

Sotarikostuomioistuin ent. Jugoslaviaa koskevissa asioissa

Prosecutor v. Duško Tadić, (IT-94-1), 7.5.1997.

Prosecutor v. Furundžija, (IT-95-17/1), 10.12.1998.

Prosecutor v. Slobodan Milošević, (IT-02-54), 12.2.2002.

Sotarikostuomioistuin Ruandaa koskevissa asioissa

Prosecutor v. Jean-Paul Akayesu, (ICTR-96-4T), 2.9.1998.